

Filozofická fakulta Univerzita Karlova

Ústav Dálného východu

Japonská studia

Bakalářská práce

Jakub Šašinka

Pohled současných Japonců na dnešní Čínu

Contemporary Japanese View of Present-day China

Praha 2011

Vedoucí práce: Jan Sýkora

*Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma *Pohled současných Japonců na dnešní Čínu (Contemporary Japanese View of Present-day China)* vypracoval samostatně, že jsem řádně citoval všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.*

V Praze dne 18.8.2011Jakub Šašinka

Poděkování:

Zde chci poděkovat vedoucímu bakalářské práce panu Janu Sýkorovi za vedení práce a mnohé podnětné připomínky.

V Praze dne 18. srpna 2011

Anotace bakalářské práce

Název práce:	Pohled současných Japonců na dnešní Čínu
Autor:	Jakub Šašinka
Fakulta:	Filozofická fakulta Univerzita Karlova
Ústav:	Ústav Dálného východu
Studijní obor:	Japonská studia
Vedoucí práce:	Jan Sýkora

Tato bakalářská práce popisuje pohled současných Japonců na dnešní Čínu. Pohled za posledních třicet let se od vzájemného respektu na počátku 80. let postupně proměnil v rivalitu. Důvodů ke změně je několik. Prvním je růst čínského i japonského nacionalismu. Druhým je problematika výkladu historie II. světové války v japonských učebnicích. Třetím důvodem je odlišný ekonomický, demografický a vojenský vývoj Číny a Japonska. Posledním důvodem jsou územní spory.

Annotation of Bachelor Thesis

Title:	Contemporary Japanese View of Present-day China
Author:	Jakub Šašinka
Faculty:	The Faculty of Arts of Charles University in Prague
Department:	Institute of East Asian Studies
Study program:	Japanese studies
Supervisor:	Jan Sýkora

The thesis describes contemporary Japanese view of present-day China. During last thirty years this view has changed from mutual respect to sense of rivalry. There are several reasons for that change. The first one is rise of Chinese and Japanese nationalism. The second one is problematic interpretation of Second World War in Japanese history textbooks. The third one is different economic, demographic and military development of Japan and China. Last reason covers territorial disputes between the two countries.

Obsah

Úvod.....	6
Teoretická východiska a předpoklady	8
Kapitola 1 Inspirace čínským modelem Napodobování nejen čínského systému	17
Kapitola 2 Hledání nové identity: Přijetí západního modelu.....	32
Kapitola 3 Japonsko v poválečném období	43
Kapitola 4 Japonsko-čínské vztahy na přelomu století: Od vzájemného respektu k rivalitě ...	55
4.1 Podpora čínského nacionalismu vládou ČLR v průběhu 80. let a její důsledky	56
4.2 Růst soudobého japonského nacionalismu a jeho kořeny	64
4.3 Problém interpretace faktů o II. světové válce v japonských učebnicích historie	71
4.4 Soudní jednání o odškodnění čínských obětí.....	75
4.5 Rozdíly v demografickém vývoji Japonska a Číny	79
4.6 Mezinárodní postavení Číny a Japonska	80
4.6.1 Snaha o získání křesla stálého člena Rady bezpečnosti OSN.....	80
4.6.2 Vyslání Jednotek sebeobrany do zahraničních misí	81
4.7 Hospodářské problémy Japonska a ekonomický rozvoj v Číně	83
4.8 Růst vojenského potenciálu Číny	86
4.9 Územní spory mezi Čínou (Taiwanem) a Japonskem	88
Kapitola 5 Závěr	93
Seznam použitých zkratk	95
Literatura.....	96

V této bakalářské práci jsem pro přepis japonských jmen a názvů použil Hepburnovu transkripci, ale pro slova přejatá standardní českou transkripci. Pro přepis čínských jmen a názvů jsem použil transkripci pinyin. Důvodem je, že jsem pracoval hlavně s anglicky psanou literaturou. Použití výše uvedených transkripcí usnadňuje kontrolu bakalářské práce.

Úvod

Položme si otázku, jak Japonci chápali a chápou sami sebe? Z asijské a zejména z čínské a korejské kultury převzali mnohé vědomosti, zvyky a technické vynálezy. Právě tento přesun vědomostí o jiných lidech jim umožnil uvědomění si vlastních kulturních odlišností a také stimuloval rozvoj mnoha vrstev japonské kultury. Proč však znalosti z kontinentu přijímali? Odpovědí může být utilitarita, tj. že jim technické vynálezy a technologie umožňovaly vyšší míru zemědělských výnosů i dosahování vojenských cílů. Míra přijímání byla různá jak geograficky tak i historicky. V některých dobách byl společenským vzorem model čínský a v jiných byl naopak prosazován model japonský. Byla důvodem těchto kolísání změna v jejich chápání vlastní identity? Co takovou změnu způsobilo? V této práci prokáži souvislost mezi změnou pohledu Japonců na Čínu a vnímáním národní identity mezi Japonci.

První kapitola mé práce prozkoumá povahu vztahů mezi Čínou a Japonskem a její změny. Půjde o stručný souhrn hlavních proudů myšlení Japonců o vlastní identitě z období před vznikem jejich všeobecné identity národní, které však i v dnešní době hrají podstatnou roli. Japonci až do počátku 19. století vnímali Čínu jako kulturní a mocenskou supervelmoc a její obyvatele jako pokračovatele kulturního odkazu Konfucia, Mencia a dalších čínských myslitelů. Od 30.- 40. let začal být tento obraz narušován neschopností tehdejší qingské vlády zabránit pronikání západních mocností na území Číny.

Technologický náskok poskytl tehdy západnímu světu takovou moc, že mohl jednostranně diktovat podmínky vzájemného kontaktu i zemím jako byla Čína. Když se v roce 1853 v Japonsku objevily americké lodě komodora Perryho, nezmohli se jeho obyvatele na odpor, jelikož nebylo možné využít dřívějších diplomatických pravidel ani technologií čínského nebo japonského světa. Tehdejší vládnoucí vrstva to vnímala tak, že pokud Japonsko nemělo skončit v rozvratu jako Čína, bude nutné jednat. Rozhodlo se přizpůsobit západním zvykům a technologiím, aby tak mohlo západním zemím lépe čelit.

Druhá kapitola pojednává o naprosté změně identity Japonců, kteří se do té doby považovali hlavně za poddané jednotlivých knížat. Národní identita Japonců vznikla v době mezi otevřením Japonska a koncem 19. století. Modernizace Japonska byla rychlá a zhruba za padesát let dosáhla takové úrovně, že mnohé ze západních znalostí byly Číňany studovány v Japonsku. Došlo tak k obratu ve vztahu učitel a žák v japonsko-čínských vztazích. Ten s sebou přinesl nejen zvýšení národního sebevědomí, ale i zhoršení vztahu k Číně a jejím obyvatelům. Přijetí západních imperiálních idejí vedly k anexi Koreje a posléze i k vytvoření loutkového státu Mandžukuo v severní Číně. Byly však také jednou z příčin rozpoutání totální války Japonska proti západním zemím a následně i jeho porážky ve II. světové válce.

Třetí kapitola se zabývá opětovnou proměnou vnímání identity Japonců a z ní vycházející změnu vztahu Japonců k Číně. Od roku 1945 po rok 1972 nebyly mezi Čínou a Japonskem žádné oficiální kontakty. Důvodem bylo přiřazení Japonska na stranu Západu ve Studené válce a téměř absolutní navázání japonské zahraniční politiky na americkou. Japonsko se v té době zaměřilo na budování ekonomického rozvoje země. Identita Japonců se v té době opírala o schopnost vyrábět v masovém měřítku kvalitní levné produkty a výše zmíněnou loajalitu vůči Spojeným státům. V roce 1972 americký prezident Nixon navštívil Čínu a odklonil se od politiky podpory Taiwanu, aniž by předem o této změně kurzu Japonsko informoval. Změna kurzu Ameriky způsobila v Japonsku mírný šok, ale postupně došlo k navázání oficiálních kontaktů mezi Čínou a Japonskem. Malému nebo téměř žádnému kontaktu navzdory, statistické průzkumy na konci 70. let ukazovaly, že téměř 80% Japonců vnímá Čínu jako blízkou zemi. Paradoxně od té doby se vnímání Číny u Japonců začalo zhoršovat.

Čtvrtá kapitola je hlavním tématem mé práce. Pojednává o období mezi lety 1979-2011. V tomto období se Čína začala otevírat světu a zároveň se prudce zhoršoval pohled Japonců na ni a čínské obyvatelstvo. Vysvětlím nejdůležitější faktory, mezi které patří vytvoření nové identity Číňanů. Tato nová identita považuje za jeden ze svých pilířů utrpení vyvolané agresí západních států vůči Číně od poloviny 19.století až po japonskou agresii ve 30. a 40. letech 20. století. Ukázalo se, že veřejná debata o traumatech způsobených japonskou armádou za II.světové války byla až do 80. let v Číně úřady potlačována. Popíši několik důvodů proč tomu tak bylo.

1. Spolu s ekonomickým rozvojem začala komunistická vláda ztrácet sílu k mobilizaci obyvatel, neboť pro široké vrstvy přestávalo platit, že životní úroveň lze zvýšit pouze pomocí kariérního postupu v Komunistické straně Číny. Ke zvýšení vnitřní ideologické jednoty obyvatel začaly být od poloviny 80. let vysílány propagační snímky zdůrazňující státotvornou roli Komunistické strany Číny a agresii Japonska v Číně. Tyto propagační filmy byly povinně promítány ve školách a státních firmách s cílem podpořit a posílit legitimitu Komunistické strany Číny. Tato propaganda podnítila růst čínského neonacionalismu zaměřeného vůči západním zemím, ale zejména vůči Japonsku.

2. I v Japonsku v daném období zesílil nacionalismus. Důvody byly poněkud jiného charakteru než v Číně. Na počátku 90. let 20. století došlo v japonské ekonomice k prasknutí bubliny s cenami pozemků. Od té doby prožilo Japonsko tzv. „ztracené desetiletí“, čímž je myšleno deset let bez ekonomického růstu. Identita z předchozího období se začíná drolit, nacionalistické nálady narůstají.

3. Problémy s interpretací faktů o II. světové válce v japonských učebnicích historie pravidelně zhoršují pohled Japonců na Číňany.

4. Změny v demografickém vývoji Číny a Japonska jsou příčinnou jedné z japonských obav. Japonsko patří mezi země s nejnižší porodností na světě a současně mezi země s nejdelším průměrným věkem. V Číně i přes politiku jednoho dítěte pokračuje populační růst. Japonsko bude v blízké budoucnosti potřebovat velké množství pracovních sil, které budou muset být dováženy ze zahraničí a hlavně z Číny.

5. Mezinárodní postavení obou zemí v asijském a celosvětovém měřítku je dalším zdrojem negativního náhledu Japonců na Čínu. Japonsko je v současné době ekonomická supervelmoc. Čína ji však během několika následujících let patrně dokáže předstihnout. Mimo to politicky Japonsko není na mezinárodním poli nijak silné a Čína naopak svoji pozici upevňuje. Japonsko by rádo získalo křeslo ve Stálé radě bezpečnosti OSN, ale Čína jeho snahu úspěšně blokuje.

6. Ekonomická situace obou zemí se během posledních dvaceti let významně změnila. Japonská ekonomika od 90. let ztratila svou dřívější sílu a naopak ekonomika čínská rostla velmi výrazně. I tento faktor přispívá k negativnímu vnímání Číny v Japonsku.

7. Ekonomický růst Číny umožnil velké investice do čínské armády. Japonská vláda i veřejnost tuto skutečnost sledují s obavami, které přispívají k negativnímu vnímání Číny v Japonsku.

8. Od 70. let má Japonsko s Čínou spory o souostroví Senkaku, které má strategický a možná i ekonomický potenciál. Japonští i čínští nacionalisté stupňují svými akcemi v okolí Senkaku napětí mezi oběma zeměmi.

Teoretická východiska a předpoklady

K tomu, aby bylo možné pochopit jak dnešní Japonci vnímají soudobou Čínu je nezbytné položit si teoretickou otázku, z čeho takové vnímání vzniká a jejím zodpovězením vytvořit teoretický model platný nejen pro Japonsko.

Hovoříme-li o vnímání příslušníků jednoho národa¹ druhým, jedná se o porovnávání jedné skupinové identity s druhou. Skupina je vždy tvořena jednotlivci a proto lze říci, že vnímání sousedních států a lidí v nich žijících, vychází z identity jednotlivců a skupin v rámci vlastní kultury.

Výše uvedenou premisu je nutné ještě podrobněji rozebrat. Položme si otázky k jednotlivým částem výchozí premisy: Co je to kultura? Kulturní antropolog T.H.Eriksen uvádí, že slovo kultura (culture) je v angličtině považováno za jedno ze dvou nebo tří nejsložitějších² slov. P. Morvayová kulturu definuje jako

„...systém zahrnující všechny nadbiologické mechanismy a prostředky, kterými se společnosti adaptují na vnější prostředí, jako komplexní soubor artefaktů, regulativů, norem, idejí a vzorců chování sdílených členy určité společnosti. Jednotlivé prvky kultury jsou uspořádány do unikátních konfigurací, tvořících vnitřně integrované, relativně autonomní systémy, označované jako kulturní vzory, které jsou důvodem odlišnosti jednotlivých kultur.“³

Kultura je něco, co není dané všem lidem stejně, jedinec ji získává kontaktem se společností, ve které se narodil. Kultury na světě byly původně odděleny prostorem. Tato oddělenost dala prostor k individuálně promyšleným systémům vědění a z nich odvozovaným postavením člověka. S tím jak se kultury rozrůstaly, narážely na kultury jiné, které měly zákonitě jinou představu.

Kultura má exkluzivní charakter, neboť vymezuje, kdo jsme „my“, a kdo jsou „oni“, „ti druzí“, „cizí“ atd. Způsob života členů skupiny, než jsou ti, které označujeme jako „my“, bývá v lepším případě označován za méně hodnotný a v případě horším za neřestný, škodlivý, rouhavý, krutý, bezbožný, promiskuitní apod.⁴ To následně často vede k přesvědčení, že k lidem, kteří jej vyznávají, je možné přistupovat jako k nedokonale vyspělým lidem či předmětům.⁵ Většinou mají příslušníci určité skupiny tendenci provádět srovnávání tak, aby vyšlo v jejich prospěch. Dospějí k tomu tak, že použijí jako základ pro srovnávání měřítko, která jsou pro jejich skupinu příznivá.⁶

Druhá otázka, která jde ruku v ruce s kulturou, zní: Co je to identita jednotlivce a jak vzniká? Identita je subjektivní pocit sounáležitosti s větší či menší skupinou lidí a má několik důležitých aspektů a jeden rys, který tyto aspekty propojuje.

¹ Slovo národ označuje jednu z možných skupinových identit. Jeho zdůraznění souvisí se úpadkem jiné skupinové identity, kterou byla vazba na širší rodinu.

² Eriksen, T. H.. *Sociální a kulturní antropologie*, Praha: Nakladatelství Portál, 2008, s. 13. Eriksen dále uvádí, že Clyde Kluckhohn a Alfred Kroeber v *Critical Review of concepts and definitions* celkem popsali 161 definic kultury. Význam slova kultura pochází od latinského slovesa *colere*, což znamená pěstovat, kultivovat.

³ Čerpáno z článku Morvayová, P. *Multikulturní výchova jako problém vzhledem k sebe-pojetí účastníků procesu institucionalizované a formalizované edukace*. uveřejněném na <http://userweb.pedf.cuni.cz/paideia/index.php?sid=3&lng=cs&lsn=10&jiid=8&jcid=49>.

⁴ Eriksen, T. H. *Antropologie multikulturních společností*. Praha: TRITON, 2007, s. 52 a Eriksen, T. H., *Sociální a kulturní antropologie*. Praha: Nakladatelství Portál, 2008, s. 213.

⁵ Eriksen, T. H. *Antropologie multikulturních společností*. Praha: TRITON, 2007. Na s. 147-150 autor píše, že „oni“ musejí být vyliční v co nejhrozivějších barvách, aby došlo k vytvoření silného „my“. Dále uvádí, že jde vlastně o sociální stigmatizaci, neboť pokud v „naší kultuře“ označujeme kvůli vytvoření silného „my“.

⁶ Čerpáno z článku P. Morvayové viz bod 3.

1. Identita jednotlivce je mnohvrstevnatá. Lze si ji představit jako řadu soustředných kruhů, které při pohybu směrem ven obsahují větší skupinu lidí.⁷ Konkrétně řečeno, první vrstva je tvořena nejbližší rodinou, druhá pak širším příbuzenstvím, třetí místem, kde člověk žije, čtvrtá vzdělávacími institucemi, které jednatel absolvuje, pátá je tvořena genderem, šestá etnickou příslušností, sedmá sociální třídou, osmá náboženstvím, devátá věkem, desátá politickým názorem, jedenáctá národností atd.⁸ V každém typu dochází k dělení na „my“ a „oni“.

2. Většina identit se v průběhu času sama mění a některé jsou během života měněny úmyslně k dosažení konkrétních cílů. Jednatel nezapojuje všechny své identity v každém okamžiku, jejich charakter je relační a závisí na konkrétní situaci.⁹ Tato proměnlivost je velmi důležitým aspektem identity. Pokud dojde k naplnění nějakého cíle, přestane být jeho dosažení tmelícím prvkem identity a jedinec i společnost si hledají jiný společný cíl. Naproti tomu existovala a existuje protichůdná tendence, která se snaží identitu jedince uchovat neměnnou. Uchovávaní identity je však cosi jako oxymoron, identita je totiž dialogická a dynamická, utváří se během sociálních procesů a jakmile je vytvořena, je obměňována, dokonce i přebudována sociálními vztahy.

3. Posledním důležitým aspektem identity je, že ji jedinec vytváří jednak sám, a jednak je „tvořena“ vnějšími vlivy, neboli názory lidí a prostředím, které jednotlivce obklopují.¹⁰ To znamená, že některé typy identity jsou v lidech vyvolávány a podporovány určitou skupinou jiných lidí k dosažení zájmů oněch jednotlivců či skupin. Konkrétně tím myslím ideologické působení na obyvatelstvo s cílem získat či udržet moc. Kvůli nerovnoměrnému rozdělení moci ve společnosti dokáží mocní¹¹ prosazovat svůj světový názor mnohem účinněji než jiné skupiny.¹² Tito mocní ve společnosti do značné míry formují vnímání mnoha lidí.¹³

Všechny tři zmíněné aspekty identity se nějakým způsobem váží na moc. Zeptejme se tedy: „Co je moc a jak je vytvářena?“ Eriksen cituje základní definici moci od Maxe Webera s tím, že moc je „schopnost vlastní vůlí ovlivnit chování jiných lidí“.¹⁴ Myslitelé, kteří po něm následovali, vlastně jen Weberův koncept moci rozvíjeli. Hans Morgenthau o moci píše:

Když hovoříme o moci, tak tím myslíme kontrolu člověka nad přemýšlením a jednáním jiných lidí... Politická moc je psychologický vztah mezi těmi, kteří moc vykonávají a těmi nad kterými je moc vykonávána. Poskytuje těm prvním možnost ovládat určité činnosti nad jistými akcemi těch druhých prostřednictvím síly, kterou ti první vyvolávají v myslích těch

⁷ Eriksen, T. H. *Sociální a kulturní antropologie*. Praha: Portál, 2008, s. 327.

⁸ Výše popsané identity jsou jen výběrem základních druhů. Pořadí, ve kterém jsou uvedené, nevyjadřuje stupeň důležitosti jednotlivých identit. Existují další možné identity definované na základě lidských zájmů, jako turistika, zahradničení, sport atd.

⁹ Eriksen, T. H. *Antropologie multikulturních společností*. Praha: TRITON, 2007, s. 68.

¹⁰ Dtto, s. 70.

¹¹ Mocnými zde myslím jednotlivce i skupiny, které mají značný vliv na formování názoru hlavního proudu společnosti.

¹² Eriksen, T. H. *Sociální a kulturní antropologie*. Praha: Nakladatelství Portál, 2008, s. 200.

¹³ Zde je nutné uvést ještě jednu poznámku. Určitým skupinám obyvatel bylo a stále ve společnosti je systematicky odepírán podíl na moci. Nemají organizační struktury ani přístup ke zdrojům a proto nemohou účinně prosazovat své zájmy. O jejich zájmech se ve společnosti nikdy nejedná a všichni je přehlížejí. Tyto skupiny si vypracovaly speciální strategie, díky kterým získali nějakou kontrolu nad svými životy. Mezi techniky takové strategie patřilo systematické sabotování úředních výnosů, pomalá chůze, falešné stížnosti, předstíraná neznalost atd. Druhým možným přístupem je přijetí své podřízené role ve společnosti. Eriksen, T. H., *Sociální a kulturní antropologie*. Praha: Portál, 2008, s. 198.

¹⁴ Weber ještě dodává, že lidé mají moc nad sebou navzájem. Viz Eriksen, T. H. *Sociální a kulturní antropologie*. Praha: Portál, 2008, s. 197.

druhých.¹⁵ *Schopnost vnútit svou vůli ostatním je závislá na prostředcích, které má člověk k dispozici, tedy schopnostmi.*¹⁶

I Reinhard Drifte má na moc podobný názor:

*„Moc je schopnost a vůle ovlivňovat představy, záměry, materiální podmínky a vyjednávací podmínky ostatních. Proto může být označena i jako „vliv“.*¹⁷

Přijímám zde tuto tezi s dodatkem, že moc odpovídá úrovni poznání a vědění a jejich zhmotněnými manifestacemi: technikou a technologií.

Mocnými se lidé stávají prostřednictvím znalostí či schopností, které nejsou obvyklé. V dávné minulosti se vůdci stávali jedinci, kteří dokázali zajistit menšímu či většímu kolektivu bezpečí, dostatek potravy a dokázali mu vysvětlit smysl jeho existence. Velmi podrobně se otázkami moci zabýval filozof Bertrand Russel v knize příznačně nazvané *Moc*.¹⁸

Russel rozlišuje různé druhy mocí, např. kněžskou, královskou, tradiční, holou, revoluční, ekonomickou a moc ovlivnit či vytvořit názor. Jiní myslitelé moc dělí na strukturální a relační, nátlakovou a nenátlakovou, přímou a nepřímou, zjevnou a latentní.

První dva typy mocí bývaly někdy spojeny v jedinou, většinou ale byly oddělené. Funkcí kněze bylo chránit svůj lid před nemocemi či démony a zázračnými silami komunikovat s duchy předků či nadpřirozenými bytostmi, které obývají konkrétní území, horu, řeku, stavbu atd. Pokud se jim přinášeli oběti, pak chránili lid na daném místě žijící. Za tuto komunikaci a ochranu lid kněze živil, šatil a staral se o ně. V případě, že kněží neprokázali své schopnosti, byli obětováni. V průběhu času se kněží oddělili od zbytku populace a jejich moc vzrostla. Jako nositelé tradice bývali velmi konzervativní a měli tendenci být nepřátelští vůči osobním náboženstvím.¹⁹ Důvodem bylo, že osobní náboženství omezovala funkce kněze někdy do té míry, že přestali být nezbytní.

Funkce krále byla obdobná, jen s tím rozdílem, že svůj lid chránil proti dravé zvěři a jiným lidem – tj. že vedl svůj lid do války. Tento typ vůdce odvozuje svoji moc tak, že se buď sám prohlásí za božstvo, anebo tvrdí, že ho vládou pověřilo božstvo kmene.²⁰ Také jeho funkce závisí na prokazování schopností. Pokud lid nedokázal ochránit, býval nahrazen někým, o kom se předpokládalo, že takové schopnosti má.

Tradiční mocí rozumí Russel tu moc, kdy se ve společnosti již etabluje určité rozložení sil, které většina lidí z nějakého důvodu akceptuje, nemusí se již zdůvodňovat, proč má společnost řídit ta která složka.²¹ To znamená, že vedoucí složka společnosti rozhoduje, co jí za její služby z práce lidu náleží. Opakem tradiční moci je moc holá. Projevuje se při vzniku tyranie či vpádu na nějaké území. Většinou ji uplatňuje armáda.²²

Někdy není tradiční moc ukončena mocí holou, nýbrž mocí revoluční. Russel tak označuje například Válku o americkou nezávislost nebo když za období Reformace přešla moc z katolické církve na protestantskou. Jedná se o přesun moci z malé skupiny lidí na poměrně větší skupinu.

Mocí ekonomickou je míněna, moc odvozená z majetku získaného ve válce či pohrůžkou boje. Jako příklad Russel uvádí ropná ložiska v Americe, která se nacházela

¹⁵ Morgenthau, H. J. *Politics Among Nations: The struggle for Power and Peace*. Revised by Thompson K.W., New York: McGraw-Hill, 1948 a 1993, s. 30.

¹⁶ Dtto. s. 33.

¹⁷ Drifte, R. *Japan's Foreign Policy in the 1990: From economic Power to What Power?* New York: St. Martin's Press, 1996, s. 8.

¹⁸ Russel, B. *Power, A new social analysis*. London: Routledge Classics, 2004.

¹⁹ Dtto, s. 36-40.

²⁰ Dtto, s. 55.

²¹ Dtto, s. 27.

²² Dtto, s. 25.

v oblastech původně patřících Indiánům. Ti však ve válce s bělochy podlehli vojenské moci bílých lidí, a tak vlastnictví ropy i ekonomická moc plynoucí z jejího prodeje zůstala v rukou několika majitelů.

Posledním typem moci je moc ovlivnit či vytvořit názor. Pokud ve společnosti dokáže nějaká skupina či jednotlivec přesvědčit většinu, že ona (nebo on) společnosti zajistí veškeré potřeby, dokáže se ve společnosti udržet jako její vedoucí složka nebo její součást.

Shrneme-li předchozí řádky, pak jedinci i skupiny ve společnosti získávají skrze získané vědomosti nástroj k ovládnutí světa, který je obklopuje. Pokud se jim podaří získat potvrzení či lépe uznání jejich schopností, získají tím také potvrzení vlastní identity. Potvrzení vlastní moci lze získat již výše zmíněnými technikami, tj. královskou mocí, kněžskou mocí, holou mocí atd., které ale všechny propojuje schopnost přesvědčit ostatní lidi (skupiny, rody nebo státy) o svých schopnostech, které jim zajistí jejich potřeby. Dále je nutné vzít do úvahy i vzájemné prolínání nejrůznějších forem moci. Moc holá se může změnit v moc královskou a tradiční, která se opět mění v moc ekonomickou atd.

Tento princip lze pozorovat na mnoha úrovních: na úrovni jedince vůči rodině, na úrovni rodin vůči menším skupinám, na úrovni menších skupin vůči větším skupinám, na úrovni větších skupin vůči státu, na úrovni státu vůči jinému a nakonec na úrovni skupin států vůči jiným skupinám států. Zcela stejně jako pnutí existovalo u moci kněžské či královské, projevuje se rovněž mezi jakoukoliv etablovanou mocí (neboli potvrzenou identitou určité skupiny lidí) a zbytkem, kterému je identita, v tomto případě nedostatek podílu na moci buď určován již etablovanou mocí nebo přímo odpírán. V praxi to vypadalo tak, že společnost byla rozdělena do mocenské hierarchie. Jak ale bylo již řečeno výše, vše záviselo na rozšíření určitých myšlenek, schopností a potažmo i technologií ve společnosti.

V dějinách byly skupinové identity vázané na rodinu, náboženství, společenskou skupinu atd. Právě příslušnost k těmto skupinám zajišťovala základní potřeby, ale vysvětlovala i smysl života. V polovině 18. století proběhla průmyslová revoluce. Mnoho lidí se stěhovalo do měst, kde byly továrny. Původní ideologie rodů, náboženství a místních komunit nedokázaly účinně organizovat tak velký počet lidí. V Evropě 19. století proto vyvstala potřeba jednotící ideologie, kterou se stal nacionalismus. Vznikl sociální systém velkého rozsahu a zazněly požadavky na rovnost jednotlivců a občanská práva. Nacionalismus dokázal tyto potřeby uspokojit.²³ Nahradil tak původní strukturu moci, kde lidé znali své pány, a vytvořil novou, kde si teoreticky byli rovní, tzn. všichni měli shodnou míru moci. Jednotlivec pak již neznal všechny členy své komunity, jen si představoval, že všichni členové národa s ním sdílejí loajalitu k národu původně projevovanou členům rodin, rodu, církvi atd. Proto Benedict Anderson hovoří o představách společenství. Nelze podle něj hovořit o národu, pokud není výše uvedená představa sdílená. Anderson zdůrazňuje význam rozšíření novin a knižnictví, které prostřednictvím jazyka mohou sjednocovat velké skupiny lidí. Cituje Hegela, že čtení novin je vlastně pro moderního člověka náhražkou za ranní modlitbu. Jednotlivec ostatní lidi nevidí ani nezná, jen si představuje, že ve stejnou dobu jako on provádějí stejné úkony.²⁴ Princip odepírání moci ostatním nezankl. Jen se posunul na rovinu států, skupin států a jejich příslušníků. To, jak se dříve chovali mocní vládcí a aristokraté vůči svým poddaným, se přeneslo na úrovni národa do rasismu. Anderson píše, že rasismus má původ v ideologii společenské třídy, a to především v nároku vládců na božství a v nároku aristokracie na „modrou krev a původ“.²⁵

Pokud došlo k oficiální podpoře nacionalismu, pak se jednalo o reakci dynastických a aristokratických skupin, tedy vyšších společenských vrstev na nacionalismus lidových vrstev, kde spojujícím prvkem národa byl především jazyk. Koloniální rasismus byl hlavním prvkem

²³ Eriksen, T. H. *Sociální a kulturní antropologie*. Praha: Portál, 2008, s. 333.

²⁴ Anderson, B. *Představy společenství: Úvahy o původu a šíření nacionalismu*. Praha: Karolinum, 2008, s. 50.

²⁵ Dtto, s. 162.

takového pojetí impéria, které se snažilo spojit legitimitu dynastie a národního společenství. Zobecněním principu nadřazenosti docházelo k tomu, že původní poddaní se v koloniích svých zemí k domorodcům chovali jako noví páni.²⁶

Pojetí příslušnosti k národu se postupně etablovalo v myslích lidí a započal boj o identitu (o moc) na další úrovni. Hans Morgenthau o tom píše:

Všechny státy mají zájem na boji o moc národa, která se rovná tomu, jak hodnotí své mocenské komponenty nebo materiální schopnosti, tj. svou geografii, přírodní zdroje (potrava a suroviny), průmyslové kapacity, vojenskou připravenost (technologie, vedení, množství a kvalita ozbrojených složek), populace (rozdělení a trendy), národní charakter, národní mravní uvědomění a kvalita diplomacie a vlády.²⁷

Je nezbytné také ověřit, zda výše uvedené pojetí platí i pro Japonsko. Rozeberu jednak mocenskou strukturu japonské společnosti a dále, jak se tato mocenská struktura vztahovala k čínské.

Jednou z prvních knih popisující identitu Japonců je kniha „The Chrysanthemum and the Sword“ od Ruth Benedict. Autorka²⁸ píše, že v životě Japonců byla zásadní věcí hierarchie.

Vzájemná nerovnost v jejich životech byla pravidlem organizovaného života, ale pouze v bodech, kde to bylo většinou společností nesnadněji předvídatelné a přijímané. Jak ovládající tak ovládaní jednali v souladu s tradicí podle svého místa v hierarchii.²⁹

V tradičním Japonsku to nebyla pouze třídní příslušnost, která musela být neustále uznávána správným chováním, ale také pohlaví, věk, rodinné vazby atd. Byla také prokazovaná úcta lidem nosícím uniformu. Dodržování hierarchie bylo velmi složitým balancováním mezi různými faktory. V japonské rodině byly děti odmala vedeny k tomu, aby projevovaly úctu otci či staršímu bratru.³⁰

Žena se klaněla muži, děti otci, sestry bratrům bez rozdílu věku. Ten, kdo se klaněl, tím uznával právo toho, komu se klaní, jednat za uklánějícího ve věcech, které by možná rád vyřídil sám. Na druhé straně ten, komu se jiní lidé klaněli, přijímal zodpovědnost tím vyjádřenou. Hierarchie založená na pohlaví, generaci a primogenituře byla nedílnou součástí rodinného života. Synovská oddanost byl vysoký etický kodex přijatý z Číny společně s konfucianstvím a buddhismem v 6. a 7. století našeho letopočtu. Charakter synovské oddanosti byl upravený tak, aby lépe odpovídal rozdílné struktuře japonské rodiny. V Číně měl jedinec povinnost být loajální vůči širokému rodinnému klanu. Jedinec podléhal jeho pravomoci a získával za to jeho podporu. Klan mohl čítat i několik desítek tisíc lidí a celé oblasti mohly spadat do jednoho klanu.³¹ Každý klan vlastnil majetek, půdu, kláštery i finanční prostředky na zaplacení vzdělání slibných synů. O roztroušených členech klanu se udržovaly podrobné zápisy a vydávaly se genealogie, které byly každou dekádu aktualizované, aby tak ukázaly jména těch, kteří mají nárok na privilegia. Mohlo dokonce existovat i rodové právo zakazující vydat člena klanu, který spáchal nějaký zločin, státním úřadům, pokud s tím klanové instituce nesouhlasily. Nad rodinami stáli státní úředníci, kteří však nebyli místní, a pravidelně rotovali podle příkazů státu.

²⁶ Anderson, B. *Představy společenství: Úvahy o původu a šíření nacionalismu*. Praha: Karolinum, 2008, s. 51.

²⁷ Morgenthau, H. *Politics Among Nations: The Struggle for Power and Peace*. Revised by Kenneth W. Thompson, New York: McGraw-Hill, 1948 a 1993, s. 29-30, 36, 124-165.

²⁸ Ruth Benedict byla hojně kritizována s tím, že analýzu japonské společnosti provedla bez jejího hlubší porozumění. Cituji její práci, neboť přísná hierarchie japonské společnosti je doložitelná i z jiných pramenů.

²⁹ Benedict, R. *The Chrysanthemum and the Sword: Patterns of Japanese Culture*. Boston: Houghton Mifflin, 1946, s. 47.

³⁰ Dtto, s. 48.

³¹ Dtto, s. 49.

V Japonsku tomu bylo zcela jinak. Až do poloviny 19. století měly příjmení povoleno používat pouze vznešené rody a rodiny válečníků (samurajů). Příjmení byla zásadní v čínském klanovém systému a bez nich nebylo možné, aby se vyvinul. V Japonsku záznamy o své genealogii udržovaly pouze vyšší vrstvy. Kromě toho Japonsko bylo feudální zemí. Loajalita byla povinností ne vůči širokému klanu, ale vůči feudálnímu pánovi. On byl vládcem na svém území na rozdíl od čínských úředníků, kteří byli v místě svého působení vždy cizinci. Co bylo v Japonsku důležité, byla příslušnost vůči lénu.³²

Synovská ctnost byla v Japonsku otázkou pouze vůči nejbližší rodině. To znamená, že jedinec nacházel své správné místo ve vztahu ke generaci, pohlaví a věku v rámci skupiny, která sotva kdy zahrnovala více lidí než vlastního otce, jeho otce a bratry jeho otce a jejich potomky.³³

Hierarchie v duševním životě Japonců vedla k jejich neustálému hledání náležitého postavení. To znamenalo korektní jednání odpovídající místu, které měl jedinec (či skupina) v hierarchii určené. V Japonsku existovala silná podřízenost starším až do doby než se rozhodli odejít na odpočinek. Ještě ve 40. letech 20. století neučinil muž žádný krok, pokud mu to otec neschválil. Rodiče rušili svatby svých dětí, přestože již byly dospělé. Otec musel být u stolu obslužen vždy první a klaněli se mu všichni členové rodiny. Nejstarší syn brzy získával otcova privilegia.³⁴ Tato tradiční prerogativa se odrážela i v politickém žargonu. Na jaře 1942 podplukovník na ministerstvu války prohlásil o Sféře společné prosperity, že Japonsko je starším bratrem a ostatní subjekty jsou mladšími bratry.³⁵

Požadavky rodiny stály vždy před požadavky jednotlivce. Při důležitých záležitostech se svolávala rodinná rada, kde byla záležitost projednána. V případě porady o zasnoubení mohli příbuzní přicházet ze vzdálených částí Japonska. V rozhodovacím procesu byly zahrnuté i neměřitelné stránky osobnosti. Mladší bratr či žena mohli verdikt usměrnit. Hlava domu by měla velké potíže, pokud by něco rozhodla bez ohledu na názor skupiny. Rozhodnutí mohlo být samozřejmě nepříjemné pro jednotlivce, o jehož osudu se rozhodovalo, ale starší členové rodiny po něm nekompromisně požadovali, aby se podrobil rozhodnutím rodinné rady, stejně jako se oni museli podrobovat celý svůj život.

Hierarchické uspořádání společnosti bylo stejně drastické ve vztahu k rodině jako mezi společenskými třídami. Po celou dobu historie bylo Japonsko třídní a kastovní společností. Z bezkastovní Číny si vypůjčovalo nejrůznější metody, které přizpůsobovalo, aby odpovídaly jeho hierarchické struktuře.³⁶

Podrobení se rodinnému právu je vyžadováno ve jménu nejvyšší hodnoty, kterou je společná loajalita. Každý Japonec přivykl hierarchii nejprve v rodině a to co se v ní naučil, pak aplikoval v širších oblastech ekonomického života a politiky.³⁷

Japonci se v rodině naučili projevat úctu těm, kteří je v jejich správném místě převyšovali bez ohledu na to, zda byli skutečně dominantními osobami ve skupině či ne. Dokonce ani manžel, který byl ovládán silnou ženou nebo starší bratr, který podléhal mladšímu bratru, nebyl fakticky nijak znevýhodňován. Zavedené struktury nebyly zničeny jen proto, že nějaké osoby je v skrytu fakticky porušovaly. Fasáda se neměnila, aby vyhovovala faktu reálné dominance. Někdy to byla dokonce výhoda, neboť člověk nebyl tak zranitelný, jednal-li bez formálních omezení statutu. Japonci se rovněž učili, že nejdůležitější věcí při rozhodování bylo udržení rodinné cti. Rozhodnutí nebyla svévolnými volbami podle vrtochů hlavy rodiny, která by pak byla tvrdě vyžadována. Hlava rodiny byla spíše správcem

³² Benedict, R. *The Chrysanthemum and the Sword: Patterns of Japanese Culture*. Boston: Houghton Mifflin, 1946, s. 50.

³³ Dtto, s. 51.

³⁴ Dtto, s. 52.

³⁵ Dtto, s. 53.

³⁶ Dtto, s. 58.

³⁷ Dtto, s. 56.

materiálního a duchovního odkazu rodiny, který je důležitý pro všechny, a proto se mu podřizovali. Japonci odvrhovali použití železné pěsti. Hierarchie rodiny byla zachovávána, i když měly hlavy rodin málo příležitostí chovat se jako autokraté.³⁸

Japonská feudální společnost byla pečlivě rozdělena do vrstev a každý člověk měl svůj přidělený a dědičný statut. Rod Tokugawa upevnil tento systém a určil detaily každodenního chování každé kastě. Hlava rodiny musela na zápraží domu umístit označení, k jaké vrstvě patří a požadované údaje týkající se dědičného statutu. Oblečení, které kdo mohl nosit, jídlo, které kdo mohl kupovat, a obydlí, ve kterém kdo mohl oprávněně bydlet, to vše bylo regulováno podle kasty, do které člověk náležel. Pod císařskou rodinou a mocnými rody existovaly čtyři společenské vrstvy seřazené do následující hierarchie: válečníci, rolníci, řemeslníci a obchodníci. Pod nimi byli ještě pracovníci v tabuizovaných profesích majících co do činění se smrtí či nečistotou jako např. metaři, hrobníci popravených, koželuhové a kožešníci, kteří byli souhrnně označováni jako tzv. *eta*. To byli japonští nedotknutelní nebo přesněji řečeno nepočitatelní, neboť nebyli počítáni mezi běžné lidské bytosti, byť cesty procházely i jejich vesnicemi. Těsně nad nimi byli obchodníci. Důvod, proč byli obchodníci statutárně tak nízko, vycházel z konfuciánského přesvědčení, že jsou to lidé, kteří sami nic nevyrobí a živí se jen směňováním věcí. Bohatství takto získané bylo považované za neoprávněné. Obchodníci vždy měli na feudalismus rozkladný účinek. Je to proto, že pokud se obchodníci stali, díky své schopnosti vydělávat peníze, váženými osobami, docházelo k rozkladu feudalismu.³⁹

Japonci věřili předepsaným pravidlům a pokládali za bezpečné je dodržovat. Odvaha a integrita se projevovala jejich dodržováním, nikoliv jejich měněním či odporem proti nim. Svět v mezích stanovených státem byl v jejich očích známý a bezpečný. Nebyla to abstraktní pravidla z Desatera přikázání, nýbrž podrobné předpisy, jak se má chovat samuraj, a jak obyčejný člověk v té či oné situaci. Japonci se ale ani v tomto systému nestali mírným a submisivním národem. Je důležité si všimnout, že systém zaručoval všem určitá práva a tedy určitou míru moci. I členové nižších kast měli zaručené právo na své živnosti a jejich samospráva byla uznávána státními úřady. Kastovní omezení v Japonsku mělo na rozdíl od indického kastovního uspořádání určitou míru flexibility. Japonci vypracovali několik speciálních technik jak systémem manipulovat ve svůj prospěch, aniž se při tom formálně narušovala stávající pravidla. Člověk mohl svůj statut změnit několika způsoby. Pokud obchodníci či lichváři dosáhli určitého bohatství, stali se vlastníky půdy prostřednictvím zástavního práva a rent.⁴⁰

Posléze se usazovali na půdě a výběrem svých rent získávali prestiž a zisk. Jejich děti pak následně vstupovaly do manželství s potomky samurajských rodin. Další možností, jak změnit předem daný úděl, byla adopce. Bohatí obchodníci prodávali své syny k adopci ke zchudlým samurajům. Samurajové si nekupovali syny, ale ženichy pro své dcery. Také bylo možné si samurajský statut koupit. Zbohatlá obchodnická rodina a zchudlá samurajská rodina se tak spojily, systém tím nebyl narušen a dokonce schválil úpravy, jak by měly sňatky mezi lidmi z různých kast probíhat.⁴¹

Když však systém jednou dovolil porušování vlastních pravidel, vedlo to k jeho zániku. V polovině 19. století porazila rod Tokugawa koalice obchodníků-finančníků a samurajů-rentiérů, která však pouze hodlala nahradit vládnoucí rod a neměla v úmyslu zavedená pravidla měnit. Jinými slovy, celá japonská společnost byla sešňěrovaná do velmi přísné

³⁸ Benedict, R. *The Chrysanthemum and the Sword: Patterns of Japanese Culture*. Boston: Houghton Mifflin, 1946, s. 57.

³⁹ Benedict, R. *The Chrysanthemum and the Sword: Patterns of Japanese Culture*. Boston: Houghton Mifflin, 1946, s. 61.

⁴⁰ Benedict, R. *The Chrysanthemum and the Sword: Patterns of Japanese Culture*. Boston: Houghton Mifflin, 1946, s. 71.

⁴¹ Benedict, R. *The Chrysanthemum and the Sword: Patterns of Japanese Culture*. Boston: Houghton Mifflin, 1946, s. 72.

formy, která měla vyhovovat pouze rodu Tokugawů. Časem začalo docházet k porušování původně velmi přísných pravidel, která udržovala legitimitu vlády Tokugawů. Rod Tokugawa dokázal násilím vnutit všem ostatním rodům jejich postavení a z něho vyplývající identitu. Tu chtěl rod Tokugawa určit všem zavedením přesných norem, kdo co může nosit, vlastnit atd. Neschopnost režimu udržet obyvatelstvo ve vymezených kategoriích nakonec přivedla jeho pád. Přestože lidé byli zařazeni do různých společenských vrstev, je patrná jejich snaha o zvýšení své moci postupem do samurajské vrstvy. Ukazuje to nemožnost dlouhodobě udržet obyvatelstvo v podřízeném postavení, kde má málo moci rozhodovat o svých životech. Na druhou stranu lidé, kterým se podařilo překročit svou vrstvu a kteří kupříkladu zbohatli, byli těmi, mezi které původně patřili, nenáviděni. Mysleli si o nich, že svůj majetek získali zpronevěrou či vykořisťováním jiných lidí. Je to proto, že si Japonci i pro bohatství vytvořili místo ve své hierarchii a nesnášeli, pokud bylo získáno mimo ni.⁴²

Zde na sebe naráží dva pohledy na identitu. První lze vyjádřit takto: „Jsem v hierarchii, nemohu s tím nic dělat a přijmu to. Pokud se budu snažit, nakonec v hierarchii postoupím a nějakou moc získám. Jsem to, co mohu nyní.“ Druhý pohled ale vyjadřuje: „Jsem v hierarchii a to, že s tím nemohu nic dělat, nepřijímám. Budu se snažit, aby to co mohu, nebylo ovlivňováno. Jsem to, co mohu a čím více mohu, tím více jsem.“ Hierarchicky bylo organizováno vše, a pokud byla dodržována určená pravidla, cítili se Japonci bezpečně. Šlo o systém, kde měl každý své místo a určenou míru moci. Ovšem fakt, že si obchodníci kupovali samurajské tituly a samurajové vdávali své dcery za syny bohatých obchodníků ukazuje, že se ani lidé v Japonsku nespokojili s určenou mírou moci a chtěli jí získat více, ale mohli za to být nenáviděni ostatními, kterým se svou moc získat nepodařilo.

Hierarchii jako základní prvek japonské společnosti potvrzuje japonská antropoložka Nakane Chie ve své knize *Lidské vztahy v hierarchické společnosti (Tateshakai no ningen kankei)*, která v Americe vyšla pod názvem „*Japanese Society*“. Nakane tvrdí, že Japonci zachovávají princip seniority v mnoha aspektech života. Tento princip starším či služebně starším *senpai* předepisuje chránit a vést mladší či služebně mladší *kóhai*, kteří seniorům na oplátku poskytují nejrůznější služby. Tato hierarchie se projevuje jak ve sportovních klubech, tak v institucích.⁴³ Nakane na rozdíl od Benedict nezmiňuje, že lidé hledají způsoby jak přebíhat z úrovně do úrovně. Je to patrně tím, že z juniora se senior nakonec stane vždy, ale z obchodníka se prostým čekáním samuraj nestane.

Dalším autorem, popisujícím vztahy v japonské společnosti, byl psychiatr Doi Takeo⁴⁴, který si během výkonu své praxe uvědomil rozdíly mezi vnímáním sebe sama a jednání u Američanů a Japonců. O svých výzkumech napsal knihu nazvanou *Struktura rozmazlování (Amae no kózó)*, která v Americe vyšla pod názvem *Anatomy of Dependency*). Jeho základní myšlenkou je, že Japonci si na rozdíl od jiných národů, až do dospělosti přinášejí jeden rys, typický pro určitou fázi vývoje dítěte. Označuje ho termínem *amaeru*, což je popis stavu, jak dítě vnímá samo sebe ve vztahu ke světu. Svět mu ukazuje hlavně matka, která má povinnost vše pro něho obstarat. *Amaeru* je pocit, že vše na světě existuje pro potřeby dítěte. Dítě si uvědomuje svou závislost na matce a nechce, aby do jejich vztahu zasahoval někdo jiný, který by mu znemožňoval *amaeru*. Cítí *amaeru* jako přirozenou potřebu a nevnímá to nijak sobecky. Matka naopak dítě *amayakasu*, což znamená, že dítěti umožňuje, aby vůči ní projevovalo *amaeru*. Mohli bychom to přeložit tak, že matka dítě rozmazluje a dítě po ní rozmazlování vyžaduje.⁴⁵

⁴² Benedict, R. *The Chrysanthemum and the Sword: Patterns of Japanese Culture*. Boston: Houghton Mifflin, 1946, s. 96.

⁴³ Nakane, Ch. *Japanese Society*. Berkeley and Los Angeles: University of California Press, 1970, s. 1.

⁴⁴ Ruth Benedict zahájila tradici výzkumu tzv. *Teorie o Japonsku a Teorie o Japoncích (Nihonron a Nihonjinron)*, která vyvrcholila na konci 70. let.

⁴⁵ Možná, že rozmazlování je příliš tvrdý termín, spíše se jedná o pozornost a zajištění potřeb.

Doi píše, že tento pocit, že je tu někdo, kdo se má o člověka postarat, provází Japonce celý život. Doi uvádí mnoho příkladů japonských slov popisujících psychické stavy, které se různým způsobem váží na koncept *amaeru*. Koncept *amae* si Japonci přenášejí i do dalšího života. Projevuje se to na nejrůznějších úrovních života, ale nejvyšší příklad *amaeru* vidí Doi u japonského císaře, který věci kolem sebe ovládá prostřednictvím osob, které mu slouží. Sám přímo nic nekoná, je svatý, nemá zodpovědnost, ale vše se točí kolem něho.

Touha být středem, kolem kterého se točí svět, se může realizovat pouze ve společnosti s hierarchickou strukturou. Pokud v nějaké společnosti převládne přesvědčení, že jsou si lidé od narození rovni, těžko může někdo očekávat, že mu bude před ostatními dáována přednost. Přestože Doi ve své knize Ruth Benedict kritizoval, jeho teorie ji doplňuje.

Podíváme-li se na mocenskou hierarchii, pak je to systém, který v různých formách zachovává nerovnost lidí. S určitými kulturními rozdíly lze tento mechanismus vidět jak v Japonsku, tak v Číně. Evropská společnost byla původně také velmi hierarchická, ale oproti Japonsku a Číně se v ní myšlenky o rovnosti lidí prosadily dříve. To byl také jeden z důvodů průmyslové revoluce. Immanuel Kant řekl, že cíl veškerého lidského snažení je v dosažení dokonale spravedlivém uspořádání společnosti a v dějinách lze spatřovat pokrok k republikánskému zřízení, tedy k něčemu, co dnes nazýváme liberální demokracií.⁴⁶ Paradoxně však mechanismus, který k tomu měl dopomoci nebyl rozum, ale spíše soutěživost a marnivost člověka, jeho touha dominovat a vládnout.⁴⁷

Kant se svým žákem Hegelem sdílel představu, že historie lidstva se vyvíjí skrze konflikty, při kterých se systémy myšlení i politické soustavy střetávají a hrouť kvůli svým vnitřním rozporům a nahrazují je méně rozporuplné a tedy vyšší systémy, ve kterých povstanou rozpory nové a odlišné. Tento pohyb od jednodušších systémů k vyšším nazýval dialektikou. Také spolu sdíleli představu konce dějin, měla to být realizace svobody na zemi.

Slavný je Hegelův výrok: „*Východní národy věděly, že pouze jeden je svobodný (tj. ten, kdo je nejvýše v hierarchii), řecký a římský svět pouze to, že někteří jsou svobodní (to jsou řečtí a římstí občané versus jejich otroci a sluhové), zatímco my víme, že všichni lidé o sobě (člověk jako člověk) jsou svobodní.*“⁴⁸

Co však jsou ony vnitřní rozpory? Můžeme je chápat jako nestejnou míru svobody, tedy moci a schopnosti ovlivňovat svůj život. V hierarchickém systému je toto nemožné a proto je hierarchie dlouhodobě neudržitelná. Zdá se, chování Japonců popsané Benedict potvrzuje Hegelovu teorii o směřování lidstva ke zrovnoprávnění. Na druhé straně hierarchie jsou velmi životaschopné. Benedict i Nakane píše, že v Japonsku se feudální principy a hierarchické uspořádání dochovaly až do 20. století a musely být upraveny až v ústavě po II. světové válce. Doi píše, že s popřením císařova božského původu po II. světové válce se celková ideologická hierarchie státu rozpadla na několik menších. Je však moderní japonská společnost stále přesvědčená o své předurčené roli vést a snaží se zaujmout co nejvyšší postavení ve světové hierarchii politiky, ekonomiky a vojenství?

V minulosti existovaly a v současnosti stále ještě existují nerovnosti v přístupu k moci a tím i možnost vytvoření identity z nich vyplývající. Je jisté, že minulost je snůškou nejrůznějšího omezování přístupu většiny k moci nepatrnou menšinou. Tento poměr se postupně měnil ve prospěch většího počtu lidí. Ti, kteří moc ztrácejí, jsou ze ztráty vlastní identity frustrováni a zmateni. Jsou ve stejné pozici jako byli kdysi kněží, králové, hlavy mocných rodů a dnes ředitelé mocných západních podniků. V následujících kapitolách nejprve krátce projdeme historii vztahů mezi Japonskem a Čínou a uvidíme, že velkou měrou se na jejich vzájemném vnímání podílelo vnímání moci či bezmoci vlastního národa.

⁴⁶Kant, I. *An Idea for a Universal History from Cosmopolitan Point of View*. In: *On History*. Indianapolis: Bobs-Merril, 1963, s.16.

⁴⁷ Kant, I. *An Idea for a Universal History from Cosmopolitan Point of View*. In: *On History*. Indianapolis: Bobs-Merril, 1963, s.23-26.

⁴⁸ Hegel, G. W. F. *The Philosophy of History*. New York: Dover Publication, 1956, s. 19.

Kapitola 1

Inspirace čínským modelem

Napodobování nejen čínského systému

Pokud platí předpoklad, že většinový názor vytvářejí mocní jedinci či skupiny, pak o tom, jak se Japonci dívali na Čínu a Číňany rozhodovaly názory vůdců japonské společnosti. V této kapitole krátce popíšeme historii vztahů mezi různými typy japonských vůdců a Čínou. Protože japonsko-čínské vztahy jsou neoddělitelně propojené i s Koreou, budu občas odkazovat i na ni.

Vztahy mezi Japonskem a Čínou mají tisíciletou tradici. Známé jsou kontakty mezi královnou Himiko a dynastií Wei (221-265) a dynastií Západních Jinů (265-317). Stát Wa, jemuž Himiko vládla, přijal vůči Číně vazalské postavení a na oplátku bylo Himiko čínským vladařem uděleno právo vládnout ve Wa. Tímto uznáním někteří japonští vládci legitimizovali své postavení vůči ostatním pretendům o moc.⁴⁹

S rozpadem dynastie Západních Jinů vzniká na severu Číny mnoho krátkodobých dynastií. V Koreji roku 313 vznikl první na Číně nezávislý stát Koguryeo, do něhož se přivalila první vlna čínských uprchlíků. Tito uprchlíci s sebou přinesli znalosti, které přijala nejprve korejská království a poté i japonské státy.

Korejský stát Koguryeo na počátku 4. století obsadil komanderie Lolang a Taifang, které byly dlouhou dobu pod čínským vlivem. Svou moc Koguryeo opíralo o vlastní adaptaci čínské kultury a čínských metod vládnutí. Způsob boje přejalo od nomádských bojovníků na koních ze severovýchodní Asie. Posléze však utrpělo řadu porážek v bojích se státem Yan a dalším korejským státem Paekche, který na krátkou dobu obsadil dvě výše zmíněné komanderie.

Porážky přiměly Koguryeo k poznání nutnosti důkladnějších reforem armády i administrativního systému. Pod vedením krále Sosurima (vládl 371-384) přijalo čínskou formu vládnutí a další formy čínské kultury včetně buddhismu.⁵⁰ Úspěšnost reforem se potvrdila o deset let později, kdy král Kwanggaet (vládl 391-413) rozšířil území Koguryeo na sever a na východ. Zabral i část Mandžuska a poloostrova Liaodong. Na jihu se mu podařilo odrazit koalici států Paekche s Japonskem. Moc Koguryeo rostla po celé 5. století. K jejímu posílení došlo, když Koguryeo opět zabralo komanderie Lolang a Taifang.⁵¹

⁴⁹ Okazaki, T. *The Country of Yamatai*. In: *The Cambridge History of Japan. Volume 1. Ancient Japan*. Ed. by Brown, D. M. Cambridge: Cambridge University Press, 2006, s. 287.

⁵⁰ Buddhismus byl přijímán z několika důvodů: 1. pro magické, léčitelské schopnosti jeho vykladačů jako byl třeba známý mnich Fo Tudeng, který učil buddhismus několik nečínských vladařů jako byli Shi Le a Shi Hu. Podrobnosti viz Zürcher, E. *The Buddhist Conquest of China. The Spread and Adaptation of Buddhism in Early Medieval China*. Leiden: Brill, 2007, s. 181-183. 2. Od 4. století pronikl buddhismus mezi čínskou intelektuální a mocenskou elitu. Když korejské a japonské státy přijímaly čínské vzory, pak nutně přijímaly i počínštný buddhismus. Viz Zürcher, s. 6, 59 a 64. 3. Do čínštiny byla přeložena *Sútra zlatého světla* (*Suvarna-prabhásottama-sútra*), jejímž základním učením je poselství o Čtyřech ochranných kráľích (*hu si wang* 護四王). Pokud vládce vede stát správným způsobem, pak jej tato sútra ochraňuje. Z tohoto důvodu získala sútra velké uznání jako sútra ochraňující stát a byla často veřejně čtena pro získání ochrany před ohrožením. Mezi další takové sútry patří *Lotosová sútra* a *Sútra humánního vládce*. Podrobnosti viz <http://www.buddhism-dict.net/> pod heslem 金光明经 Jinguang mingjing.

⁵¹ Okazaki, T. *The Country of Yamatai*. In: *The Cambridge History of Japan. Volume 1. Ancient Japan*. Ed. by Brown, D. M. Cambridge: Cambridge University Press, 2006, s. 298 -299.

I u ostatních korejských států byla moc zvýšena přijetím čínských administrativních metod a kulturních zvyklostí. Bylo tomu jak u státu Paekche, který se mocně zasloužil o přenesení čínských kulturních zvyků do Japonska, tak i u státu Silla, který sice začal se sinizací nejpozději, ale provedl ji rychle a důkladně. Nakonec se Silla podařilo s pomocí tangských vojsk porazit ostatní státy a sjednotit celý korejský poloostrov.⁵²

Od 4. století se situace v Číně stala velmi nepřehlednou a až do 5. století nebyly mezi Čínou a Japonskem žádné oficiální kontakty. V tu dobu se Japonsko obrátilo ke Koreji jako ke zdroji vyspělejší kultury a technologie. Přesto však se necítilo ve vazalském postavení a osvojovalo si právo kdykoliv v Koreji vojensky zasáhnout.⁵³

Dalším důvodem, proč zájem japonských králů v té době mířil na korejský poloostrov, byl nedostatek železné rudy. Železo mělo hlavní využití v zemědělství a vojenství a bez něj Japonsko nemohlo zvyšovat výnosy ze zemědělství. Proto Japonsko navázalo vztah nejen se skupinou států Kaya, ale i s již zmíněným státem Paekche. Naopak schopnost státu Paekche dodávat suroviny a zprostředkovat opětovné navázání styků japonského státu Yamato s jižními čínskými státy, vedla k tomu, že v roce 512 poslalo do Japonska požadavek, aby mu Yamato postoupilo čtyři újezdy státu Kaya (Mimana), které sousedily s jeho územím. Japonsko tento požadavek schválilo.⁵⁴

Schopnost přinášet do vlastní země železnou rudu společně s vědomostmi o jejím zpracování, dále železné předměty a nástroje, zvyšovala zemědělskou produkci, která generovala ekonomickou základnu vládnoucích vrstev. Současně znalost výroby železných mečů, použití železa na brnění koní a znalost způsobu boje na koních přinášely vojenskou moc.

Výše uvedené příklady z korejského poloostrova dokazují, že přijetí čínských znalostí bylo účinné. Již suiská vojska nebyla při ofenzívách na konci 6. a na počátku 7. století schopna dosáhnout rozhodného vítězství proti státu Koguryeo.

Japonsko se tedy po vzoru korejských států sinizovalo. Je možné to chápat jako strategii posílení moci vládnoucích vrstev a tedy jejich identity. S rozšířením čínských kulturních zvyků do Japonska však došlo k něčemu neočekávanému. Dříve japonští i korejští vládcí uznávali své vazalské postavení vůči Číně, ale na počátku 7. století se to císařovna Suiko (推古天皇 554–628) rozhodla změnit.

Císařovna, v dopise zaslaném v roce 607 suiskému císaři, vyjádřila svou představu rovnosti mezi oběma panovníky,⁵⁵ což bylo z hlediska sinocentrického vidění světa naprosto nepřipustné.⁵⁶ Japonská představa rovnosti mezi Japonskem a tangskou Čínou je vyjádřena také v politických spisech, které Čínu popisovaly jako rovnocennou „sousední zemi“ (*rinkoku* 隣国), což bylo dáváno do protikladu s označením Koreje, která byla označována „barbarsko-vazalskou zemí“ (*bankoku* 藩国).⁵⁷

⁵² Dtto, s. 306-307.

⁵³ Dtto, s. 308.

⁵⁴ Proti předání protestovala manželka císaře Kinmeie (509-571) s tím, že kamí darovali několik korejských států vládci Homudovi (králi Ójinovi). Dtto, s. 309-310.

⁵⁵ Suishu, Zápis ke 3. roku éry Daye (tj. rok 607) uvádí: 日出处天子致书日没处天子无恙。Syn Nebes Země vycházejícího slunce zasílá dopis Synu Nebes Země zapadajícího slunce s přáním dobrého zdraví. Japonský překlad téhož zápisu: 日出处の天使、書を日没するところの天子にいたす。恙なき...Viz Wang Ping, s. 261.

⁵⁶ Císař Sui Yangdi byl z výše uvedeného dopisu velmi roztrpčen. Wang Ping 王屏. *Nihonjin no „Chūgokukan“ no rekishiteki hensen ni tsuite* 日本人の“中国観”の歴史的変遷について. Hiroshima University management review 4, 2004, s. 261

⁵⁷ Mizuno, N. *Japan and Its East Asian Neighbors: Japan's Perception of China and Korea and the Making of Foreign Policy from the Seventeenth to the Nineteenth Century, Ph.D. dissertation.* Ohio State University, 2004, s. 140. Wang Ping však uvádí, že po pádu dynastie Tang začali Japonci termínem *bankoku* označovat i Čínu.

Obavy z možného útoku z Koreje či pevninské Číny byly pocíťován již v 7. století, kdy se tangská Čína spojila s korejským státem Silla. Japonsko se obávalo možné čínské dominance na korejském poloostrově, která podle něho, mohla přerůst až do Japonska.⁵⁸ Poté, co tangská a sillská vojska zničila v roce 663 korejský stát Paekche a v roce 668 stát Koguryeo, již zmíněný pocit v Japonsku přerostl v přesvědčení blízcího se napadení Japonska.⁵⁹

Za zdroj čínské moci byl považován čínský právní a administrativní systém opírající se o konfucianismus, technologická vyspělost, vojenské schopnosti a buddhismus.⁶⁰ Japonská vláda se rozhodla posílit svou bezpečnost ještě důkladnějším napodobením čínského systému. Mimo to se případnému útoku chtěla bránit přestěhováním hlavního města do oblasti Asuka na pláň Nara, k němuž došlo v roce 653.⁶¹ Dále od poloviny 7. století centrální vláda nechávala střežit severní pobřeží ostrova Kjúšú.⁶² Avšak tangská vojska se po sjednocení korejského poloostrova pod vládou státu Silla stáhla a nebezpečí ohrožení Japonska z čínské strany prakticky pominulo. Jedinou výjimkou bylo An Lushanovo povstání v roce 755, kdy v Japonsku opět vzrostly obavy, ale nic se nestalo.⁶³ Obavy z možného napadení byly určité silným motivem pro přijímání čínských kulturních poznatků, ale druhým důvodem jejich přijímání byla snaha o centralizaci moci v celém Japonsku.

Japonsko sice mezi lety 600-850 formálně patřilo mezi čínské vazalské státy, ale jeho výhodná poloha mu umožňovala určovat hloubku a frekvenci kontaktů. Rozmrzelost Japonska z ne úplně rovného postavení byla do určité míry kompenzována čínským uznáním vysokého postavení Japonska mezi čínskými vazaly.⁶⁴

S pominutím pocitu ohrožení ustávala i potřeba důkladně napodobovat mocnějšího protivníka. Situace na japonské politické scéně se změnila tak, že centralizovaný model vlády ustoupil modelu mocných rodů, které byly ovládané rodem Fujiwara. Četnost misí do Číny se stále zmenšovala a od roku 850 byly oficiální styky s Čínou ve skutečnosti minimální.⁶⁵ Diplomatické vztahy s Čínou byly zrušeny v roce 894,⁶⁶ kdy jako důvod pro zrušení výprav

Wang Ping 王屏. *Nihonjin no „Chúgokukan“ no rekishiteki hensen ni tsuite* 日本人の“中国観“の歴史的変遷について. *Hiroshima University management review* 4, 2004, s. 261.

⁵⁸ Inoue, M. a Brown, D. M. *The Century of Reform*. In: *The Cambridge History of Japan. Volume 1. Ancient Japan*. Cambridge: Cambridge University Press, 2006, s. 201.

⁵⁹ Přestože se Japonsko cítilo být ohrožováno suiskou a tangskou říší, nepatřilo dobytí Japonska mezi teritoriální ambice ani jedné ze dvou dynastií. Podrobnosti viz Twitchett, D. *Introduction: Sui and T'ang China and the Wider World*. In: *The Cambridge History of China. Volume 3. Sui and T'ang China 589-906. Part 1*. Ed. by Twitchett, D. a Fairbank, J. K. Cambridge: Cambridge University Press, 2007, s. 32-33.

⁶⁰ Když se císař Kinmei dozvěděl o zázračných silách buddhismu pro ochranu státu údajně „poskočil radostí“. Podrobnosti viz Inoue, M. a Brown, D. M. *The Century of Reform*. In: *The Cambridge History of Japan. Volume 1. Ancient Japan*. Ed. by Brown, D. M. Cambridge: Cambridge University Press, 2006, s. 172-173.

⁶¹ Dto, s. 203.

⁶² Mason, R. H. P. a Caiger, J. G. *Dějiny Japonska*. Praha: Miroslav Sobotka, 2007, s. 46. Podrobnosti viz Inoue, M. a Brown, D. M. *The Century of Reform*. In: *The Cambridge History of Japan. Volume 1. Ancient Japan..* Ed. by Brown, D. M. Cambridge: Cambridge University Press, 2006, s. 209.

⁶³ McCullough, W. H. *The Heian Court 794-1070. Foreign relation*. In: *The Cambridge History of Japan. Volume 2. Heian Japan*. Ed. by Shively, D. H. a McCullough, W. H. Cambridge: Cambridge University Press, 2007, s. 83.

⁶⁴ McCullough, W. H. *The Heian Court 794-1070. Foreign relation*. In: *The Cambridge History of Japan. Volume 2. Heian Japan*. Ed. by Shively, D. H. a McCullough, W. H. Cambridge: Cambridge University Press, 2007, s. 82-83.

⁶⁵ Mason, R. H. P. a Caiger, J. G. *Dějiny Japonska*. Praha: Miroslav Sobotka, 2007, s. 72.

⁶⁶ Mizuno, N. *Japan and Its East Asian Neighbors: Japan's Perception of China and Korea and the Making of Foreign Policy from the Seventeenth to the Nineteenth Century, Ph.D. dissertation*. Ohio State University, 2004, s. 140. Wang Ping uvádí, že Japonci označovali Koreu termínem „západní barbaři“ *saiban* 西蕃, kterým vůči ni a jejím obyvatelům vyjadřovali svůj pocit nadřazenosti a napodobovali tak postoj Číny k ostatnímu světu. Wang Ping 王屏. *Nihonjin no „Chúgokukan“ no rekishiteki hensen ni tsuite* 日本人の“中国観“の歴史的変遷について. *Hiroshima University management review* 4, 2004, s. 262.

bylo uváděno nebezpečí při plavbě po moři a rozvrat v Číně.⁶⁷ Twitchett píše, že do období dynastií Sui a Tang byla Čína obklopena státy s zcela jinou kulturou, jazykem i životním stylem. Jejich moc někdy význačně vzrostla, ale jejich společnosti byly politicky nestabilní. To byl důvod, proč se na ně Číňané dívali do jisté míry oprávněně jako na „barbary“. Ale po pádu dynastie Tang již Čína nebyla oproti okolním státům tak vyspělá. Ony státy používaly stejnou ideologii jako ona, podobný nebo stejný administrativní systém, vládní agenda byla prováděna v čínštině atd. Přestože formálně přijaly vazalský status, byly de facto nezávislými státy. Rozšířením čínských kulturních vědomostí a technik tak Čína vlastně pozbyla svou původní sílu. Číňané byli přinuceni s těmito státy jednat více jako rovný s rovným.⁶⁸

Japonští vládci nehodlali být někým nižším než tangští Číňané, ale současně se pokoušeli uplatňovat stejně nerovný přístup k menším státům.⁶⁹ To ukazuje, že mocní, které v tomto případě představovala vládnoucí vrstva v Číně, určovali, jak mají mezinárodní vztahy vypadat. Japonsko tak vlastně přenášelo nerovný princip dál, přestože se jemu samotnému nelíbil. Když se ukázalo, že Čína již nemá praktické schopnosti Japonsko nějak obohatit, omezit či ohrozit, nepocíťovali japonští vůdci tak naléhavou potřebu její metody dál studovat a přejímat. Japonsko pragmaticky přijalo čínské znalosti a techniky ke svému posílení, ale když Čína zeslábla, už ji tolik nepotřebovalo. Japonci věřili, že již získali důležité základy čínského vědění. Pátrali v čínské kultuře a selektivně si vybírali to, co sloužilo japonským potřebám a chutím.⁷⁰ V rámci asimilace čínské kultury docházelo také k vyrovnávání se s ní. Například v tehdejší japonské lidové literatuře představovala Čína a její lid tu největší výzvu pro japonskou sebeúctu, kterou však hlavní hrdina vyprávění vždy překoná.⁷¹

Výše uvedené zastavení oficiálních výprav k čínskému dvoru ovšem neznamenalo absolutní zastavení kontaktů mezi Japonskem a Čínou. Jak jsem uvedl v kapitole Teoretická východiska a předpoklady, moc má mnoho druhů. Moc, kterou začaly nejrůznější skupiny v Japonsku sledovat, byl obchod.

Od 9. do 13. století nebyly mezi Japonskem a Čínou téměř žádné oficiální kontakty. Nicméně obchodní kontakty byly velmi hojné a v době vlády Taira no Kiyomoriho (平 清盛, 1118-1181) byla tato ekonomická politika podporována velmi intenzivně.⁷² Songské peníze proudily do Japonska ve velké míře a staly se penězi období Heian.⁷³

Obchod mezi Japonskem a Čínou byl japonskou vládou přísně regulován a každá čínská obchodní loď mohla do přístavu Dazaiфу na Kjúšú připlout pouze jednou za tři měsíce. Kvůli korupci místních úředníků a byrokratickým předpisům čínští obchodníci zajížděli do

⁶⁷ McCullough, W. H. *The Heian Court 794-1070. Foreign relation*. In: *The Cambridge History of Japan. Volume 2. Heian Japan*. Ed. by Shively, D. H. a McCullough, W. H. Cambridge: Cambridge University Press, 2007, s. 85.

⁶⁸ Twitchett, D. *Introduction: Sui and T'ang China and the Wider World*. In: *The Cambridge History of China. Volume 3. Sui and T'ang China 589-906. Part 1*. Ed. by Twitchett, D. a Fairbank, J. K. Cambridge: Cambridge University Press, 2007. *The Cambridge History of China, Volume 3*, s. 33.

⁶⁹ Japonská vláda vnutila v 8. století státu Parhae vazalské postavení, přestože jeho původní návrhy mířily k navázání kontaktu mezi sobě rovnými. McCullough, W. H. *The Heian Court 794-1070. Foreign relation*. In: *The Cambridge History of Japan. Volume 2. Heian Japan*. Ed. by Shively, D. H. a McCullough, W. H. Cambridge: Cambridge University Press, 2007, s. 70.

⁷⁰ Ury, M. *Chinese Learning and Intellectual Life. Introduction and Assimilation of Chinese Learning*. In: *The Cambridge History of Japan. Volume 2. Heian Japan*. Ed. by Shively, D. H. a McCullough, W. H. Cambridge: Cambridge University Press, 2007, s. 344-345.

⁷¹ Dtto, s. 342.

⁷² McCullough, W. H. *The Heian Court 794-1070. Foreign relation*. In: *The Cambridge History of Japan. Volume 2. Heian Japan*. Ed. by Shively, D. H. a McCullough, W. H. Cambridge: Cambridge University Press, 2007, s. 96.

⁷³ Wang Ping 王屏. *Nihonjin no „Chúgokukan“ no rekishiteki henshen ni tsuite* 日本人の“中国観“の歴史的変遷について. *Hiroshima University management review* 4, 2004, s. 262 a McCullough, W. H. *The Capital and Its Society. The City Economy*. In: *The Cambridge History of Japan. Volume 2. Heian Japan*. Ed. by Shively, D. H. a McCullough, W. H. Cambridge: Cambridge University Press, 2007, s. 162.

přístavů u statků shóen, které byly osvobozené od placení daní vládě.⁷⁴ Vlastníkům přístavů obchod přinášel značný ekonomický zisk a s ním související moc.

V 10. století již mezi zakladateli *shóenů* nepřevažovala vysoká šlechta z hlavního města, za kterou statek řídil správce, nýbrž je zakládaly místní rody, které je samy řídily. Počet statků shóen narůstal a místní vlády se skrze výběr daní stávaly stále mocnějšími. Mimo to se na počátku 10. století stala bezpečnostní situace v Japonsku natolik vážnou, že bylo guvernérům určitých provincií povoleno najmout si ozbrojené bojovníky, kteří měli za úkol chránit guvernéry a jejich sídla. Toto mimořádné povolení se postupem času stalo dlouhodobým a dědičným právem. Ozbrojené složky se nasazovaly i k ochraně statků *shóen*.⁷⁵

Na mezinárodním poli vypadala situace tak, že ačkoliv Japonsko bylo jedním ze členů „ekonomické sféry měděných peněz“, politicky si udržovalo samostatnost. Wang cituje z knihy Katakury Minoru 日本人のアジア観 následující pasáž:

(Pohled na Čínu a ostatní země) se zásadně nezměnil a (Japonsko) stále udržovalo politiku uzavřené země a pokračovalo v xenofobním odmítání cizího (vlivu).⁷⁶

Katakura dále píše, že historický význam zapojení Japonska do ekonomického systému přesahujícího Japonsko byl nemalý. Z výše uvedeného vyplývá, že ač Japonsko bylo politicky nezávislý stát, ekonomicky využívalo potenciál obchodních kontaktů s Čínou. Japonská vláda si chtěla tuto hospodářskou moc uchovat sama pro sebe, což bylo důvodem rozvoje statků a s růstem moci lokálních vlád klesala moc vlády centrální.

Ve 13. století proběhlo další kolo měření sil mezi Japonskem a Čínou, kdy jeden mocný japonský rod použil Čínu jako nástroj k opětovnému posílení vlastní moci. Čína byla tehdy pod neustálým tlakem Mongolů. Součástí mongolské strategie bylo odříznutí Jižních Songů od jejich finančních zdrojů plynoucích z obchodu s Japonskem. Aby toho vládce Mongolů Kublaj (1215-1284) dosáhl, rozhodl se přiřadit Japonsko do své říše. V roce 1266 byl do Japonska poslán dokument, ve kterém chán Kublaj žádal ve stylu čínského vladaře uznání své nadřazené moci. Za to mělo Japonsko získat postavení vazala, který by k mongolskému dvoru zasilal tributární dary, které by byly vyměňovány za dary vyšší hodnoty. Japonské úřady se rozhodly na tuto žádost nereagovat a mongolskou žádost považovaly za vyhlášení války. Byly vydány příkazy k posílení obrany pobřeží. Když Japonsko na chánovu výzvu nereagovalo, rozhodl se na Japonsko zaútočit.

Důvodů k ignorování mongolské výzvy bylo několik. Jedním důvodem byla skutečnost, že informace o mezinárodní politice předávali kamakurské vládě japonští buddhističtí mniši, kteří navštívili Jižní Songy, čínští mniši, kteří naopak přijeli z Číny do Japonska, a obchodníci. Právě tito lidé, kteří byli mongolskými útoky ohroženi, ovlivnili svým patriotismem a nacionalistickým náboženstvím názor Hójó Tokimuneho (北条 時宗 1251-1284), který formuloval japonskou politiku vůči Mongolům.

⁷⁴ Vznik prvních statků *shóen* se datuje od 8. století, kdy bylo výnosem stanoveno, že soukromě obdělávaná rýžová pole přejdou do stálého vlastnictví. Největší množství půdy takto získala aristokracie a později kláštery. V 9. století se císař Saga (嵯峨天皇 Žil mezi lety 785-842 vládl v období 809-823) snažil z ekonomických důvodů omezit počet členů císařského rodu a proto bývalým princům a princeznám daroval půdu, na které mohli založit *shóen* a být nezávislí na dávkách od státu. viz McCullough, W. H. *The Capital and Its Society. Imperial clan and court nobility*. In: *The Cambridge History of Japan. Volume 2. Heian Japan*. Ed. by Shively, D. H. a McCullough, W. H. Cambridge: Cambridge University Press, 2007, s. 125, 224-226.

⁷⁵ Rizó, T. *The Rise of Warriors. Origin of the Warriors*. In: *The Cambridge History of Japan. Volume 2. Heian Japan*. Ed. by Shively, D. H. a McCullough, W. H. Cambridge: Cambridge University Press, 2007, s. 647-649.

⁷⁶ Wang Ping 王屏. Nihonjin no „Chúgokukan“ no rekishiteki hensen ni tsuite 日本人の“中国観“の歴史的変遷について. s.262, poznámka č. 2.

Druhým důvodem bylo, že Japonci z výše zmíněných důvodů pohlíželi na Čínu buď jako na sobě rovnou anebo jako sobě podřízenou zemi. Odpovědí na první mongolskou invazi byl plán vlastní invaze do Koreje, která byla stanovená na rok 1276. Plán byl odvolán a místo invaze se vláda soustředila na vybudování obranných staveb v hakatském zálivu. Hned po druhé mongolské invazi do Japonska v roce 1281 byl vypracován i druhý plán japonského vpádu do Koreje, ve kterém bylo požádáno i potlačení řady místních lupičů (*akutó* 悪党) a členů buddhistické školy Ničiren, kteří kritizovali šógunátní vládu. Třetí invaze Mongolů byla kvůli vnitřním rozporům v Číně odvolána a rod Hójó posílil svou moc na ostrově Kjúšú.⁷⁷

Po neúspěšné snaze mongolské dynastie Yuan obsadit Japonsko vojenskou silou, následovalo vynucení japonské podřízenosti diplomaticky, což se však také nepodařilo. Třetím způsobem, jak Japonsku vnutit svou moc, byla tendence ovládnout obchodní aktivity. Yuanská dynastie zavedla systém monopolního obchodu pro japonské obchodní lodě. Na japonské straně na obchodu s Čínou vydělával právě rod Hójó, který praktikoval stejnou obchodní politiku, tj. snažil se omezovat dovoz z Číny tak, aby z něj co nejvíce profitoval.⁷⁸ V období po invazích do Japonska byly význačné hlavní dva druhy kontaktů mezi Japonskem a Čínou, jedním druhem byl oficiální povolený obchod a druhým pirátství.⁷⁹

V roce 1368 svrhl čínský povstalec Zhu Yuanzhang (朱元璋 1328–1398) mongolskou dynastii a založil dynastii Ming. O třicet let před tím byla kamakurská vláda poražena rodem Ashikaga⁸⁰, který založil vlastní šógunát v části města Kjúto, která se nazývala Muromachi.⁸¹

I v tomto období lze nalézt příklad, jak různé skupiny a jednotlivci v Japonsku používali obchodní kontakty s Čínou k posílení vlastní moci. Po ustavení šógunátu Muromači se jeho zakladatel Ashikaga Takauji (足利 尊氏 1305–1358) nepohodl s excísařem Godaigoem (後醍醐天皇 1288–1339) a byl jeho armádou zatlačen až na ostrov Kjúšú. Když dobyl Kamakuru zpět, excísař Godaigo uprchl do hor na jih od města Kjúto a došlo k rozdělení císařského dvora na Severní a Jižní dvůr. Mingský císař poslal do Japonska několik výprav vyslanců, aby tam ohlásili založení nové dynastie a žádali začlenění Japonska do sinocentrického mezinárodního uspořádání. Problém byl v tom, že mingstí vyslanci nejprve jednali s princem Kaneyoshim⁸² (懷良親王 1326–1383), který byl vůdcem Jižního dvora. První vyslanec mingského císaře byl na cestě zabit piráty. Druhá výprava dorazila k princí Kaneyoshimu v roce 1369 a požadovala zaslání tributární darů a potlačení pirátů. Princ Kaneyoshi požadavky odmítl a nechal několik členů výpravy zabít. Při třetím vyslání výpravy do Japonska princ Kaneyoshi náhle obrátil a přihlásil se k mingskému dvoru jako vazal. Mingský císař ho za to uznal jako „pravého vládce Japonska“.⁸³

Severní dvůr si přál po obnovení obchodních kontaktů s Čínou. Ta však jeho nabídku k navázání obchodních kontaktů několikrát odmítla s odůvodněním, že nemají správné dokumenty. To vedlo rod Ashikaga k pevnému rozhodnutí, že pokud má být mingským dvorem uznán jako vládce Japonska, musí porazit Jižní dvůr. Vyslal proto svého vojevůdce Imagawu Sadayo⁸⁴ (今川 貞世 1326–1420), kterému se v roce 1372 podařilo zlomit odpor

⁷⁷ Kawazoe, S. *Japan and East Asia: The Mongol Invasion*. In: *The Cambridge History of Japan. Volume 3. Medieval Japan*. Ed. by Yamamura, K. Cambridge: Cambridge University Press, 2006, s. 413–420.

⁷⁸ Dtto, s. 410–411.

⁷⁹ Dtto, s. 421–423.

⁸⁰ Kamakurský šógunát padl kvůli monopolizaci moci rodem Hójó a také kvůli nedostatečným odměnám vazalů za boj proti Mongolům.

⁸¹ Hall, J. W. *The Muromachi bakufu: The rise of Ashikaga house*. In: *The Cambridge History of Japan. Volume 3 Medieval Japan*. Ed. by Yamamura, K. Cambridge: Cambridge University Press, 2006, s. 175.

⁸² Princ Kaneyoshi je někdy nazýván i Kanenaga, což jiné čtení stejných znaků.

⁸³ Kawazoe, S. *Japan and East Asia. Early Muromachi*. In: *The Cambridge History of Japan. Volume 3. Medieval Japan*. Ed. by Yamamura, K. Cambridge: Cambridge University Press, 2006, s. 425.

⁸⁴ Imagawa Sadayo je někdy nazýván Imagawa Ryóshun 今川了俊.

Jižního dvora v Dazaifu. Nicméně i on posléze překročil svou pravomoc a vyjednával zahraniční politiku na vlastní pěst. Mimo jiné také bohatl na obchodu a vracení Korejců zajatých piráty. Kvůli prudkému nárůstu bohatství a vlivu byl ze svého postu na Kjúšú v roce 1395 odvolán.⁸⁵

Třetí ašikagský šógun Yoshimitsu (足利 義満 1358-1408) v roce 1401 vyslal k mingskému císaři výpravu s tributárními dary a dopisem, ve kterém se přihlásil k vazalství vůči mingskému dvoru. Za to mu byl udělen titul „japonský král“ (*nihon kokuó* 日本国王).⁸⁶ Přijetí vazalské pozice bylo v japonské politice vůči Číně výjimkou a později za to byl Yoshimitsu často kritizován. Podle jeho odpůrců šlo o „národní hanbu“ a zároveň mu byl vyčítán nedostatek úcty vůči japonskému císaři apod.⁸⁷ Ať byly Yoshimitsuovy záměry ekonomické, tj. že chtěl získat zisk z obchodu s Čínou, nebo politické, tj. že ho za „japonského krále“ uznala mingská Čína, dosáhl oficiálního uznání své moci. Sasaki Ginya uvádí, že dalším motivem pro přijetí vazalské role mohl být strach z mingské invaze.⁸⁸ Do roku 1401 si tributární obchod pro sebe monopolizoval rod Ashikaga, ale od roku 1433 se tributárních výprav mohli zúčastnit i kláštery a knížata daimjó.

Od roku 1404 do roku 1549 byly oficiální vztahy mezi Japonskem a Čínou převážně klidné. Tributární obchod byl jedinou možností jak s Čínou legálně obchodovat. Čína navíc od roku 1371 začala opakovaně vydávat edikty zakazující svým obyvatelům cestovat do zahraničí.⁸⁹ O obchod byl mimořádný zájem i mezi významnými rody. Obchodní soupeření mezi rody vedlo někdy i k otevřenému střetnutí.⁹⁰ Nezákonný obchod byl velmi rozvinutý a obchodníci na úřední zákazy nijak nedbali. Vrstva džentry investovala do tohoto nelegálního obchodu peníze. Když se vláda pokusila vynutit svou představu práva, vedlo to jen k tomu, že se pašeráci ozbrojili. Na japonské straně snaha obchod ovládat také selhala, neboť tam došlo k rozpadu centrální autority.

Na uvedených příkladech vidíme, že čínská i japonská vláda se snažily ovládat zdroj moci, kterým v byl v daném případě obchod. Nebyly však sto dosáhnout cíle a zisk z obchodu se přeléval k jiným lidem, kteří tak moc získávali. Pirátské aktivity se po roce 1419 na určitou dobu zmírnily a k jejich opětovnému nárůstu došlo až po roce 1550.⁹¹

Konec 16. a začátek 17. století byl ukončením období vnitřních nepokojů a začátek vlády Tokugawů. V období před sjednocením Japonska se objevily tři osobnosti, které určily vztah Japonců k Číně. Jak již bylo zmíněno, ústřední vláda muromačského šógunátu upadala a od poloviny 16. století byla nahrazena vládou mocných rodů, které mezi sebou bojovaly o moc. Z těchto rodů nakonec vyšly rody Oda a Matsudaira později přejmenovaný na Tokugawa. Oda Nobunaga (織田 信長 1534-1482) započal proces sjednocení Japonska

⁸⁵ Kawazoe, S. *Japan and East Asia. Early Muromachi*. In: *The Cambridge History of Japan. Volume 3. Medieval Japan*. Ed. by Yamamura, K. Cambridge: Cambridge University Press, 2006, s. 427-429.

⁸⁶ Titul *nihon kokuó* používali ještě další tři šógunové: Ashikaga Yoshimasa 足利 義政, který žil v letech 1435-1490 a vládl v období 1449-1473, Ashikaga Yoshizumi 足利 義澄, který žil v letech 1481- 1511 a vládl v období 1494-1508 a Ashikaga Yoshiharu 足利 義晴, který žil v letech 1511-1550 a vládl v období 1521-1546.

⁸⁷ Kawazoe, S. *Japan and East Asia. The Tribute System and Japan*. In: *The Cambridge History of Japan. Volume 3. Medieval Japan*. Ed. by Yamamura, K. Cambridge: Cambridge University Press, 2006, s. 435.

⁸⁸ Dto, s. 437.

⁸⁹ Elisonas, J. *The Inseparable Trinity. Japan's relation with China and Korea*. In: *The Cambridge History of Japan. Volume 4. Early Modern Japan*. Ed. by Hall, J. W. a McClain, J. L. Cambridge: Cambridge University Press, 2006, s. 236-237.

⁹⁰ Například v roce 1523 členové výpravy rodu Óuchi pozabíjeli členy výpravy rodu Hosokawa, kteří podplatili čínské úředníky, aby jim dali přednost při obchodní misi. Členové rodu Óuchi pak vyplenili čínské město Ningbo. Posléze odrazili i útok čínské armády. Tento případ jasně ukazuje na korupci na čínské straně a sklon k řešení za pomoci násilí na straně japonských obchodníků. Elisonas, J. *The Inseparable Trinity. Japan's relation with China and Korea*. In: *The Cambridge History of Japan. Volume 4. Early Modern Japan*. Ed. by Hall, J. W. a McClain, J. L. Cambridge: Cambridge University Press, 2006, s. 238.

⁹¹ Dto, s. 242.

vojenskou silou (*tenka fubu* 天下布武) a stejným způsobem hodlal ovládnout i Čínu.⁹² On sám sjednocení nedokončil, ale jeho vojevůdce Toyotomi Hideyoshi (豊臣 秀吉 1537-1598) Japonsko sjednotil. Pokusil se realizovat představu svého pána, ke které sám připojil i plán na ovládnutí Indie.⁹³

V polovině 16. století se Japonci podle buddhistické představy domnívali, že svět se skládá ze tří hlavních zemí: Japonska (*Honchó* 本朝), Číny (*Shintan* 震旦) a Indie (*Tenjiku* 天竺). Podle této představy bylo Japonsko „malou zemí na periferii buddhistického světa“. Tato pozice nevýznamné země nebyla pro japonské vůdce uspokojivá, a proto zdůrazňovali tvrzení, že Japonsko je zemí bohů a je tudíž ostatním zemím nadřazená. V té době se na Dálném východě objevili Evropané, kteří přijeli ze světa, který byl úplně mimo představu středověkých Japonců.⁹⁴

Proto když do Japonska přijeli evropští křesťanští misionáři, bylo jejich učení považováno za odnož buddhismu. Přivezli s sebou i střelné zbraně, které změnily pohled Japonců na svět válčení. Nová výzbroj posunula schopnosti některých knížat prosazovat svou vlastní moc vůči ostatním knížatům a jejich přijetí urychlilo sjednocení Japonska.⁹⁵ Oda Nobunaga při sjednocování Japonska kladl velký důraz na jednotky ozbrojené mušketami. V roce 1575 v bitvě u Nagashino s jejich pomocí porazil samuraje na koních. Porážka tehdejší válečnické elity nejnižší vrstvou profesionálních vojáků jen s použitím evropské technologie ukázala nový směr v přijímaném stylu boje. Podobným způsobem pomocí železem oplátované lodi, děl a mušket rozprášil loďstvo rodu Móri.⁹⁶

Stejnou politiku následoval i Toyotomi Hideyoshi. Zrušením cechů přerušil přímou vazbu řemeslníků na kláštery atd. a posílil tak kontrolu knížat nad obchodem a řemeslníckými aktivitami. Takto Oda a Toyotomi dokázali soustředit knížata, řemeslníky i obchodníky do hradních měst.⁹⁷ Cílem veškeré činnosti byla monopolizace nejrůznějších typů moci. Toyotomi Hideyoshi kromě již zmíněných aktivit podnikl ještě několik dalších kroků, které měly zajistit jeho pozici. V roce 1588 vyhlásil politiku sběru všech druhů mečů, halaparten, střelných i jiných zbraní. Tím naprosto znemožnil případný ozbrojený odpor jakékoliv sociální skupiny. Dále zakázal pirátství s dodatkem, že pokud nějaký držitel léna bude tak nesvědomitý, že se na jeho území budou zdržovat piráti, pak bude jeho léno natrvalo zkonfiskováno.⁹⁸

Dalším krokem bylo převzetí veškeré zahraniční politiky do vlastních rukou. Tradičně se kontakty se zahraničím zabýval rod Só, vládnoucí na ostrově Tsushima. Hideyoshi rodu Só potvrdil tuto tradiční roli a vytvořil s ním vztah pána a vazala. Kromě toho kontakty s královstvím Ryúkyú pověřil rod Shimazu z ostrova Kjúšú. V důsledku toho ovládal vztahy s Korejí a královstvím Ryúkyú. Pro výše uvedený útok na Koreu uvedl Hideyoshi důvod, že mu korejský král coby vazal neposlal tributární dary a gratulaci ke sjednocení Japonska.⁹⁹

⁹² Dtto, s. 266.

⁹³ Dtto, s. 270.

⁹⁴ Asao, N. *The Sixteen Century Unification. International Relation*. In: *The Cambridge History of Japan. Volume 4. Early Modern Japan*. Ed. by Hall, J. W. a McClain, J. L. Cambridge: Cambridge University Press, 2006, s. 74.

⁹⁵ Jansen, M. B. *China in the Tokugawa World*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 1992, s. 25.

⁹⁶ Asao, N. *The Sixteen Century Unification: The Military and the Economic Base*. In: *The Cambridge History of Japan. Volume 4. Early Modern Japan*. Ed. by Hall, J. W. a McClain, J. L. Cambridge: Cambridge University Press, 2006, s. 54.

⁹⁷ Dtto, s. 59.

⁹⁸ Elisonas, J. *The Inseparable Trinity. Japan's Relation with China and Korea. Trade and Piracy*. In: *The Cambridge History of Japan. Volume 4. Early Modern Japan*. Ed. by Hall, J. W. a McClain, J. L. Cambridge: Cambridge University Press, 2006, s. 264.

⁹⁹ Asao, N. *The Sixteen Century Unification. International Relation*. In: *The Cambridge History of Japan. Volume 4. Early Modern Japan*. Ed. by Hall, J. W. a McClain, J. L. Cambridge: Cambridge University Press, 2006, s. 68.

Přestože většinu bitev japonské armády v Koreji vyhrály, celkově invaze do Koreje a Číny skončila neúspěchem. Přesto byla v Japonsku vnímána jako vítězství. Proto Tokugawa Ieyasu čekal z Koreje poselstvo, které by požádalo o mír. Vyslání poselstva bylo dojednáno mezi japonskými a čínskými vojenskými veliteli.¹⁰⁰ Poselstva však nepřicházela a rod Só používal kombinaci vracení válečných zajatců a výhrůžek dalším vojenským útokem, pokud Korea nepošle poselstvo a neuzná tak nadřazenost Japonska.

V roce 1600 byl podobně výhrůžný dopis zaslán i do Číny. Shimazu Yoshihiro (島津 義弘 1535-1619) a Tadatsune (島津 忠恒 1576-1638) z knížectví Satsuma a Terasawa Masanari (寺沢 正成 1563-1633) z knížectví Karatsu v dopise požadovali obnovení obchodních styků s Čínou. Pokud mingská Čína nepřistoupí na podmínky japonského mírového návrhu do roku 1602, vyhrožovali v dopise dalšími útoky na korejské a čínské pobřeží.¹⁰¹ Mizuno cituje neokonfuciánského učence 17. a 18. století Amenomori Hoshúa (雨 森 芳洲 1668-1755), který poznamenal, že za výhrůžkami byl strach Tokugawy Ieyasua z možné pomsty Číny a Koreje. Pro Ieyasua bylo přirozené, že se snažil předejít jakémukoliv ohrožení národní bezpečnosti, což mělo potvrdit jeho postavení sjednotitele po Hideyoshim a zajistit mu vládu nad oblastmi, které měl ovládat.¹⁰²

Přestože se tokugawský šógunát obával možné odvety ze strany Číny a Koreje, schválil, aby knížectví Satsuma v roce 1609 anektovalo království Ryúkyú a podniklo dvě tažení proti Taiwanu v letech 1609 a 1616. Na Koreu a Čínu se šógunát neodvážil zaútočit, neboť Hideyoshiovo tažení selhalo. Základem přesvědčení o vlastní vojenské nadřazenosti byl fakt, že s její pomocí bylo dosaženo sjednocení Japonska. Neúspěch Hideyoshiho vpádu do Koreje však šógunátu ukázal, že tato schopnost nemusí platit na pevnině stejně jako v Japonsku. Již Hideyoshi označoval mingskou Čínu jako „zemi dlouhých rukávů“ (*chóshúkoku* 長袖国) nebo jako „mingskou zemi panen“ (*shojogotoki no daimingoku* 処女のごとき大明国). Dlouhé rukávy i panny představovaly vojensky neschopné čínské dvořany, mnichy a kněží. Japonsko naopak označoval jako zemi „se silnou vojenskou mocí“ (*kyúsen kibishiki* 弓箭きびしき). Pokud by tokugawský šógunát zaútočil na Koreu či Čínu a opět selhal, podkopalo by to jeho pozici v Japonsku. Proto k dalším útokům nedošlo.¹⁰³

Pocit nadřazenosti však přetrvával a vztahy s Čínou od roku 1600 byly napjaté. V roce 1601 vyslal mingský císař Wang Li dvě lodě, které ale byly napadeny piráty. V roce 1611 zase Japonsko zaslalo dopis k mingskému dvoru, ale ten zůstal bez odpovědi. Po anexi Ryúkyú Čína ještě zpřísnila zákaz vycestování do zámoří. Bezprostřední styky byly, bez ochoty smířit se s vazalským postavením vůči Číně, nemožné a Japonsko se rozhodlo pro kontakty nepřímé. Císař o to nejprve žádal Koreu, ta je však odmítla zprostředkovat.¹⁰⁴ Pak se šógunát pokusil navázat styky prostřednictvím království Ryúkyú, ale mingská Čína v roce 1613 odmítla tributární výpravu z Ryúkyú přijmout.¹⁰⁵ Čínské zboží, které bylo důvodem snahy o navázání obchodních kontaktů, začalo být dodáváno portugalskými obchodníky v tzv.

¹⁰⁰ Mizuno, N, *Japan and Its East Asian Neighbors: Japan's Perception of China and Korea and the Making of Foreign Policy from the Seventeenth to the Nineteenth Century. Ph.D. Dissertation.* Ohio State University, 2004, s. 52.

¹⁰¹ Mizuno, N, *Japan and Its East Asian Neighbors: Japan's Perception of China and Korea and the Making of Foreign Policy from the Seventeenth to the Nineteenth Century. Ph.D. Dissertation.* Ohio State University, 2004, s. 55-56.

¹⁰² Dtto, s. 47.

¹⁰³ Dtto, s. 68-69.

¹⁰⁴ Dtto, s. 152-153.

¹⁰⁵ Dtto, s. 157.

obchodu lodí s rumělkovou pečeti (*shuinsen bóeki* 朱印船貿易)¹⁰⁶ a šógunát přestával mít zájem na vyjasnění svého postavení vůči Číně.¹⁰⁷

Obchod tehdy velmi prosperoval. Japonsko vyváželo především drahé kovy jako např. stříbro a měď, a dále síru, kafr a rýži. Za ně nakupovalo bavlněné výrobky, žraločí kůže na pochvy mečů, jelení kůže a hlavně hedvábí. Relativně silná, ale omezená poptávka a touha šógunátu monopolizovat zisky z obchodu pro sebe vedly k politice omezování obchodu.¹⁰⁸ V roce 1621 z Číny připlula loď s dopisem od mingského vladaře požadující tradičně potlačení pirátství, ale japonské úřady odmítly poselstvo přijmout z formálních důvodů kvůli nedostatkům v průvodním dopise.¹⁰⁹

Japonsko se začalo uzavírat nejen vůči mingské Číně, ale i vůči celému světu. Tokugawský šógunát vše, co pokládal za ohrožení své moci, buď zakázal, zmonopolizoval či nemilosrdně potlačil. Jako příklad může být uvedeno potlačení knížat z roku 1615 a protikřesťanská politika šógunů, která vyvrcholila v roce 1639 vyhnáním či zabitím všech křesťanských misionářů.¹¹⁰ Veškeré kontakty s cizinou byly omezeny na čtyři místa. Holanďané a Číňané směli připlouvat do Nagasaki, Korejci na ostrov Tsushima, lodě z království Ryúkyú do knížectví Satsuma a vyslanci od kmenů Ainu do knížectví Matsumae na jižním cípu ostrova Hokkaidó.¹¹¹

Omezování obchodu z japonské strany prohloubilo finanční těžkosti mingské dynastie, která se stala závislou na stříbře z Japonska.¹¹² V roce 1644 dobyla mandžuská vojska Peking a byla založena dynastie Qing. Hayashi Gahó (林 鶯峰 1618-1688) nevnímal tuto změnu jako běžný přechod z jedné čínské dynastie v druhou. Měl za to, že Čína podlehlá malé bezvýznamné menšině kočovníků z periferie čínského světa. Předpokládal, že před mandžuským útokem Japonsko ochránila mimořádná vojenská dovednost. Naštěstí pro Japonsko Qingové nakonec ztratili zájem o podrobení Japonska. Samotné Mandžuy Japonci chápali jako sobě nerovné barbary. To byl konfuciánský předsudek, který Japonci přijali od Číňanů.¹¹³ Z Číny přicházely od generálů loajálních k mingskému dvoru žádosti o vojenskou pomoc pro obnovení dynastie Ming, což pocit nadřazenosti Japonců jen posilovalo. Tokugawa Yorinobu (徳川 頼宣 1602-1671) dokonce zvažoval expedici proti Mandžům, ale nakonec od plánu upustil. Poté, co qingská vojska dobyla většinu území Číny, tokugawský šógunát prostě vzal na vědomí mocenskou změnu na kontinentu.¹¹⁴

Japonsko bylo hospodářsky vyčerpáno odlivem drahých kovů a proto začalo přísně regulovat množství lodí přijíždějících do Japonska. Arai Hakuseki (新井 白石 1657-1725) se

¹⁰⁶ Celý systém *shuinsen bóeki* byl zrušen v roce 1635. Jansen, M. B. *China in the Tokugawa World*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 1992, s. 19.

¹⁰⁷ Toby, R. P. *State and Diplomacy in Early Modern Japan: Asia in the Development of the Tokugawa Bakufu*. Stanford: Stanford University Press: 1991. s. 63-64, Mizuno, N. *Japan and Its East Asian Neighbors: Japan's Perception of China and Korea and the Making of Foreign Policy from the Seventeenth to the Nineteenth Century*. Ph.D. Dissertation. Ohio State University, 2004, s. 158.

¹⁰⁸ Jansen, M. B. *China in the Tokugawa World*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 1992, s.17.

¹⁰⁹ Mizuno, N. *Japan and Its East Asian Neighbors: Japan's Perception of China and Korea and the Making of Foreign Policy from the Seventeenth to the Nineteenth Century*. Ph.D. Dissertation. Ohio State University, 2004, s. 159.

¹¹⁰ Elisonas, J. *Christianity and the Daimyo: Anti-Christian system of the Tokugawa*. In: *The Cambridge History of Japan. Volume 4. Early Modern Japan*. Ed. by Hall, J. W. a McClain, J. L. Cambridge: Cambridge University Press, 2006, s. 369.

¹¹¹ Wang Ping 王屏. *Nihonjin no „Chúgokukan“ no rekishiteki hensen ni tsuite* 日本人の“中国観“の歴史的変遷について. Hiroshima University management review 4, 2004, s. 262.

¹¹² Jansen, M. B. *China in the Tokugawa World*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 1992, s. 15.

¹¹³ Mizuno, N. *Japan and Its East Asian Neighbors: Japan's Perception of China and Korea and the Making of Foreign Policy from the Seventeenth to the Nineteenth Century*. Ph.D. Dissertation. Ohio State University, 2004, s. 163-165.

¹¹⁴ Dtto, s. 166.

obával qingské rozpínivosti a domníval se, že qingská Čína chce národní sílu Japonska ekonomicky oslabit pomocí odčerpání drahých kovů.¹¹⁵ Přestože se nepodařilo odliv drahých kovů zcela zastavit, lze ze statistických údajů vyčíst jeho prudký pokles.¹¹⁶

Japonsko se oficiálně uzavřelo světu. Obchodním lodím přijíždějícím z Číny začali čínští tlumočníci v Nagasaki na pokyn šógunátu v roce 1715 vydávat obchodní pověřovací listiny (*shinpai*), které ale neměly oficiální statut. Obchodníci, kteří chtěli v Japonsku obchodovat, museli tyto listiny mít, jinak byli z legálního obchodu vyloučeni. Tato praxe se podobala tomu, k čemu čínské úřady dříve nutily japonské obchodníky.¹¹⁷

Šógunát dokázal všem knížatům vnutit jejich pozici. Správa celé země spočívala na struktuře systému *bakuhan* (幕藩). Čtvrtinu území Japonska ovládal šógunát přímo a tři čtvrtiny patřily knížatům.

Mohlo by se zdát, že s nástupem tokugawského šógunátu a uzavřením země se Japonsko vymanilo z kulturního vlivu Číny, ale nestalo se tak. Oficiálně sice byla vyhlášena politika *isolované země* (*sakoku* 鎖国), ale země nebyla neprodyšně uzavřená a proudily do ní mnohé kulturní vlivy z Číny. Tokugawští šógunové hledali nějaký model vládnutí, kterým by mohli strukturovat a vyrovnat japonskou společnost. Modely společností, které nacházeli, byly většinou čínského původu. Měli sice vlastní právní historii z období Asuka (飛鳥時代 538-710) a Nara (奈良時代 710-794), kdy byl využíván právní systém *ritsuryósei* (律令制), ale na počátku 18. století nebyli sto staré japonské zákoníky nalézt. Začali proto podporovat studium mingského práva. Ani mingské zákoníky nebyly snadno dosažitelné a kromě toho bylo porozumění jejich významu velmi nesnadné.¹¹⁸ Ideologickou oporou tokugawského režimu se stalo neokonfuciánské učení čínského filosofa Zhu Xia (朱熹 1130-1200). Konkrétně se opíralo o tzv. *Šest mravních zásad* (*Liuyu*), které z mingské doby převzala i dynastie Qing. Mezi tyto základní poučky patřila úcta k rodičům, ke starším a nadřízeným, udržování harmonie v obci, výuka dětí a vnoučat, spokojenost s vlastním údělem a vyhýbání se nepravostem.¹¹⁹ V podpoře těchto pouček lze jasně vidět snahu šógunátu určit každému, kde je jeho místo, a hlavně nezpochybňovat autoritu šógunátu.¹²⁰

Růst vzdělanosti způsobil, že stále více Japonců bylo schopných číst a psát čínsky. Například množství čínských básní převyšovalo množství básní napsaných v japonštině.¹²¹ Mezi významnými tokugawskými vzdělanci bylo mnoho obdivovatelů staré čínské kultury. Patřil k nim například konfuciánský učenec Ogyú Sorai (荻生 徂徠 1666-1728). Po pádu mingské dynastie našlo v Japonsku azyl mnoho mingských konfuciánských vzdělanců a buddhistických mnichů.¹²²

¹¹⁵ Dtto, s.174.

¹¹⁶ Jansen, M. B. *China in the Tokugawa World*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 1992, s. 34.

¹¹⁷ Mizuno, N. *Japan and Its East Asian Neighbors: Japan's Perception of China and Korea and the Making of Foreign Policy from the Seventeenth to the Nineteenth Century*. Ph.D. Dissertation. Ohio State University, 2004, s. 173-175.

¹¹⁸ Později vydaný qingský zákoník byl pro Japonské vzdělance podobně obtížný. Jansen, M. B. *China in the Tokugawa World*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 1992, s. 65-70.

¹¹⁹ Jansen, M. B. *China in the Tokugawa World*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 1992, s. 67.

¹²⁰ Šógunát kupříkladu pro zenové mnichy vydával nařízení o tom, co vše musí člověk znát, aby se mohl stát mnichem. Na druhou stranu jak buddhističtí myslitelé jako byl Suzuki Shósan, tak i myšlenky neo-konfuciánství zdůrazňovaly naplnění lidského života v přijetí přiděleného údělu a role ve společnosti. Bitó, M. *Thought and Religion, 1550-1700*. In: *The Cambridge History of Japan. Volume 4. Early Modern Japan*. Ed. by Hall, J. W. a McClain, J. L. Cambridge: Cambridge University Press, 2006, s. 412-417. Představy Ogyú Soraie o lidské podstatě se lišily v tom, že lidské schopnosti nejsou Nebesy lidem dávány podle jejich příslušnosti k nějaké společenské třídě, ale náhodně. Prosazoval aby bylo vládou podporováno rozvíjení talentů. Najita, T. *History and Nature in Eighteen-Century Tokugawa Thought*. In: *The Cambridge History of Japan. Volume 4. Early Modern Japan*. Ed. by Hall, J. W. a McClain, J. L. Cambridge: Cambridge University Press, 2006, s. 603-608.

¹²¹ Jansen, M. B. *China in the Tokugawa World*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 1992, s. 4.

¹²² Jansen, M. B. *China in the Tokugawa World*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 1992. s. 59.

Počet Číňanů žijících mezi lety 1608-1620 vzrostl z dvaceti osob na dva tisíce a žili ve zvláštní zóně nazvané Čínské sídliště (*Tójin yashiki* 唐人屋敷). Od roku 1644 musely čínské a holandské lodě podávat *hlášení o dění v zahraničí* (*fūsetsugaki* 風説書), která byla posílána do hlavního města Edo.¹²³ Nagasaki fungovalo jako mezinárodní přístav, ve kterém převládala obchod s Čínou.¹²⁴ Číňané byli tehdy s určitou náklonností a respektem nazýváni *achasan* a čínské písně byly v 80. letech 17. století nejprve v Nagasaki a posléze i v širším okolí poměrně oblíbené.¹²⁵

Obliba čínské kultury byla patrná i v nejvyšších společenských kruzích. Výše zmínění čínští konfuciáni a mniši se zúčastňovali disputací s japonskými konfuciány a mnichy. Sám šógun Tsunayoshi (徳川 綱吉 1646-1709) se stylizoval do role konfuciánského vladaře a mudrce, který byl zároveň soucitným buddhistou. Také mnozí čínští malíři velmi ovlivnili umělecký vkus Japonců tokugawské doby.¹²⁶

V druhé polovině 18. století se opět objevily obavy z případného ohrožení ze strany Číny. Někteří japonští učenci se domnívali, že poté, co qingští císařové stabilizovali čínské hranice v Turkestánu, mohou svou dobyvačnou sílu namířit na východ na Japonsko.¹²⁷ Obliba čínské kultury s sebou přinesla i trendy velmi protičínské.

Neokonfuciánství bylo využíváno pro udržení hierarchicky uspořádané tokugawské společnosti. Jansen cituje Kate Wildman Nakai, která tvrdí, že pozice japonských konfuciánů byla nejednoznačná a že se sami nesnažili prostřednictvím propagace konfuciánství obhájit svoji pozici ve společnosti, ale změnit ji nebo alespoň tuto nejednoznačnost odstranit. Japonští učitelé konfuciánství byli často zchudlí synové lékařů či samurajů a čínská společnost, o které přednášeli svým žákům, byla beztržní společnost, ve které vzdělanci a úředníci jako oni byli ideálem. Společnost, ve které sami žili, byla přísně rozdělena a na jejím vrcholu stála dědičná kasta válečníků.¹²⁸ Jejich úkolem bylo prokázat, že konfuciánství má univerzální platnost a není určené jen pro Číňany. Současně se snažili získat od čínských myslitelů uznání svého pochopení čínské kultury. Arai Hakuseki posílal do Číny své básně a snažil se získat potvrzení o svých znalostech čínské kultury. Ogyú Sorai chtěl získat to samé od buddhistických kněží čínského kláštera Óbaku. Jejich snažení o získání uznání od čínské strany nebylo příliš úspěšné.¹²⁹

Dalším krokem bylo vyhledání prvků v japonské kultuře, které měly dokázat její nadřazenost i v rámci konfuciánského vidění světa. Yamaga Sókó (山鹿 素行 1622-1685) uvedl za příklad nepřerušenu linii japonských vladařů, která měla dokazovat větší dobrodiní a spravedlnosti japonského vladaře vůči lidu. Trofeje získané vojenskou silou při vpádu do Koreje byly pro něj jiným důkazem nadřazenosti Japonska. Následoval argument, že konfuciánské instituce byly lépe zachovány v Japonsku než v Číně, a proto je Japonsko Číně nadřazené. Japonsko podle nich zůstalo čisté a Čína zdegenerovala a podlehla mandžuským kočovníkům. Ogyú Sorai tvrdil, že dynastie Ming by se neměla označovat jako „Velká (dynastie) Ming“ neboť byla poražena. Další z argumentů Yamagy Sókóa bylo tvrzení, že termín střední v názvu Číny se lépe hodil pro Japonsko, neboť v něm byla lépe zachována

¹²³ Jansen, M. B. *China in the Tokugawa World*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 1992, s. 10-12.

¹²⁴ Dtto, s. 23.

¹²⁵ Dtto, s. 33 a 64.

¹²⁶ Mezi tyto malíře patřil např. Shen Nanping 沈南蘋 1682-1780 viz Jansen, M. B. *China in the Tokugawa World*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 1992, s. 60-61.

¹²⁷ Jansen, M. B. *China in the Tokugawa World*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 1992, s. 89.

¹²⁸ Dtto, s. 77.

¹²⁹ Dtto, s. 78.

Cesta dávných Mudrců, je geograficky obklopeno čtyřmi moři¹³⁰ a nebylo jako Čína opakovaně ovládnuto barbary.¹³¹

S postupem do 19. století nalézáme mezi učenci školy Mito osobnosti, jako byl Aizawa Seishisai (会沢 正志齋 1781-1863), který si termín Říše středu potichu přisvojil pro Japonsko.

Konfuciáni nebyli skutečnou elitu tokugawského Japonska, pro kterou Čína představovala zemi klidu a mudrců. Již zmiňovaná obliba čínských básní dosáhla v 18. století svého vrcholu a mnohé osobnosti z pozdního období Tokugawa se pyšnily svou schopností psát čínské básně.¹³² Jansen cituje případ knížete Ókochi Teruny (大河内 輝声 1848-1882) z rodu Matsudaira, který vládl v Terasaki. Tento kníže ještě po roce 1877 při komunikaci s čínským ministrem He Ruchangem vyjadřoval svůj obdiv vůči čínské kultuře a omlouval se za malost a nedostatky vlastní země.¹³³

Přesto však směr zdůrazňování japonské kultury neubral na síle. Mírové uspořádání tokugawské společnosti umožnilo v široké míře studovat nejen čínské, ale i japonské historické prameny. Někteří myslitelé, jako již zmíněný Ogyú Sorai, hlásali, že spolehlivé poznání leží právě v zaznamenaných lidských zkušenostech. Sorai tvrdil, že důkladným studiem starých textů, lze pochopit záměry tvůrců norem v dávných společnostech a pochopením těchto záměrů učenec může správně pozorovat věci ve své době.¹³⁴ Naproti tomu učenec Tominaga Nakamoto (富永 仲基 1715-1746) tvrdil, že kvůli změnám jazyka a svévolným úpravám textů, docházelo vždy k překroucení původního významu. Prosazoval myšlenku, že historické texty nejsou pro současnost podstatné a později ji rozvinul v další teorii, ve které tvrdil, že intelektuální a kulturní historie jedné země nemůže být přenesena do země jiné. Podle něj Japonsko utrpělo přijetím čínského badatelství a indického mysticismu, což zničilo původní kulturní ideál „nezdobené čestnosti“. Třetí osobností, která přispěla k formování myšlenek *Národních studií*, byl Arai Hakuseki. Ve svém díle *Čtení historie* (*Tokushi yoron* 読史余論), představil národní historii a tehdejší vládní systém jako nevyhnutelný důsledek historického vývoje, který legitimizoval rozdělení moci mezi šógunát a knížectví a nepřímou kritizoval centralizaci císařské moci. Tokugawský šógunát tak nepotřeboval být legitimizován čínskou autoritou.¹³⁵

O výše uvedené koncepci historie se později opřeli Motoori Norinaga (本居 宣長 1730-1801) a Hirata Atsutane (平田 篤胤 1776-1843) ve svých *Národních studiích* (*Kokugaku* 国学), které byly hledáním společné duchovní a emotivní kultury, která předcházela formování politických struktur, aristokracie a hlavně zavedení cizích historických hodnot, jazyka a způsobů myšlení. *Národní studia* kladla důraz na estetiku, která měla sjednocovat domácí kulturu. Společným cílem v psaní výše uvedených myslitelů, ke kterým patřili i Kada no Azumamaro (荷田 春満 1669-1736) a Kamo no Mabuchi (賀茂 真淵 1697-1769), bylo vytvoření idealistického náhledu na národní historii, který oslavoval její jedinečnost, svatou zemi, komunitu a estetiku jazyka Japonců a jejich cítění. Svou čistou kulturu chtěli zbavit umělých cizích nánosů ať už byly čínského nebo indického původu.

Čína v podstatě v jejich myšlení sloužila jako označení „toho druhého“. Slovo *tójin* (tangský člověk) původně označující čínské obchodníky a tlumočníky se během času

¹³⁰ Čtyři moře jsou staré čínské označení pro čtyři světové strany. Ve staré čínské představě je Říše středu (Čína) obklopena čtyřmi moři.

¹³¹ Jansen, M. B. *China in the Tokugawa World*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 1992, s. 79.

¹³² Dtto, s. 81.

¹³³ Dtto, s. 82.

¹³⁴ Najita, T. *History and Nature in Eighteenth-Century Tokugawa Thought*. In: *The Cambridge History of Japan. Volume 4. Early Modern Japan*. Ed. by Hall, J. W. a McClain, J. L. Cambridge: Cambridge University Press, 2006, s. 602.

¹³⁵ Dtto, s. 616.

vyvinulo v označení cizince. Toto označení však nebylo v žádném případě komplimentem, neboť popíralo existenci tisíce let vývoje po pádu dynastie Tang.¹³⁶

Motooriova Čína představovala neexistující zemi, jejíž civilizace byla pro něj symbolem všeho špatného. Pro obyčejné obyvatelstvo však Čína zůstala mocným státem. Je tedy nutné rozlišovat pohled na Čínu oficiální, u elity, u vzdělanců a též pohled běžných lidí. U obyčejných lidí přetrval až do konce 19. století celkově pozitivní a aktivní. Japonci si byli dobře vědomi skutečnosti, že Čína byla za éry Tokugawa regionální mocností, ale Japonsko ne.¹³⁷ Období Tokugawa bylo dobou, kdy si Japonci uvědomili svou národní identitu.¹³⁸

K posledním učencům v myšlenkovém kvasu patřil i Sugita Genpaku (杉田 玄白 1733-1817), který se společně s Miurou Baienem (三浦 梅園 1723-1789) věnoval tzv. *Holandským studiím* (*Rangaku* 蘭学) Zaměřili se na aplikaci vědeckého poznání přírody na formulaci teoretického základu, na kterém by tyto vědomosti hledali. Pro Genpakua nebyl zdroj poznání v historii, ale v holandských anatomických spisech. Aby jim porozuměl, musel se naučit holandskou abecedu, gramatiku a slovní zásobu. Cílem jeho zkoumání byl stejný jako vždy: co nejúčinnější ochrana lidí před utrpením a bídou. Přístup měl být systematický a empirický.

Od počátku 18. století až do poloviny 19. století byly japonské styky s Čínou omezené jen na obchodní výměnu v Nagasaki a informace získávané od holandských čínských obchodníků. Mezinárodní situace na Dálném východě se v 18. století začínala měnit. Ze severu se k japonským hranicím přibližilo carské Rusko a na začátku 19. století začala pronikat do Číny Velká Británie.

Do Japonska se v tokugawském období dostávaly knihy o evropských vědách v čínských překladech. Objevovaly se ale také knihy o rostoucím nebezpečí ze strany západních států. Na počátku 19. století byl v Japonsku tak velký zájem o studium západních věd, že šógunát se začal obávat podvrtného vlivu západních studií. I západní státy vysílaly své lodě se žádostmi o navázání styků, ale byly rozhodně odmítány. V roce 1853 do edského přístavu připlul americký komodor Perry a pod hrozbou vojenského útoku si na šógunátu vymohl otevření Japonska. Vztah Japonců k Číně po otevření Japonska se radikálně změnil. To však bude obsahem další kapitoly.

Shrme-li vztah vládnoucích složek v Japonsku k Číně do poloviny 19. století, lze vysledovat několik stálých rysů, které však sdílejí jednotící linku, kterou byly jejich schopnosti a uznání oněch schopností.

1) U mocných lidí i skupin v Japonsku se periodicky projevoval strach z napadení Čínou. Uvážíme-li technologický náskok a velikost Číny a počty jejích obyvatel, pak porážka a omezení moci japonských vládců byly představitelné. Tento strach byl patrný v 7. a 8. století za vlády dynastií Sui a Tang. Že jejich strach není nereálný, ukázaly dvě mongolsko čínské invaze ve 13. století. Přestože nebyly úspěšné, strach přetrval. Po neúspěšné invazi do Koreje na konci 16. století sjednotitel Japonska Tokugawa Ieyasu se obával možné odvety ze strany Koreje a Číny. I nástup poslední čínské dynastie byl v Japonsku vnímán s obavami.

2) Japonská kultura byla pod čínským vlivem po celou dobu historie až do poloviny 19. století, kdy se vláda Meiji rozhodla napodobit evropské státy. Problém byl v tom, že japonští vládcové nechtěli přijmout podřízené postavení ve vztahu k Číně. Je jisté, že původní vztah mezi Čínou a Japonskem bylo možné charakterizovat jako vztah mezi učitelem a žákem. Pozice Číny byla následující: „Naše kultura je nejvyspělejší a je v zájmu ostatních méně vyspělých kultur k nám přicházet, studovat ji a snažit se ji napodobovat, ale stejně stále uznávat naši (čínskou) kulturní nadřazenost.“ Japonci se nehodlali stát pouhou figurkou, která splní

¹³⁶ Jansen, M. B. *China in the Tokugawa World*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 1992, s. 86-87. Podobně dehonestujících výrazů uvádí Jansen několik.

¹³⁷ Dto, s. 85.

¹³⁸ Dto, s. 86.

představy čínských vládců o správné hierarchii. Od hieanské šlechty, která se snažila „překonat tangskou kulturu“, a literaturu, ve které hlavní hrdina vždy překoná čínskou kulturu, přes megalomanské plány Toyotomi Hideyoshiho až po snahu Ogyúa, Soraie a Araie Hakusekiho lze vidět snažení o uznání schopností a vyrovnání postavení, které však nikdy nepřišlo.

3) Mocní lidé v Japonsku používali kontakty s Čínou velmi pragmaticky k dosahování uznání své vlastní moci. Prvním typem bylo obchodní zajištění věcí z Číny, které byly v Japonsku velmi ceněné. Mohlo jít o železnou rudu, železné výrobky, hedvábí nebo bavlnu z Koreje, přičemž vše sloužilo třem účelům. Prvním byl jejich konkrétní praktické využití, druhým byl zisk z obchodu a třetím byla prestiž. Vůdce, který toto dokázal zařídit, měl podporu svých stoupců jistou. Naopak, pokud vůdce nedokázal svým stoupcům toto poskytnout, moc ztrácel. Japonsko bylo mezi 9.-13. stoletím politicky naprosto nezávislou zemí, ale obchod přinášel tak velkou moc, že se ho mocní lidé v Japonsku nehodlali vzdát. Druhým typem bylo přijetí vazalské pozice vůči Číně a posílení tak vlastní pozice vůči ostatním státům, knížectvím nebo rodům. Mezi to můžeme řadit jak královnu Himiko, tak reformy Taika, přijetí vazalského postavení s princem Kaneyoshim, či přijetí titulu „japonský král“ u několika šógunů z rodu Ashikaga, atd.

4) U všech mocných skupin je vidět tendence k monopolizaci zdrojů své moci. Každá mocná skupina se například snažila omezovat obchodní aktivity tak, aby z nich měla co největší ekonomickou moc jen ona. Tato nerovnováha v přístupu ke zdrojům pochopitelně a pravidelně vedla k obcházení zákona, pašeráctví a v té nejsurovější formě k pirátství a otrokářství. Jiným příkladem snahy o monopolizaci vlivu na styky s Čínou u rodu Só z ostrova Tsushima. Přestože se několikrát prokázalo, že tento rod svévolně falšoval dokumenty posílané šógunátem i čínskými císaři a korejskými králi, stále trval na své nenahraditelnosti v diplomatických vztazích.

5) Získávání vědomostí a technologií zvyšovalo vojenskou výkonnost, zemědělskou i ekonomickou produkci. Po rozpadu dynastie Tang se čínský technologický a kulturní náskok snížil. Po sjednocení Japonska v 17. století došlo k rozvoji vzdělanosti, technologií a přijímání západních vědomostí. To přineslo Japonsku intelektuální základnu k přijetí další evropských myšlenek. Zároveň jeho obyvatelům přinesl poprvé pocit národa, který spolu něco sdílí a není jen napodobeninou Číny.

V následující kapitole popíšeme naprostou změnu v postavení obou zemí a s ní související změnu chápání vlastní identity.

Kapitola 2

Hledání nové identity: přijetí západního modelu

Z předchozí kapitoly víme, že Japonsko mělo k Číně rozporuplný vztah. Na jedné straně toužilo po vyrovnání svého statutu s čínským, a na straně druhé mělo z Číny strach. Již před vynuceným otevřením Japonska se objevovaly hlasy na posílení vlastní obranyschopnosti před možným napadením západními státy, ale hlavně qingskou Čínou.¹³⁹ Počátek 19. století byl v Japonsku vnímán jako období klidu. Vznikalo tehdy mnoho škol. Byl to ale klid před bouří. Od 20. let 19. století se situace významně zhoršila a začaly se objevovat i hladomor a nepokoje. Tehdejší vládnoucí vrstva pozorovala s obavami pronikání západních mocností na území Číny.¹⁴⁰

Postupná změna myšlení o Číně byla patrná již v 18. století, kdy do Japonska byly dováženy knihy varující před nebezpečím pronikání Západu do Asie. Nebezpečí bylo naprosto reálné. Britské obchodní společnosti dodávající z indického Bengálska do Číny opium využily snahu čínských úřadů o odstranění prodeje opia jako záminku k vyhlášení války, kterou Anglie v roce 1842 vyhrála. Čína pak byla přinucena přijmout nerovné smlouvy.

Porážka Číny sehrála velmi důležitou roli v otevření Japonska. Západní diplomaté, obchodníci a misionáři se domnívali, že taktiku diplomacie dělových člunů bude možné použít i na země s Čínou sousedící (tj. Koreu a Japonsko) a ekonomicky je využít. Předpokládali, že případné problémy bude možné vyřešit stejně jako v Číně zavedením systému smluvních přístavů. Porážka Číny navíc přiměla japonské úředníky k přesvědčení o nevyhnutelnosti výše zmíněného systému.¹⁴¹

Dne 8. července roku 1853 připlul do zálivu u města Edo komodor Mathew C. Perry (1794-1858) s požadavkem amerického prezidenta Millarda Fillmorea (1800-1874) na otevření obchodních kontaktů USA a Japonska. Požadavek byl podán s jednoročním ultimátem, po jehož vypršení hrozilo USA Japonsku násilným otevřením země. Abe Masahiro (阿部 正弘 1819-1857), ve snaze dosáhnout konsenzu s politikou vůči cizině, obeslal jak knížata daimjó tak i císařský dvůr s dopisem od komodora Perryho. Výsledek jednání s cizinou byl předem odhadnutelný, ale Abe chtěl podporu „veřejného mínění“ při provádění nevyhnutelných kroků¹⁴². Výsledkem bylo otevření dvou přístavů pro americké lodě, kde mohly doplnit zásoby, spravedlivé zacházení s americkými námořníky, jmenování amerického konzula ve městě Shimoda, špatně definované právo nakupovat zboží v otevřených přístavech a doložka nejvyšších výhod. Nebyla to však dohoda o obchodu v plném slova smyslu.¹⁴³ K uzavření obchodní smlouvy došlo až o čtyři roky později s americkým konzulem Townsendem Harrisem. Ještě před uzavřením dohody Hotta Masayoshi (堀田 正睦 1810-1864) napodobil Abe Masahiroa a obeslal knížata i dvůr textem smlouvy. Abe Masahiro svým krokem odstartoval opětovné zapojení knížat, dvora a dalších

¹³⁹ Jansen, M. B. *China in the Tokugawa World*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 1992, s. 88-89.

¹⁴⁰ Bolitho, H. *The Tempó crisis. Mizuno Tadakuni*. In: *The Cambridge History of Japan. Volume 5. The Nineteenth Century*. Ed. Jansen, M. B. Cambridge: Cambridge University Press, 2007, s. 157.

¹⁴¹ Beasley, W.G. *The foreign threat and the opening of the ports. The nineteenth century*. In: *The Cambridge History of Japan. Volume 5. The Nineteenth Century*. Ed. Jansen, M. B. Cambridge: Cambridge University Press, 2007, s. 260.

¹⁴² Jansen, M. B. *Introduction. The Stages of Transition*. In: *The Cambridge History of Japan. Volume 5. The Nineteenth Century*. Ed. Jansen, M. B. Cambridge: Cambridge University Press, 2007, s. 18.

¹⁴³ Beasley, W. G. *The Foreign Threat and the Opening of the Ports. The nineteenth century*. In: *The Cambridge History of Japan. Volume 5. The Nineteenth Century*. Ed. Jansen, M. B. Cambridge: Cambridge University Press, 2007, s. 269-271.

skupin do vytváření japonské politiky. Jejich cílem bylo posílení vlastní moci na úkor moci šógunátu. Podobné smlouvy jako byla ta americká později s Japonskem uzavřelo carské Rusko, Holandsko, Francie a Velká Británie.¹⁴⁴

Přestože došlo k uzavření smluv, bylo jejich uplatňování problematické. Ii Naosuke (井伊 直弼 1815-1860) podepsáním smluv urazil představitele hnutí „za projevování úcty k císaři a vyhnání barbarů“ (*sonnó jói* 尊皇攘夷), kteří tvrdili, že k tomuto kroku neměl svolení císaře.¹⁴⁵ Moc, kterou šógunát ztrácel při snaze o národní jednotu v postupu proti západním státům, se Ii Naosuke pokusil získat zpět při násilných čistkách mezi lety 1858-1860. Nevraživost členů hnutí *sonnó jói* vůči cizincům a šógunátu, který byl podle nich ve vyjednáních slabý, stále stoupala. Ii Naosuke byl v roce 1860 zabit u edského hradu. O rok později byl zabit i Henry Heusken (1832-1861), sekretář amerického konzula Townsenda Harrise (1804-1878). Přestože si mnohá knížata uvědomovala nezbytnost reform a chtěla rozvíjet vztahy se Západem, neustále se snažila využívat potíží šógunátu k navýšení vlastní moci. Aktivisté z řad nižších samurajů byli často stoupecí výše uvedeného hnutí a otevření Japonska chápali jako „urážku národa“ a žádali přenesení zodpovědnosti za vedení jednání s cizinci na císařský dvůr, od kterého čekali tvrdší postoj k západním výsadám.¹⁴⁶ Marius Jansen píše, že bylo přijato příliš mnoho kompromisů na účet národní cti.¹⁴⁷

V roce 1856 vypukla v Číně 2. opiová válka. Qingská Čína byla opět poražena a moc západních států v Číně se dále rozšířila. V roce 1862 samuraj z knížectví Chóshú Takasugi Shinsaku (高杉 晋作 1839-1867) strávil dva měsíce v Šanghaji. Ve svých zápiscích líčil ponížení Číňanů způsobené cizinci. Také zachycoval materiální destrukci a obrovské ztráty na životech při potlačování povstání Taipingů. Byl šokován rozdílem v moci Evropanů a chudobou obyčejných Číňanů. Varoval před podvrtným vlivem misí, které zakládali nemocnice. Obával se, že pokud se Japonsko nevyzbrojí, nebude stejně jako Čína sto se vlivu Západu ubránit.¹⁴⁸

Vnitropolitická situace v Japonsku se vyhrotila a spojené síly hnutí *sonnó jói*, císařského dvora a odbojných knížat svrhly v roce 1868 tokugawský šógunát a vyhlásily program restaurace císařské moci - vládu Meiji. V bojích, které trvaly až do konce roku 1869, proti sobě stály moderně vyzbrojené a vycvičené armády odbojných knížectví Tosa, Satsuma a Chóshú a armády šógunátu. Japonští vůdci tehdy převzali myšlenky soupeření mezi národními státy. Na základě těchto myšlenek došlo k posunu pohledu Japonců na Čínu.

Jansen píše, že hlavní příčinou ve změně pohledu Japonska na Čínu byla otázka revize nerovných smluv, které tokugawský šógunát uzavřel se západními mocnostmi. Když vláda Meiji upevňovala svou moc, mnozí její vůdci se domnívali, že dojde k revizi a nápravě nespravedlností původních smluv. Ukázalo se, že s podmínkami změn by musely souhlasit všechny mocnosti, které to však tehdy neměly v úmyslu. Poté japonská vláda začala vkládat své naděje do mezinárodního práva.¹⁴⁹ Proto se začala zajímat o to, jak země, které s Japonskem sousedí, mohou ovlivnit jeho pozici vůči Západu. Ve vztahu k Číně mohlo Japonsko zaujmout buď postoj kooperativní, anebo konkurenční. V pozdním období Tokugawa byla původně větší tendence pro spolupráci s Čínou. Existovala představa, že se pod japonským vedením spojí různé asijské státy a zabrání pronikání Západu na svá území. Japonsko se od počátku 17. století vymanilo ze sinocentrického mezinárodního pořádku,

¹⁴⁴ Beasley, W. G. *The Foreign Threat and the Opening of the Ports. The nineteenth century.* In: *The Cambridge History of Japan. Volume 5. The Nineteenth Century.* Ed. Jansen, M. B. Cambridge: Cambridge University Press, 2007, s. 283.

¹⁴⁵ Dtto, s. 283.

¹⁴⁶ Dtto, s. 290-291.

¹⁴⁷ Jansen, M. B. *Introduction. The stages of transition:* In: *The Cambridge History of Japan. Volume 5. The Nineteenth Century.* Ed. Jansen, M. B. Cambridge: Cambridge University Press, 2007, s. 19.

¹⁴⁸ Jansen, M. B. *China in the Tokugawa World.* Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 1992, s. 101.

¹⁴⁹ Dtto, s. 96.

neboť mingští císařové ho odmítli uznat za sobě rovného partnera. V 19. století si qingští císaři mysleli totéž, co jejich předchůdci. Proto spojení s ostatními zeměmi pod vedením Japonska proti Západu nebylo možné. Dalším důvodem, proč Japonsko nechtělo být spojováno s Čínou, bylo, že Čína byla několikrát poražena západními mocnostmi a Japonsko se nechtělo spojovat s poraženým.¹⁵⁰

Vůdci Restaurace Meiji, kteří pocházeli z nižších vrstev společnosti, chtěli pro sebe a pro své přátele větší podíl na moci ve společnosti, který jim ve feudálních dobách byl upírán. Své poslání viděli jako nesobecké, neboť se pro císaře a svou zemi snažili vydobýt místo, které si, podle nich, zaslouhovali. Pro Japonsko, ponížené Západem, chtěli vedoucí úlohu na světové scéně. Pro svého císaře, v dávných dobách odsouzeného k bezmocnosti, chtěli plnou moc nad zemí, které kdysi vládli jeho předkové.¹⁵¹

Domnívali se, že pokud se měli Japonci vyrovnat se západními státy, museli by přijmout mnoho zvyklostí Západu. Když si Západ dokázal vynutit svůj vstup do Asie moderními zbraněmi, musí totéž učinit i Japonsko. Tak se sice stalo již před příjezdem komodora Perryho v mnoha knížectvích, ale s příchodem vlády Meiji tento krok zintenzívněl. Od 50. let 19. století vrcholil boj největších západních mocností o rozšíření vlastního impéria. Velká Británie a Francie rozšiřovali svůj vliv v Africe i v Asii v podstatě dobýváním území.¹⁵² Získávaly-li západní státy moc vojenským ovládnutím a ekonomickým využíváním dobytých států, měli vůdci doby Meiji za to, že je nezbytné je napodobit.

Zájem o Holandsko a studium holandštiny byly v 60. letech 19. století nahrazeny angličtinou, s jejíž pomocí japonští intelektuálové studovali západní vědomosti. Před obrácením Japonska k západnímu vědění existovaly další intelektuální proudy. Byl to sinocentrický konfucianismus, proti jehož popularitě byla postavena japanocentrická *Národní studia (Kokugaku)*.¹⁵³ Základním rozdílem mezi těmito dvěma proudy a západním vědění byla koncepce vývoje. Západní vědění stavělo na tom, že vědění se během času zlepšuje hromaděním poznatků a jejich racionálním utříděním.¹⁵⁴ Čínská i japonská koncepce byla založena na představě, že vrchol vědění byl dosažen dávnými králi a mudrci v minulosti a je třeba se k němu stále vracet a snažit se jej napodobit. Mimo to Číňané Japoncům nepřiznávali ani kulturní ani politickou rovnocennost. Západní vzdělání však zdánlivě přinášelo rovné uznání kvalit a postavení států. Že tomu tak nebylo, se Japonsko mělo přesvědčit až později. Japonci se snažili napodobit vše, o čem se domnívali, že západním mocnostem dává jejich moc. Museli se pokusit vytvořit národní stát. To znamenalo vybudovat centrální vládu, vychovat úředníky této centrální vlády, zavést konskripční armádu a námořnictvo, vytvořit právní systém, podporovat rozvoj kapitalismu, zrušit feudální privilegia, zavést rovnost mezi dřívějšími čtyřmi společenskými vrstvami obyvatel, konsolidovat systém vzdělávání a reformovat své zvyky.¹⁵⁵ Pro vybudování výše uvedených nezbytností moderního státu si vláda Meiji buď najímala odborníky z ciziny, nebo vysílala své vlastní studenty a diplomaty do Evropy.¹⁵⁶ Například ústavu Japonsko přijalo podle pruského vzoru, neboť se zdálo, že

¹⁵⁰ Jansen, M. B. *China in the Tokugawa World*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 1992, s. 97.

¹⁵¹ Jansen, M. B. *The Meiji Restoration. The Restoration in History and Historiography*. In: *The Cambridge History of Japan. Volume 5. The Nineteenth Century*. Ed. Jansen, M. B. Cambridge: Cambridge University Press, 2007, s. 365.

¹⁵² Veselý, Z. *Dějiny mezinárodních vztahů*. Plzeň: Aleš Čeněk. 2007, s. 151-152.

¹⁵³ Hirakawa, S. *Japan's Turn to the West. The Medium of Books: First Awareness of Modern Western Civilization*. In: *The Cambridge History of Japan. Volume 5. The Nineteenth Century*. Ed. Jansen, M. B. Cambridge: Cambridge University Press, 2007, s. 435

¹⁵⁴ To byl koncept I. Kanta. Kant, I. *An Idea for a Universal History from Cosmopolitan Point of View*. In: *On History*. Indianapolis: Bobs-Merril, 1963, s. 11-13.

¹⁵⁵ Hirakawa, S. *Japan's Turn to the West*. In: *The Cambridge History of Japan. Volume 5. The Nineteenth Century*. Ed. Jansen, M. B. Cambridge: Cambridge University Press, 2007, s. 432-433.

¹⁵⁶ Hirakawa, S. *Japan's Turn to the West. Teachers of "Arts and Science": Foreigners in Meiji Government Employ*. In: *The Cambridge History of Japan. Volume 5. The Nineteenth Century*. Ed. Jansen, M. B. Cambridge: Cambridge University Press, 2007, s. 467-468.

právě tento model monarchie vyhovoval představám vlády doby Meiji nejlépe.¹⁵⁷ U námořnictva, průmyslu a komunikací byl převzatý model od Velké Británie.¹⁵⁸ Moderní občanský zákoník byl nejprve vypracován podle francouzského modelu a s pomocí francouzských právníků. Pro své zdůrazňování univerzálních práv a svobod jednotlivců byl však značně kritizován. Později byl přepracován a doplněn o dodatky inspirovanými i jinými státy než jen Francií a Itálií. V zákoníku zůstalo zachované pevné postavení otců, hlav rodin a rodičů. Jednotlivci byli omezováni svou pozicí v rodině.¹⁵⁹

Myšlenky, které v době Meiji byly přijímány, pocházely hlavně od anglických, amerických a francouzských filozofů, mj. Milla, Benthama, Spencera, de Tocquevilla, Guizota a Buckla, kteří propagovali utilitarismus, občanskou svobodu, přirozené právo a racionální pozitivizmus. Tyto myšlenky šly proti hierarchickému uspořádání doby Tokugawa. O něco později do Japonska pronikly i myšlenky J. J. Rousseaua. Hlavní myšlenkou bylo prosadit se ve světové společnosti. Píle, šetřivost a úsilí byly slogany, které měly být zárukou budoucí moci a bohatství. Slavné byly knihy jako *Self-help* od Samuela Smilese, které hlásaly novou možnost společenské mobility jednotlivce skrze práci.

Pro Japonce tyto hodnoty jako odříkání, šetřivost, tvrdá práce a studium nebyly ničím novým. To co je odlišovalo od dřívějších tokugawských výnosů, byla nesporná moc jednotlivců v západních státech. Japonci brali vynálezce jako byl Watt, Edison, Stevenson jako představitele mužů, kteří se sami vypracovali.¹⁶⁰ Přijetí západního vědění bylo prostředkem, jak se hodlati vyrovnat s mocí Západu. Tento trend vyjadřovali heslem „japonský duch, západní technika“. Z předchozí kapitoly víme, že utilitarismus byl jedním z pohnutek přejímání čínských myšlenek a zde se to opakovalo. Západní vědění představovalo moc, kterou japonští vůdci doby Meiji hodlati získat pro sebe a s její pomocí chtěli ustavit své místo v hierarchicky uspořádaném světě. Od počátku 80. let 19. století však japonská touha po západním vědění začala ochladat. Idealizované představy Japonců o západním světě začaly narážet na realitu. Japonští vzdělanci se neobrátili k Západu zcela zády, jen opět začali čerpat ze své vlastní tradice.¹⁶¹

Touha po vyrovnání se Západu v myslích Japonců zůstala. Mocnosti, které si rozdělily Čínu na své sféry vlivu, postupně přivedly japonské vůdce k myšlence, že pokud se mají západním státům vyrovnat, musí mít i Japonsko své sféry vlivu a své kolonie, které bude ekonomicky využívat. Myšlenkový proud propagující spolupráci s Čínou zcela nezanikl, ale byl postupně zatlačen do pozadí.

Uvedu nyní příklady několika významných osobností z druhé poloviny 19. a začátku 20. století, jejichž myšlenkový vývoj dobře ilustruje postoj Japonců k Číně. První z nich je Fukuzawa Yukichi (福澤 諭吉 1834-1901), který se jako velmi mladý dostal v roce 1859 do Ameriky a v roce 1862 do Evropy. Po svém návratu napsal knihu *Situace na Západě* (*Seiyō jijō* 西洋事情), představujících západní země. Ukazoval v ní sociální, politické,

¹⁵⁷ Hirakawa, S. *Japan's Turn to the West. From Books to Experience: Late Tokugawa and Early Meiji Travelers*. In: *The Cambridge History of Japan. Volume 5. The Nineteenth Century*. Ed. Jansen, M. B. Cambridge: Cambridge University Press, 2007, s. 464-465.

¹⁵⁸ Hirakawa, S. *Japan's Turn to the West. Teachers of "Arts and Science": Foreigners in Meiji Government Employ*. In: *The Cambridge History of Japan. Volume 5. The Nineteenth Century*. Ed. Jansen, M. B. Cambridge: Cambridge University Press, 2007, s. 469.

¹⁵⁹ Hirakawa, S. *Japan's Turn to the West. The Japanization of Western Thought and Institutions*. In: *The Cambridge History of Japan. Volume 5. The Nineteenth Century*. Ed. Jansen, M. B. Cambridge: Cambridge University Press, 2007, s. 474-476.

¹⁶⁰ Hirakawa, S. *Japan's Turn to the West. The Spirit of Capitalism: First Translation from Western Literature*. In: *The Cambridge History of Japan. Volume 5. The Nineteenth Century*. Ed. Jansen, M. B. Cambridge: Cambridge University Press, 2007, s. 481-483.

¹⁶¹ Hirakawa, S. *Japan's Turn to the West. The Return to Japan: A Consciousness of Self in Meiji Youth*. In: *The Cambridge History of Japan. Volume 5. The Nineteenth Century*. Ed. Jansen, M. B. Cambridge: Cambridge University Press, 2007, s. 488-489.

technologické a kulturní podmínky západních zemí. Byl jedním z představitelů hnutí *za civilizaci a kulturní zlepšení* (*bunmei kaika* 文明開化). Jeho knihy měly Japoncům napomoci při obraně proti pronikání západního imperialismu. Propagoval studium západních věd, podporoval rovnost příležitostí při studiu a nezávislost jednotlivců, kteří měli v soupeření mezi národy pro Japonsko vydobýt jednu z předních pozic.

Fukuzawa se soustředil na to, jak v Japonsku adaptovat nemateriální aspekty moderní civilizace. Měl za to, že tradiční konfuciánské vidění světa mělo zhoubný vliv nejen na japonskou vědu, ale i na sociální etiku. Pokusil se proto tento vliv omezit propagací výše zmíněných myšlenek.¹⁶²

Dále v roce 1875 napsal své pojednání *Nástin teorie civilizace* (*Bunmeiron no gairyaku* 文明論之概略), kde vyjádřil představu nutnosti vytvoření nové vrstvy japonských obyvatel, kteří by se stali podstatou civilizovaného národního státu. Fukuzawa tvrdil, že konfuciánské myšlení může za nevyváženost moci (*kenryoku no hencho* 権力の偏重) v japonské společnosti. Světové společnosti chápal jako rozdílně rozvinuté. Evropu a Spojené státy řadil mezi nejrozvinutější, Turecko, Čínu a Japonsko mezi napůl rozvinuté a Afriku a Austrálii jako zcela nerozvinuté, primitivní země. Fukuzawa chápal tuto diagnostiku stavu jako dynamický proces, kde se Japonsko může rozvinout. Jeho pojetí japonské národní a kulturní identity nepředpokládala žádný nadřazený charakter japonského národa, ba naopak viděla kulturní dědictví jako překážku, kterou je nutné překonat.¹⁶³ Po ztrátě jistot v souvislosti s opuštěním sinocentrického světa Fukuzawa hlásal, že je nezbytné „založit základnu pro argumentaci“, na které by protichůdné názory a přesvědčení docházely ke shodě. Zrušení lén a zavedení prefektur, ke kterému došlo v roce 1869 podporoval s tím, že to nezbytné pro vybudování jednotného státu.¹⁶⁴ Snažil se najít řešení politické krize a národního rozkolu. Prostředkem k tomu měla být veřejná diskuze. Jeho představa této diskuze se neomezovala jen na akademické prostředí, ale měla být umožněna i při jiných situacích.¹⁶⁵ Ve svých pracích Fukuzawa citoval Newtona, Galilea, i Adama Smithe, které označoval za muže přispívající k pokroku lidstva. Pokud dojde k již zmíněné nerovnováze v moci, pak společnost spěje k absolutní moci a despotismu.¹⁶⁶

Je však důležité poukázat na fakt, že Fukuzawa neměl v úmyslu poevropštit Japonsko. Sám si byl vědom nebezpečí v mezinárodních otázkách.¹⁶⁷ Poukazoval na temnou stranu západní kultury, která na jedné straně hlásala rovnost a na straně druhé dobývala cizí země a podmaňovala si je. Ve své koncepci Západní civilizace Fukuzawa přijal názory již zmíněného historika Guizota, jehož názory lze chápat jako pokus o ospravedlnění světové dominance evropských zemí v 19. století. Jeho představa byla taková, že evropské země byly progresivní zatímco ostatní neevropské země ve vývoji stagnovaly. Dalším, o jehož názory se Fukuzawa opíral, byl Buckle. Ten svou teorii opíral o otázku množství bohatství ve společnosti a jeho rozdělení. Podle něho špatné podmínky v zemích jako je Peru či Mexiko byly způsobené nadbytkem obyvatel. Tvrdil, že pouze přiměřené dodávky jídla a mírné zvýšení počtu obyvatel umožňují akumulaci bohatství a zlepšení intelektuálního potenciálu. Fukuzawa nemohl sdílet myšlenku, že pokroku mohou dosahovat pouze evropské národy. Jeho koncepce byla taková, že národ v barbaršější fázi vývoje je charakterizován primitivní uniformitou, a

¹⁶² Schad-Seifert, A. *Constructing National Identities*. In: *Nationalism and Imperialism in Imperial Japan: Autonomy, Asian Brotherhood or World Citizenship?* Ed. by Stegewerns D. London: Routledge Curzon, 2003, s. 48-49.

¹⁶³ Dtto, s. 50-51.

¹⁶⁴ Beasley, W. G. *Meiji Political Institutions. Abolition of the domains*. In: *The Cambridge History of Japan. Volume 5. The Nineteenth Century*. Ed. Jansen, M. B. Cambridge: Cambridge University Press, 2007, s. 631.

¹⁶⁵ Schad-Seifert, A. *Constructing National Identities*. In: *Nationalism and Imperialism in Imperial Japan: Autonomy, Asian Brotherhood or World Citizenship?* Ed. by Stegewerns D. London: Routledge Curzon, 2003, s. 52-53.

¹⁶⁶ Dtto, s. 56-57.

¹⁶⁷ Dtto, s. 59.

naopak civilizovaná společnost je organizačně složitější a existuje v ní více názorových proudů. Podle něho za období Tokugawa, bylo konfuciánskými učenci vše v historii vysvětlováno mírou ctnosti panovníka a vše ostatní vůlí Nebes. Naproti tomu stavěl Fukuzawa názor, že „základní rys pokroku civilizované společnosti leží v úsilí o zintenzivnění a rozšíření lidských iniciativ a potřeb ke stimulaci aktivity lidského ducha.“¹⁶⁸

Oproštění se od asijské kulturní identity Fukuzawa popsal ve své eseji *Pojednání o opuštění Asie (Datsu A ron 脱亜論)*.¹⁶⁹ Zde popisuje, že ač je Japonsko umístěné v Asii stejně jako Čína či Korea, liší se od nich přijetím moderních kulturních zvyků. Vzdělání v těch zemích se skládá z pouhého konfuciánství a zastaralých zvyků. Tyto země nemohou v boji o samostatnost s evropskými zeměmi zvítězit. Pokud by se i u nich objevili hrdinové, měli by začít s renovací země jako Japonci po restauraci Meiji. Kvůli geografické blízkosti se může stát, že nás lidé ze Západu budou hodnotit podle chování Číňanů či Korejců a budou si myslet, že Japonci jsou stejně zaostalí a krutí. Podle Fukuzawy si Japonci nemohli dovolit čekat, až dojde u těchto dvou zemí k osvícení. Japonsko se muselo přidat k západním zemím a jednat s Čínou či Koreou bez ohledu na to, že to jsou blízké země. Na závěr uvedl, že ten, kdo má špatné přátele, bývá hodnocen jako špatný člověk, což pro Japonsko odmítl. Uvedený esej Fukuzawa sepsal v březnu 1885. Je však nutné se na ni dívat v historickém kontextu.

Fukuzawa v 80. letech 19. století vyučoval korejské studenty na univerzitě Keio a podporoval korejské reformátory. V roce 1884 došlo v Koreji při pokusu o státní převrat k selhání pro-japonské skupiny a naopak francouzská vojska rozšířila v Indo-Číně moc evropských států. Fukuzawu tyto dvě skutečnosti odradily od dalšího poskytování pomoci reformním silám.¹⁷⁰

Několik let před tím qingská vláda s pomocí západních zbraní a reforem armády a námořnictva dokázala porazit několik po sobě jdoucích povstání a vůdci restaurace Meiji začali opět vidět Čínu jako svého rivala. V roce 1879 bylo japonskými špióny v Číně prováděno sledování, jehož výsledky byly shrnuty s předmluvou Jamagaty Aritoma, který uznal, že Čína již nebyla zas tak zaostalá a nakupovala pod dohledem odborníků z Evropy zbraně z Anglie a Německa.¹⁷¹

Možná spolupráce s Čínou byla vůdci doby Meiji odmítnuta, ale politicky aktivní lidé a intelektuálové se o ni pokoušeli. Například vedoucí představitel *hnutí za svobodu a práva lidu (jiryú minken undó 自由民権運動)* Ói Kentaró (大井 寛太郎 1843-1922) uspořádal výpravu do Koreje, kde hodlal podpořit reformní kroky, ve kterých ale neuspěl. Soejima Taneomi (副島 種臣 1828 - 1905) reagoval na návrh spojení Japonska s Koreou výsměchem s tím, že ve stavu, kdy silné země dobývají ty slabší, může jen země se silnou armádou obstát. Jediné území, které může Japonsko získat je v Koreji nebo Číně. Vést válku pro zvýšení velikosti země byl pro něj nejvyšší důkaz loajality vůči císaři.¹⁷² V roce 1885 Sató Nobuhiro vypověděl, že jediné území, které lze v Číně získat jsou severovýchodní provincie v Mandžusku.¹⁷³

Přestože myšlenky propagované Fukuzawou obsahovaly liberální prvky, nehodlali vůdci Meiji přenechat moc ve prospěch svých kritiků či veřejnosti účastníci se na politice. Itó

¹⁶⁸ Schad-Seifert, A. *Constructing National Identities*. In: *Nationalism and Imperialism in Imperial Japan: Autonomy, Asian Brotherhood or World Citizenship?* Ed. by Stegewerns D. London: Routledge Curzon, 2003, s. 60-61.

¹⁶⁹ Kwok, D. T. W. *A Translation Of Datsu-A Ron: Decoding a Prewar Japanese Nationalistic Theory*. Toronto: Graduate Department of East Asian Studies University of Toronto. 2009.

¹⁷⁰ Jansen, Marius B. *China in the Tokugawa World*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 1992, s.105-106.

¹⁷¹ Dtto, s.103.

¹⁷² Dtto, s.104-105.

¹⁷³ Dtto, s.105.

Hirobumi (伊藤 博文 1841-1909) v této souvislosti prohlásil, že „*musejí uvolnit své sevření moci, ale nesměli se ho vzdát*“.¹⁷⁴

Od konce 80. let 19. století se začaly ozývat hlasy kritické ke hnutí *bunmei kaika*. Civilizace přestala být viděna jako jeden univerzální proud, ke kterému všechny národy mají směřovat a začaly se objevovat názory, že světová civilizace postupuje vpřed soupeřením různých kultur mezi sebou. Nejhlásitější kritik hnutí *bunmei kaika* Kuga Katsunan (陸 羯南 1857-1907) prosazoval selektivní výběr ze západní kultury.¹⁷⁵

Napětí mezi Japonskem a Čínou jasně rostlo a pouhých šestnáct dní po narovnání nerovných smluv mezi Japonskem a Velkou Británií v roce 1894 napadlo japonské námořnictvo qingské válečné lodě. O něco později porazila japonská armáda čínské jednotky v Koreji a vnikla na poloostrov Liaodong. Armáda do roku 1895 dobyla přístav Dalian, Port Artur a Weihaiwei a námořnictvo zničilo qingskou flotilu. Poté Čína kapitulovala a přijala japonské podmínky. Tím Japonsko dosáhlo svého cíle: dostalo se do pozice imperiální mocnosti. Představa o Číně v Japonsku byla taková, že je to špinavá a zaostalá země, která nemá naději zůstat nezávislá. Fukuzawa Yukichi v předvečer války hlásil myšlenku, že „*My zamýšlíme pouze rozvíjet světovou civilizaci a porazíme ty, kteří tomu brání*“.¹⁷⁶

Podobně na to nahlížel i jeden z hlavních propagátorů liberalismu v Japonsku Tokutomi Sohó (徳富 蘇峰 1863-1957). Dva dny před zahájením bojů prohlásil, že boje s Čínou jsou jen prostředkem k transformaci Japonska. Válka byla v Japonsku velmi populární. Politické strany se předbíhaly v nabízení finančních prostředků a vojáků.¹⁷⁷ Čína musela zaplatit válečné reparace, přenechat Japonsku ostrov Taiwan a poloostrov Liaodong. Radikální postup Japonska vyděsil západní mocnosti natolik, že v roce 1895 Rusko, Francie a Německo „přátelsky poradili“ Japonsku, aby Číně vrátilo poloostrov Liaodong. Tento společný zásah kazil Japonsku radost z pocitu dosažení pozice imperiální mocnosti.

Jak již bylo uvedeno, v polovině 90. let 19. století japonští myslitelé stále častěji kritizovali obdiv k západnímu myšlení. Důraz byl kladen na návrat k japonské kultuře. Japonský patriotismus velmi sílil a způsobil obrát v myšlení Tokutomioho Sohó od idejí liberalismu k patriotismu a nakonec k nacionalismu. Tokutomi Sohó ve vojenské síle Japonska viděl nezpochybnitelný důkaz vyspělosti země.¹⁷⁸

Japonsko chtělo dosáhnout uznání svého postavení od ostatních imperiálních mocností. Doufalo, že uznají jeho zvláštních pozic v Koreji. V roce 1898 Rusko zabralo poloostrov Liaodong. Na počátku 20. století probíhala mezi Japonskem a Ruskem jednání o vzájemném uznání vlivu na určitou oblast, ale jednání se protahovala a nedocházelo k dohodě. Japonsko se proto rozhodlo Rusku vyhlásit válku. Ta započala v roce 1904 a skončila o rok později porážkou Ruska. Japonci pak získali jižní polovinu ostrova Sachalin, přístavy Dairen, Port Artur a Korea se stala japonským protektorátem. Japonsko tak dosáhlo slávy po které toužilo od ponižujícího otevření Japonska půl století před tím. Vlastenectví, militarismus a

¹⁷⁴ Beasley, W. G. *Meiji Political Institutions. Meiji Constitution*. In: *The Cambridge History of Japan. Volume 5. The Nineteenth Century*. Ed. Jansen, M. B. Cambridge: Cambridge University Press, 2007, s. 657.

¹⁷⁵ Pyle, K.G. *Meiji Conservatism. Foreign Relation*. In: *The Cambridge History of Japan. Volume 5. The Nineteenth Century*. Ed. Jansen, M. B. Cambridge: Cambridge University Press, 2007, s. 690-691.

¹⁷⁶ Jansen, M. B. *China in the Tokugawa World*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 1992, s. 111.

¹⁷⁷ Iriye, A. *Japan's Drive to Great-power Status. Politics and Overseas Expansion*. In: *The Cambridge History of Japan. Volume 5. The Nineteenth Century*. Ed. Jansen, M. B. Cambridge: Cambridge University Press, 2007, s. 765.

¹⁷⁸ Swale, A. *Tokutomi Sohó and the Nation State*. In: *Nationalism and Imperialism in Imperial Japan: Autonomy, Asian Brotherhood or World Citizenship?* Ed. by Stegewerns D. London: Routledge Curzon, 2003, s.73-75.

imperialismus se potvrdily jako technologie úspěchu. Prestiž armády se zvýšila jako nikdy v minulosti a lid se opět sjednotil při provádění válečných prací.¹⁷⁹

Paradoxem bylo, že od porážky Číny začalo do Japonska přijíždět mnoho čínských studentů, aby tam načerpali znalosti o západním světě. Japonci je přijímali buď s pocitem blahosklonné nadřazenosti, nebo se na ně dívali jako na méněcenné. Teď byli oni v pozici, kterou celou dobu zastávali v jejich očích Číňané a později lidé ze Západu. Pocit nadřazenosti, který se snažili po dlouhou dobu historie realizovat se zdál být dosažen. Právě tento pocit začal v náhledu Japonců na Číňany převažovat. Lze říci, že posléze byl rozšířen nejen na Číňany.

Podívejme se, jak se výše zmíněný pocit rozvíjel ve 20. století. V roce 1910 Japonsko formálně začlenilo celý korejský poloostrov do japonského impéria a posilovalo svůj vliv v Mandžusku. V roce 1914 vypukla I. světová válka a evropské mocnosti odvrátily na nějakou dobu svůj pohled od dění na Dálném východě. Po skončení války v roce 1919 na pařížské mírové konferenci bylo potvrzeno tzv. *Dvacet jedna požadavků* Japonska vůči Číně. Tyto požadavky byly v roce 1915 předloženy Číně. Po řadě jednání byl počet požadavků snížen na třináct, které tehdejší samozvaný císař Yuan Shikai (袁世凱 1859-1916) přijal. Obsahem bylo uznání Japonska na poloostrov Shantung, jižní část Mandžuska a východní část Vnitřního Mongolska. Mimo to Japonsko žádalo, aby Čína nedávala další koncese na pobřeží cizím státům. Tento požadavek šel přesně proti duchu „politiky otevřených dveří“, kterou měly dodržovat všechny mocnosti v Číně. Spojené státy a Velká Británie to nesly velmi nelibě, ale ustoupily. V roce 1917 byly stvrzeny smlouvou mezi americkým státním sekretářem Robertem Lansingem (1864-1928) a mimořádným vyslancem japonské vlády Ishii Kikujiróem (石井 菊次郎 1866-1945). Pošramocenou pověst Japonska pomáhal napravovat i Nitobe Inazó (新渡戸 稲造 1862-1933). Byl jedním z mála Japonců, který si vydobyl světové proslulosti. V letech 1920-1926 působil při Společnosti národů jako zástupce generálního sekretáře.¹⁸⁰ Na Západě je známý i sepsáním knihy *Cesta válečníka (Bushidó 武士道)*, ve které prezentoval idealizovanou představu způsobů a morálky Japonců. Mimo to zastával funkci koloniálního administrátora na Taiwanu, post ředitele prestižní První vyšší školy v Tokyu a byl též profesorem koloniální politiky na Tokijské univerzitě. Hodně cestoval po Evropě a Americe a jeho angličtina byla údajně stejně dobrá jako angličtina Angličanů.¹⁸¹ Druhou z významných osobností této doby byl Ishii Kikujiró. Mezi lety 1912-1915 zastával v Paříži post vyslance, z něhož byl v roce 1915 odvolán, aby v Japonsku nastoupil na pozici ministra zahraničí a podílel se na dokončení projektu požadavků vůči Číně. Oba dva byli představiteli internacionalismu. Ishii oslavoval smířlivý duch jednání v Ženevě ve 20. letech a sám se velmi zasazoval o principy odzbrojení a mírového řešení konfliktů. Jako příklad Burkman uvádí spor mezi Polskem a Německem o Horní Slezsko, na jehož řešení se Ishii podílel. Byl také přesvědčen o efektivitě Shromáždění národů a ve svých memoárech napsal, že pokud by Společenství národů existovalo již v roce 1914, Německo by si muselo velmi rozmyslet, zda vpadne do jiných států.¹⁸² Nitobe zase přirovnával smluvní listinu Společenství národů k Magně chartě. Po první světové válce převládaly myšlenky amerického prezidenta Wilsona o právo národa na sebeurčení a významnou roli hrál i Briand-Kelloggův pakt, který vylučoval válku jako prostředek řešení mezinárodních sporů s výjimkou sebeobranou. V roce

¹⁷⁹ Iriye, A. *Japan's Drive to Great-power Status. Politics and Overseas Expansion*. In: *The Cambridge History of Japan. Volume 5. The Nineteenth Century*. Ed. Jansen, M. B. Cambridge: Cambridge University Press, 2007, s. 775-777.

¹⁸⁰ Burkman, T.W. *Nationalist Actors in the Internationalist Theatre: Nitobe Inazó and Ishii Kikujiró and the League of Nations*. In: *Nationalism and Imperialism in Imperial Japan: Autonomy, Asian Brotherhood or World Citizenship?* Ed. by Stegewerns D. London: Routledge Curzon, 2003, s. 90-91.

¹⁸¹ Dtto, s. 91 a 102.

¹⁸² Dtto, s. 94.

1927 Nitobe začal pozorovat, že universalistický náhled začíná mezi propagátory universalismu slábnout a země se začínaly stahovat k ekonomickému protekcionismu.

Japonská politika pronikání na asijský kontinent stále pokračovala. V roce 1931 japonská armáda zinscenovala výbuch dynamitu poblíž železniční trati vlastněné japonskou železniční společností. Využila toho jako záminky pro plnou vojenskou invazi do Číny. Spojené státy to kritizovaly jako agresi a odmítaly přistoupit na změny v Mandžusku způsobené vojenskou silou. Nitobe se však v New Yorku v rozhlasovém vysílání snažil přesvědčit americkou veřejnost, že „Čína je stát, který nemůže fungovat jako suverénní stát v moderním slova smyslu“. Uvedl příklady Panamy, Nikaraguy a El Salvadoru, kde Spojené státy na začátku 20. století použily vojenskou sílu k vyřešení nestabilní situace, a staly se vlastně okupační mocností, ale nechtěly totéž dovolit Japonsku v Mandžusku.¹⁸³

I Ishii se snažil ze všech sil přesvědčit Společenství národů o spravedlnosti japonské politiky v Číně. Ve své obhajobě uvedl, že státy Společenství národů nemohou rozumět situaci v Číně tak dobře jako Japonci. Žádal také, aby bojkot japonského zboží byl chápán jako ekonomická agrese a válečný čin, před kterými se Japonsko muselo vojensky chránit.¹⁸⁴

Yoshino Sakuzó (吉野 作造 1878-1933), další významná osoba tohoto období, si představoval svět rozdělený do několika oblastí, které bude ovládat místní hegemon. Pokládal za přirozené, že Británie má vliv na Indický oceán, Spojené státy na Střední a Jižní Ameriku, Rusko na Blízký východ a Japonsko na Dálný východ. Byl však toho názoru, že pokud by se nějaká mocnost snažila rozšířit svůj vliv i dál, bylo to morálně špatné. Tvrdil také, že Američané potvrzením Ishii-Lansingovy smlouvy uznali právo Japonska na Čínu.¹⁸⁵

Od 20. let 20. století bylo politicky nesprávné provést invazi do cizí země. Yoshino postupem času uznal, že i Číňané mají právo na sebeurčení a byl ochoten uvažovat o vrácení částí Mandžuska Číně, ale požadoval za to větší ekonomický vliv v celé Číně.¹⁸⁶ Nakonec dospěl k přesvědčení, že japonské národní potřeby nesmějí převážet nad čínskými právy. Expanze do Asie měla podle něho pokračovat výhradně mírovými prostředky. Ještě dva týdny před vpádem do Mandžuska varoval, že vytvoření loutkové státu v Mandžusku bude v konečném důsledku škodlivé. Samotnou invazi označil jako „agresivní imperialismus“.

Od 30. let 20. století se svět propadl do ekonomické krize, jejímž důsledkem byla masová nezaměstnanost, dosahující v roce 1933 40 miliónů lidí. Ekonomické a sociální problémy způsobené krizí vedly v řadě států k nárůstu nacionalismu. Velká Británie, Spojené státy i Francie začaly provádět ochranná opatření a vypukly různé celní války. Dalším důsledkem krize bylo vystupňování kritiky liberálního ekonomického systému a posilovala příznivce autoritativních a totalitních vlád. Komunistická internacionála v tehdejší rozvratu spatřovala definitivní konec kapitalismu. Jako lék proti krizi byl chápán Sovětský svaz, který v době stalinského teroru dosáhl masivní industrializace.¹⁸⁷

Tento stav právník a politolog Róyama Masamichi (蠟山 政道 1895-1980) vykládal tak, že Versailleská smlouva, Úmluva o Společnosti národů i Briand-Kellogův pakt ztratily svou sílu. Německo ze Společnosti národů vystoupilo v roce 1933 a Japonsko ho následovalo poté, když zjistilo, že světové společenství pod vedením Spojených států nehodlá uznat loutkový stát Mandžukuo, který v roce 1932 v Mandžusku Japonci vytvořili. Róyama tvrdil,

¹⁸³ Burkman, T.W. *Nationalist Actors in the Internationalist Theatre: Nitobe Inazó and Ishii Kikujiró and the League of Nations*. In: *Nationalism and Imperialism in Imperial Japan: Autonomy, Asian Brotherhood or World Citizenship?* Ed. by Stegewerns D. London: Routledge Curzon, 2003, s. 100.

¹⁸⁴ Dtto, s. 100.

¹⁸⁵ Stegewerns, D. *Yoshino Sakuzó*. In: *Nationalism and Imperialism in Imperial Japan: Autonomy, Asian Brotherhood or World Citizenship?* Ed. by Stegewerns D. London: Routledge Curzon, 2003, s. 119.

¹⁸⁶ Dtto, s. 123-124.

¹⁸⁷ Veselý, Z. *Dějiny mezinárodních států*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2007, s. 240.

že je třeba přistoupit k novému rozdělení kolonií.¹⁸⁸ Pokud šlo o Čínu, tak se domníval, že je nezbytné vytvořit *Východoasijskou sféru společné hospodářské prosperity* (*To-A kyódótai 東亜共同体*). V jeho představách měla válka s Čínou, která vypukla v roce 1937, historický význam v probuzení a sjednocení Východu a snažila se o vytvoření regionální jednotky se společným osudem. Ona sféra měla vzniknout spojením Japonska, Mandžuska a Číny. Měla v ní být vybudovaná nová politická struktura bez účasti komunistů a nacionalistů. Centrum tohoto společenství by bylo v Japonsku.¹⁸⁹ Své myšlenky Róyama završil koncepcí „nového světového pořádku“, kde by se celý svět skládal z několika celků ovládaných regionálními mocnostmi. Tato koncepce však odporovala představě Spojených států, které nakonec opět prosadily myšlenky universalismu propagované ve 20. letech.¹⁹⁰

Podobně jako výše uvedení zastánci politického liberalismu Ishii a Nitobe byl i propagátor ekonomického liberalismu Ishibashi Tanzan (石橋 湛山 1884-1973) zastáncem názoru, že Japonsko bude vedoucí aliance zemí Asie, avšak podmiňoval to právě změnou japonské politiky vůči Taiwanu, Koreji a Číně v duchu zásady *laissez-faire*. Zastával tak tradiční asijský koncept vedení, který zdůrazňuje dobrovolnost těch, kteří jsou vedeni a to nikoliv kvůli vojenské nebo ekonomické síle vůdčí osobnosti, ale proto že taková osoba má vyšší morální a kulturní kvality.¹⁹¹ Byl propagátorem demokracie, volného obchodu a neustále se snažil argumentovat logicky, nikoliv ideologicky. Nicméně i on považoval Mandžuský incident za antikapitalistické hnutí. Považoval válku v Číně za vážnou, ale řešitelnou rekonstrukcí domácí politiky a ekonomiky.¹⁹² Jeho přístup k zahraniční politice byl pokusem o dosažení rovnosti se západními státy a zároveň sledování racionální ekonomické politiky.¹⁹³

Válka mezi Čínou a Japonskem měla být krátká a účinná. Začala v roce 1937 a trvala až do roku 1945. Během války došlo k mnoha krveprolitím a ukrutnostem, za která byla zodpovědná japonská armáda, ale podporu pronikání na kontinent prokazovaly široké vrstvy obyvatelstva. Chápaly to buď jako snahu o sjednocení asijských zemí do jedné komunity nebo to braly jako přirozený vývoj, neboť se tak v nedávné minulosti chovaly všechny světové mocnosti.

S tím, jak se Japonsko odpoutalo od čínského vidění světa, vzrostlo také japonské sebevědomí, které přešlo až do arogance a krutostí během II. světové války. Tato sebevědomí byla založena na představě, že spojením západní techniky a japonského ducha dosáhne Japonsko moci západních států, které v 19. století sice hovořily o rovnosti a bratrství, ale vojenskou mocí si vynucovaly vše, co chtěly.

Od počátku 20. století se v Japonsku zřetelně projevovala tendence, v rámci které i osobnosti hlásající myšlenky liberalismu a občanských svobod, se pod tlakem okolností přidávaly na stranu sílícího nacionalismu. Čína, která byla původně zdrojem veškerého poznání, se náhle stala něčím bezcenným. Původní identity Japonců založené na příslušnosti k určité společenské vrstvě nebo oblasti zanikly a vznikla identita nová. Byla to identita mocného imperiálního Japonska, která vydržela až do konce II. světové války. Tato identita byla založená na agresivním používání zbraní, což nepochybně připomíná identitu knížat z období Tokugawa, kteří svou nadřazenost nad Čínou viděli také v mimořádných bojových schopnostech. Konec II. světové války však ukázal limity toho uvažování. V následující

¹⁸⁸ Kobayashi, H. *Róyama Masamichi and East Asian community*. In: *Nationalism and Imperialism in Imperial Japan: Autonomy, Asian Brotherhood or World Citizenship?* Ed. by Stegewerns D. London: Routledge Curzon, 2003, s. 148- 149.

¹⁸⁹ Dtto, s. 157.

¹⁹⁰ Dtto, s. 163.

¹⁹¹ Radtke, K. W. *Nationalism and Internationalism in Economic Liberalism*. In: *Nationalism and Imperialism in Imperial Japan: Autonomy, Asian Brotherhood or World Citizenship?* Ed. by Stegewerns D. London: Routledge Curzon, 2003, s. 173-174.

¹⁹² Dtto, s. 183.

¹⁹³ Dtto, s. 188.

kapitole se pokusím dokázat, která Japonsko od 50. do 80. let 20. století našlo zcela jiné pojetí vlastní identity, jež ale komplikuje současný vztah k Číně.

Kapitola 3

Japonsko v poválečném období

Japonci se pokusili uskutečnit svou představu o uspořádání světa založeném na vojenské síle a ovládnutí území Číny a dalších států. Již během války v Číně se ukazovalo, že to nebude nijak snadné. V roce 1945 po porážce americkou armádou se Japonci dostali do situace, kterou předpokládali u ostatních národů Asie. V této kapitole popíšeme, jak změnili svou původní představu o mocném imperiálním státě a z ní vyplývající identitu.

Po porážce ve válce se Japonsko nejprve muselo vyrovnat s jejími následky. Převládala chudoba a celková vyčerpanost. Japonská města byla zničena bombardováním. Během dvou let po skončení války, byli před Mezinárodním vojenským tribunálem pro Dálný východ souzeni a odsouzeni váleční zločinci. Z úřadů bylo vyhnáno 200 tisíc „ultranacionalistů“ a státní kult šintó byl opuštěn. Největší holdingy a obchodní společnosti *zaibatsu* byly rozpuštěny. Dále následovala pozemková reforma a státní správa byla důkladně reorganizována. Vše probíhalo podle rozkazů okupačních sil, jimž velel generál Douglas MacArthur (1880-1964). I nová japonská ústava, vyhlášená v roce 1947, vyšla převážně z pera amerických právníků. Práva přešla z císaře na všechny občany. Nový zákon o odborech zaručoval dělníkům práva organizovat se, sdružovat se a účastnit se kolektivních akcí s cílem zlepšení pracovních a životních podmínek. Již zmíněná pozemková reforma spočívala v celkové redistribuci japonské zemědělské půdy a s ní spojeného bohatství a vlastnických práv. Systém vzdělávání byl změněn z elitistického systému na demokratičtější a otevřenější většímu počtu lidí.¹⁹⁴

Japonské obyvatelstvo obviňovalo z porážky vládu a armádu. Hned po začátku okupace se šířily zvěsti o útocích amerických okupačních jednotek na japonské ženy a dívky, avšak tyto mohly být založeny na vzpomínkách na chování japonských vojáků v předchozích letech v Číně a jihovýchodní Asii. Strach po nějaké době pominul.¹⁹⁵ V prvních letech americké okupace Japonska měli američtí poradci značný vliv. Nicméně se začátkem Studené války byly původní plány na demilitarizaci a demokratizaci Japonska zcela opuštěné, či pozměněné. Tento proud zesílil zejména v posledních měsících okupace v roce 1952.¹⁹⁶ Navzdory tomu zůstával americký vliv silný.

V kontinentální Číně po skončení II. světové války opět naplno vzplanula občanská válka mezi Čínskou národní stranou (Guomindangem) a Komunistickou stranou Číny. Boje trvaly několik let až do roku 1949, kdy se vojska Národní strany stáhla na Taiwan a Komunistická strana ovládla kontinentální Čínu a 1.10.1949 vyhlásila Čínskou lidovou republiku. Spojené státy americké, které měly silné vazby na Čínskou národní stranu, odmítly ČLR uznat a ta tak byla v mezinárodním prostředí izolována. Čínská lidová republika se snažila o zmírnění této izolace. Coby neuznaná země nemohla využívat běžných diplomatických prostředků a vytvořila proto síť neoficiálních kontaktů, kterou nazývala „lidovou diplomacií“.¹⁹⁷

Mezi Čínou a Japonskem šlo v období od konce války do vyhlášení ČLR ve vzájemných stycích přednostně o repatriace Japonců, kteří zůstali na pevnině po japonské

¹⁹⁴ Fukui H. *Postwar Politics. The Politics of Adjustment. The Occupation and Its Immediate Aftermath*. In: *The Cambridge History of Japan. Volume 6. The Twentieth Century*. Ed. Duus, P. Cambridge: Cambridge University Press, 2007, s. 156-157.

¹⁹⁵ Dito, s. 166.

¹⁹⁶ Dito, s. 158.

¹⁹⁷ Radtke, W. K. *China's Relation with Japan 1945-83: The Role of Liao Chengzhi*. Manchester: Manchester University Press, 1990, s. 94-95.

kapitulaci. Jen ze samotné Číny se jednalo o tři milióny vojáků. Repatriace trvaly až do 50. let, neboť tisíce japonských vojáků se nechaly najmout od militaristy Yan Xishana (閻錫山 1883–1960) a bojovaly s ním proti komunistům až do roku 1949. Kromě vojáků zůstal po válce v Číně také nemalý počet japonských civilistů.¹⁹⁸

Již před vypuknutím války v Koreji v roce 1950 panovala mezi Číňany nedůvěra vůči Japonsku a obávali se možného opakování japonské agrese, tentokrát ve spojení se Spojenými státy. Proto tehdy podepsali Spojeneckou smlouvu Sovětským svazem¹⁹⁹ a domnívali se, že touto aliancí odradí potenciální nepřátele od útoku.²⁰⁰ Důsledkem války na korejském poloostrově byl silný tlak vyvíjený na všechny nekomunistické země, aby neobchodovaly a nekontaktovaly komunistické země jinak, než Spojené státy a jejich spojenci považovali za přípustné.²⁰¹

V roce 1951 došlo k podepsání Sanfranciské mírové smlouvy mezi západními mocnostmi a Japonskem. Mírové konference se zúčastnilo 51 států, ale Čínská lidová republika, Korejská lidově demokratická republika, Vietnamská demokratická republika a Mongolská lidová republika nebyly přizvány. Japonsko ve smlouvě potvrdilo nezávislost Koreje, vzdalo se Taiwanu, Kurilských ostrovů, Peskadorských ostrovů a jižního Sachalinu a k němu přiléhajících ostrovů. Sovětský svaz se zněním smlouvy nesouhlasil a spolu s ním i další země jako například Indie, která s Japonskem uzavřela mírovou smlouvu 3. března 1952. Čínská republika na Taiwanu, kterou ovládal generál Čankajšek (蔣介石 1887-1975), uzavřela s Japonskem separátní mírovou smlouvu 25. května 1952.²⁰² Součástí jednání bylo zrušení požadavku na placení reparací.

Dne 1. června 1952 byla podepsána první neoficiální obchodní dohoda mezi ČLR a Japonskem.²⁰³ Jednání o navrácení Japonců z Číny stále pokračovala. Například v roce 1953 bylo na základě komuniké mezi ČLR a Japonskem repatriováno 26 000 Japonců. Mnoho Japonců na základě zpráv o dobrém zacházení se zajatci změnilo svůj původní názor na ČLR. V průzkumu veřejného mínění, provedeném v roce 1953 mělo 59,3 procenta respondentů kladný názor na ČLR.²⁰⁴ Wang Ping píše, že ČLR se pro Japonce po porážce v II. světové válce stala opět „ideální zemí pro lidstvo“.²⁰⁵ Důvodem pro tento názor mohl být fakt, že v poválečném období vzrostl vliv Komunistické strany Japonska (*Nihon kyósantó* JCP)²⁰⁶ a Socialistické strany Japonska (*Nihon shakaitó* JSP), které v komunistickém vedení ČLR viděly jeden ze svých vzorů. I mezi lety 1954 a 1956 došlo k dílčím repatriacím, ale následovalo období zhoršování vztahů mezi ČLR a Japonskem.

ČLR se neustále snažila dosáhnout uznání legitimacy komunistického režimu. Používala přitom mnoho technik. Jednou z nich bylo využívání jednání o repatriaci Japonců z Číny a druhou technikou bylo používání Komunistické strany Japonska (JCP) a Socialistické strany Japonska (JSP) při zvyšování tlaku na japonskou vládu. ČLR sice

¹⁹⁸ Radtke, W. K. *China's Relation with Japan 1945-83: The Role of Liao Chengzhi*. Manchester: Manchester University Press, 1990, s. 96-97.

¹⁹⁹ Veselý, Z. *Dějiny mezinárodních vztahů*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2007, s. 479.

²⁰⁰ Radtke, W. K. *China's Relation with Japan 1945-83: The Role of Liao Chengzhi*. Manchester: Manchester University Press, 1990, s. 97.

²⁰¹ *Kihon shiryoshu. Nitchu kankei kihon shiryoshu*, Kazankai foundation publ. 1970, 基本資料集。日中関係基本資料集。財団法人霞山会出版社。s. 125.

²⁰² Veselý, Z. *Dějiny mezinárodních vztahů*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2007, s. 349-350.

²⁰³ Radtke, W. K. *China's Relation with Japan 1945-83: The Role of Liao Chengzhi*. Manchester: Manchester University Press, 1990, s. 99.

²⁰⁴ Dtto, s. 101.

²⁰⁵ Wang Ping 王屏. *Nihonjin no „Chúgokukan“ no rekishiteki hensen ni tsuite* 日本人の“中国観”の歴史的変遷について. Hiroshima University management review 4, 2004, s. 266.

²⁰⁶ Fukui H. *Postwar Politics. The Politics of Adjustment. The Occupation and Its Immediate Aftermath*. In: *The Cambridge History of Japan. Volume 6. The Twentieth Century*. Ed. Duus, P. Cambridge: Cambridge University Press, 2007, s.165.

původně plně podporovala plán JCP na svržení vlády v Japonsku²⁰⁷, ale od roku 1952 tento úmysl zavrhl, neboť po JCP nezískala ve volbách v roce 1952 žádné křeslo.²⁰⁸

Mimo to došlo v roce 1954 k podepsání Smlouvy o vzájemné vojenské pomoci mezi Taiwanem a USA. Reakcí na ni byla Čínsko-sovětská společná deklarace vztahující se k Japonsku, ve které navrhovaly obnovení oficiálních styků s Japonskem. Japonské ministerstvo zahraničí tuto deklaraci odmítlo jako komunistickou mírovou ofenzívu snažící se vrazit klín mezi Japonsko a USA.²⁰⁹

Dalším faktorem ovlivňujícím vzájemné vztahy mezi ČLR a Japonskem byla čínsko-sovětská roztržka v roce 1956. Sovětský svaz v průběhu II. světové války podporoval čínské komunisty a podpora trvala i po skončení války. Do Číny ze SSSR proudily investice, technologie i odborníci, kteří školili čínské inženýry. Nicméně mezi Stalinem (1878-1953) a Mao Zedongem (毛泽东 1893-1976) existovaly mnohé názorové neshody. Sovětský svaz neměl příliš zájem o to, aby měl v socialistickém táboře nějakou konkurenci.²¹⁰ V podstatě se snažil od ČLR vynutit podřízenou úlohu, což však ČLR pod Maovým vedením odmítla. Stalin zemřel v roce 1953 a tři roky po jeho smrti v roce 1956 vystoupil Nikita Chruščov (1894-1971) s tajným projevem, který kritizoval kult Stalinovy osobnosti a jeho vládu teroru. Mao kritizoval Stalinovu politiku ještě před Chruščovem,²¹¹ ale zároveň se obával, že by někdo mohl Chruščova napodobit a kritizovat jeho samého. Proto od roku 1956 se ČLR snažila o politiku ekonomické, vědecké a politické nezávislosti, a to nejen na SSSR, která vyvrcholila katastrofálním „Velkým skokem vpřed“, jehož důsledkem byl hladomor s oběťmi v řádu desítek miliónů lidí.²¹² Lidé v ČLR byli v otázce vlastní kompetence k prudkému industriálnímu rozvoji značně emocionální. Yoshirō Mori (森喜朗 1937-) se v roce 1958 zúčastnil obchodní výstavy ve Wuhanu, kde se setkal s mužem, který rozzlobeně tvrdil, že lidé v Japonsku se domnívají, že bez jejich pomoci Čína nedokáže svůj stát vybudovat.²¹³ V roce 1956 také došlo k podepsání Společného prohlášení SSSR a Japonska o normalizaci vztahů, což jen přispělo k pocitu ohrožení Číny.

V roce 1954 došlo v Japonsku k sestavení nového vládního kabinetu, který vedl Ichirō Hatoyama (鳩山一郎 1883-1959), který byl nakloněný blízké normalizaci diplomatických vztahů s ČLR, ale Spojené státy naopak požadovaly ještě větší ekonomickou a politickou izolaci ČLR. Premiér Hatoyama chtěl vyslat delegaci na Afro-asijskou konferenci, pořádanou v roce 1955 v indonéském Bandungu, ale ani to nebylo USA schváleno. Nakonec se konference zúčastnil pouze ředitel Agentury pro ekonomické plánování Takasaki.²¹⁴

²⁰⁷ Radtke, W. K. *China's Relation with Japan 1945-83: The Role of Liao Chengzhi*. Manchester: Manchester University Press, 1990, s. 103.

²⁰⁸ Fukui H. *Postwar Politics. The Politics of Adjustment. The Occupation and Its Immediate Aftermath*. In: *The Cambridge History of Japan. Volume 6. The Twentieth Century*. Ed. Duus, P. Cambridge: Cambridge University Press, 2007, s. 165

²⁰⁹ Radtke, W. K. *China's Relation with Japan 1945-83: The Role of Liao Chengzhi*. Manchester: Manchester University Press, 1990, s. 104.

²¹⁰ Schram, S. R. *Mao Tse-tung's Thought From 1949-1976. Causes and Consequences of the Sino-Soviet Split*. In: *The Cambridge History of China. Volume 15. The People's Republic, Part 2: Revolutions Within the Chinese Revolution 1966-1982*. Ed. by MacFarquhar, R. a Fairbank, J. K. Cambridge, Cambridge University Press, 1991, s. 56.

²¹¹ Dtto, s. 60.

²¹² Lardy, N. R. *The Chinese Economy Under Stress, 1958-1965. The Economic Strategy of the Great Leap Forward*. In: *The Cambridge History of China. Volume 14. The People's Republic, Part 1: The Emergence of Revolutionary China 1949-1965*. Ed. by MacFarquhar, R. a Fairbank, J. K. Cambridge, Cambridge University Press, 1995, s. 370.

²¹³ Radtke, W. K. *China's Relation with Japan 1945-83: The Role of Liao Chengzhi*. Manchester: Manchester University Press, 1990, s. 123.

²¹⁴ Dtto, s. 107.

Pokud šlo o vnitrostátní politiku Japonska, hlavním cílem byla obnova země a zapojení se do celosvětového obchodu. Politiku obnovy země prosazoval premiér Yoshida Shigeru (吉田 茂 1878-1967) v tzv. Yoshidově doktríně, která pro dosažení ekonomického rozvoje obětovala část své nezávislosti: zahraniční politiku a investice do armády. Japonsko jako ostrovní země vždy potřebovalo dovoz surovin a snažilo se v severní Číně, Koreji a na Taiwanu jednak vybudovat kolonie, ze kterých by získávalo suroviny, ale také rozšířit pole pro odbyt svých výrobků. Po válce tyto trhy ze zřejmých důvodů zmizely a Japonsko se na ně obtížně dostávalo až do 60. let. Muselo se proto přeorientovat na jiné trhy. Poválečné ekonomické uspořádání světa bylo nastavováno tak, aby zboží a služby mohly volně překračovat národní hranice a aby jednotlivé národy nebyly v pokušení pravidla upravovat ve svůj prospěch na účet jiných států či národů jako tomu bylo ve 30. letech. Až do roku 1952 bylo Japonsko okupováno americkou armádou. Byly to právě Spojené státy, které pomohly Japonsku podílet se na světové ekonomice, přestože evropské země neměly k Japonsku důvěru kvůli jeho mimořádně kompetitivnímu exportu z předválečné doby. Spojené státy podpořily vstup Japonska do Mezinárodního měnového fondu (IMF) a uzavření Všeobecné dohody o clech a obchodu (GATT). Mimo to Spojené státy umožnily volný přenos technologie do Japonska a naopak neomezený prodej japonského zboží na americkém trhu. Přenos technologie byl podstatnou proměnou v hospodářském oživení Japonska.

Dalším z důvodů oživení byl fakt, že Japonci měli již od roku 1955 velmi vysokou míru úspor. Průmyslové podniky si tyto peníze půjčovaly od bank za nízký úrok²¹⁵ a přispěly k prudkému ekonomickému rozvoji Japonska v 60. a 70. letech.

Za pomoc USA v ekonomické oblasti Japonsko věrně následovalo zahraniční politiku USA. To samotnému Japonsku znesnadňovalo pozici při vyjednávání s ČLR. Japonské obchodní kruhy měly zájem o navázání vztahů s ČLR, ale v roce 1955 ČLR svůj původní vstřícný postoj obrátila a podmiňovala další rozvoj jednání o obchodu, rybolovu a repatriacích navázáním plnohodnotných diplomatických vztahů. Důvodem neústupnějšího postoje ČLR byla snaha japonské vlády o dokončení repatriací. Ve stejnou dobu ale probíhala jednání mezi USA a ČLR o navrácení Američanů zajatých v korejské válce. ČLR nechtěla oslabit svou vyjednávací pozici vůči USA a tak zatlačila na Japonsko, které by ústupky Číně oslabilo postavení Spojených států.²¹⁶

ČLR a Japonsko mezi lety 1952 a 1956 uzavřelo celkem tři soukromé obchodní dohody, díky kterým mezi lety 1956-1957 krátkodobě rozkvetla obchodní výměna²¹⁷, ale ta byla přerušena dalším politickým vývojem. V roce 1956 byl Číně nakloněný premiér Hatoyama vystřídán již zmíněným Ishibashim Tanzanem, který okamžitě vyhlásil nový kurz japonské zahraniční politiky, která měla být nezávislá na USA. Zahájil s americkým velvyslancem J. M. Allisonem (1905-1978) jednání o amerických základnách v Japonsku a japonské obraně. Na počátku roku 1957 také projevil zájem o další obchodní styky s Čínou. Premiérský post udržel pouhé dva měsíce a nahradil ho premiér Kishi Nobusuke (岸 信介 1896-1987), jehož politickým programem byl antikomunismus, podpora malých a středních podniků, prohloubení ekonomických vztahů mezi Spojenými státy a Japonskem a revize japonské ústavy. V roce 1959 vypršela smlouva se Spojenými státy o vzájemné vojenské pomoci a premiér Kishi ji i přes odpor veřejnosti v roce 1960 ve Washingtonu podepsal její prodloužení.²¹⁸

²¹⁵ Kósai, Y. *The Postwar Japanese Economy, 1945-1973*. In: *The Cambridge History of Japan. Volume 6. The Twentieth Century*. Ed. Duus, P. Cambridge: Cambridge University Press, 2007, s. 508.

²¹⁶ Radtke, W. K. *China's Relation with Japan 1945-83: The Role of Liao Chengzhi*. Manchester: Manchester University Press, 1990, s. 117.

²¹⁷ Dtto, s. 118.

²¹⁸ Nippon-koku to Amerika-gasshūkoku to no Aida no Sōgo Kyōryoku oyobi Anzen Hoshō Jōyaku 日本国とアメリカ合衆国との間の相互協力及び安全保障条約.
<http://www.mofa.go.jp/mofaj/area/usa/hosho/pdfs/jyoyaku.pdf>.

Mimo to měla v roce 1958 být uzavřena čtvrtá obchodní dohoda mezi Japonskem a ČLR. Avšak podepsání smlouvy mezi USA a Japonskem přimělo vedení ČLR k zaujetí neústupného postoje vůči Japonsku, čímž chtělo posílit odpor proti Kishiho kabinetu. Příkladem takové opozice může být podpora principu jednotné Číny od JSP.²¹⁹

ČLR využila tzv. Vlajkový incident v Nagasaki, kdy japonská vláda zamítla vyvěšení čínské vlajky ČLR na budovách obchodní mise v Japonsku jako záminku pro jednostranné odstoupení od čtvrté obchodní dohody. Byla připravena riskovat vše, co opatrným vyjednáváním přes neoficiální kontakty od konce války dosáhla.²²⁰ Důvod, proč to vláda ČLR dělala, byl ten, že chtěla zvýšit tlak na vládu premiéra Kishiho ve volbách, které však Kishiho kabinet oproti jejímu očekávání vyhrál. ČLR šla tak daleko, že vyzývala Číňany žijící v zahraničí k bojkotu japonského zboží a obvinila Japonsko ze snahy ekonomicky expandovat v africko-asijských regionech. Na druhé straně se ČLR velmi snažila o navázání ekonomických vztahů se Západní Evropou a jihovýchodní Asií. ČLR chtěla Japonsko izolovat od oblastí, které mu dodávaly suroviny, což bylo, kromě snahy o vyvolání světové revoluce, dalším motivem při jednání ČLR s rozvojovými státy. ČLR chtěla omezit vliv USA, SSSR i Japonska.²²¹

Opakovala se snaha posílit vazby s JSP. Sloganem ČLR bylo „Lidé Číny a Japonska proti Spojeným státům“. Během vlády Kishiho kabinetu ČLR neočekávala žádné velké změny politiky Japonska.

Po cestě vedoucího představitele JSP Asanumy Inejiróa (浅沼 稻次郎 1898-1960) do Číny byl obchod opět obnoven, ale pouze omezeně a vládnoucí LDP byla z obchodu vyloučena. Asanuma souhlasil s protiamerickými výroky, z nichž některé zašly dál, než si delegace přála. Celkově se ale JSP nepodařilo změnit kurz politiky japonské vlády. Proto se vláda ČLR vrátila ke staré taktice podpory vnitřní opozice v LDP.²²²

Po nějaké době politika ČLR vůči Japonsku nabrala smířlivější podobu. Patrně ji k tomu přiměla její celkově horšící se situace. Nejprve je nutné zopakovat naprosté fiasko Velkého skoku vpřed, ke kterému se připojily územní spory s Indií a zhoršující se vztahy se zeměmi v jižní a jihovýchodní Asii. Vztahy mezi USA a SSSR se začínaly zlepšovat a názorové třenice mezi ČLR a SSSR se zvětšovaly.²²³ Nepřátelství ČLR eskalovalo do té míry, že SSSR označilo za svého hlavního nepřítele. V roce 1969 přerostlo do ozbrojených srážek na řekách Ussuri a Amuru a také čínské jednotky pronikly do tehdy sovětského Kazachstánu.²²⁴

Tyto problémy přinutily Čínu k větší vstřícnosti vůči Japonsku a posléze dokonce i ke Spojeným státům. V roce 1959 odjelo z Japonska do Číny několik delegací, z nichž jednu vedl předchozí premiér Ishibashi Tanzan. Přestože měl zájem o navázání styků s ČLR, těsně před svým odjezdem premiérovi Kishimu slíbil, že nedovolí, aby komunistické vedení ČLR vrazilo mezi USA a Japonsko klín a zároveň nehodlal diplomaticky ČLR uznat.²²⁵

Jak se přibližovalo vypršení bezpečnostní smlouvy mezi USA a Japonskem, došlo v LDP k vytvoření majoritní frakce podporující současný stav spolupráce s USA a minoritní frakce podporující spolupráci s ČLR. Když došlo k podepsání bezpečnostní smlouvy, nebylo možné nějakou dobu doufat v rozvoj japonsko-čínských vztahů.²²⁶

²¹⁹ Radtke, W. K. *China's Relation with Japan 1945-83: The Role of Liao Chengzhi*. Manchester: Manchester University Press, 1990, s. 121-122.

²²⁰ Dtto, s. 124.

²²¹ Dtto, s. 125.

²²² Dtto, s. 126-127.

²²³ Dtto, s. 127.

²²⁴ Veselý, Z. *Dějiny mezinárodních vztahů*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2007, s. 410.

²²⁵ Radtke, W. K. *China's Relation with Japan 1945-83: The Role of Liao Chengzhi*. Manchester: Manchester University Press, 1990, s. 128.

²²⁶ Dtto, s. 130.

Kishimu se sice podařilo obnovit bezpečnostní smlouvu s USA, ale byl hned potom přinucen odstoupit. Jeho nástupcem se stal Ikeda Hayato (池田 勇人 1899-1965), který kladl důraz především na rozvoj ekonomiky. V roce 1960 vyhlásil Plán zdvojnásobení národního důchodu,²²⁷ kterého chtěl dosáhnout během následujících deseti let přijetím Plánu pro liberalizaci zahraničního a devizového obchodu. V roce 1963 se Japonsko stalo členem Mezinárodního měnového fondu (IMF), což znamenalo, že nesmí klást žádné překážky v devizovém obchodu. V roce 1964 se japonsko stalo členem Organizace pro ekonomickou spolupráci a rozvoj (OECD). V roce 1967 vláda přijala Základní plán pro liberalizaci kapitálu. Tato liberalizace probíhala ve čtyřech krocích v letech 1967, 1969, 1971 a 1974. Výsledkem liberalizace byly mnohé fúze japonských podniků a také podpořila další ekonomický růst.²²⁸ Projevila se však jedna dříve neodhadnutá věc.

V 60. letech 20. století se ukázalo, že bezprostřední spojení japonského jenu na americký dolar ve fixním směnném kurzu 360 jenů za jeden americký dolar je pro japonskou stranu velmi výhodné, ale americká strana až do 70. let neučinila žádný nátlak na japonskou vládu, aby japonskou měnu nechala zhodnotit. V 60. letech byl japonský ekonomický růst velmi vysoký. Mezi lety 1961 a 1971 vzrostly japonské dovozy osmkrát a vývozy devětkrát a od roku 1964 byl roční ekonomický výsledek pravidelně v kladných číslech.²²⁹ Japonští ekonomové začali brát úspěch v ekonomické oblasti za hotovou věc. Při popisu ekonomického vývoje svou důvěru v japonské schopnosti vyjadřovali používáním tzv. paradigmatu letících hus (flying geese paradigm), podle kterého se ekonomická a technologická vyspělost přenáší z více vyvinutých na méně vyvinuté státy. Toto paradigma vytvořil ve 30. letech Akamatsu Kaname (赤松要 1896-1974), který chtěl teoreticky zachytit vývoj států, které se do industrializace zapojily později než západní státy. Vedoucí husou v této teorii mělo být Japonsko, které povede ostatní státy Asie. Až do konce 20. století se zdálo, že je tato teorie pravdivá, ale od počátku nového tisíciletí, není Japonsko schopné potvrdit své vedoucí postavení.²³⁰ Podrobnosti jsou uvedeny v kapitole 4.6.

Rychlý ekonomický růst Japonska způsobil, že se životní úroveň Japonců značně zvyšovala, zatímco Číňanům se nedařilo vyvážnout z neustálého boje jednotlivých skupin o moc, což k ekonomické prosperitě a zvyšování životní úrovně Číňanů nijak nepřispělo. Podle Wanga se Japonci, kvůli rozdílům v bohatství, začali na Číňany opět dívat svrchu.²³¹ Rostoucí ekonomická moc vedla i k narůstání protijaponských nálad v Americe, pro které začal být používán termín „tepání Japonska“ (Japan bashing). Tyto nálady opadly až v 90. letech 20. století, kdy japonská ekonomika po prasknutí ekonomické bubliny s cenami pozemků upadla do recese a americká ekonomika naopak velmi prosperovala.²³²

V raných 60. letech charakterizoval kontakty mezi ČLR a Japonskem L-T obchod. Byla to série obchodních smluv uzavřená mezi Liao Chengzhiem (廖承志 1908-1983) na straně jedné a Takasaki Tatsunosukem (高崎 達之助 1885-1964) na straně druhé. Již v roce 1960 LDP projevila ochotu obnovit obchodní aktivity s ČLR, která k tomu byla svolná nejen kvůli ekonomickým potížím, které vznikly v souvislosti s debaklem Velkého skoku, ale

²²⁷ Shotoku baizō keikaku 所得倍増計画.

²²⁸ Kósai, Y. *The Postwar Japanese Economy, 1945-1973. The Changing Industrial Structure*. In: *The Cambridge History of Japan. Volume 6. The Twentieth Century*. Ed. Duus, P. Cambridge: Cambridge University Press, 2007, s. 522-523.

²²⁹ Duus, P. *Introduction. Domestic Economic Change. From Success to Success*. In: *The Cambridge History of Japan. Volume 6. The Twentieth Century*. Ed. Duus, P. Cambridge: Cambridge University Press, 2007, s. 28-29.

²³⁰ Bhattacharya, R. *Japan shrinking, East Asian Exports plunging, are the "Flying Geese" finally dead?* <http://www.risklatte.com/BraveEconomist/08.php>.

²³¹ Wang Ping 王屏. *Nihonjin no „Chūgokukan“ no rekishiteki hensen ni tsuite* 日本人の“中国観”の歴史的変遷について. *Hiroshima University management review* 4, 2004, s. 266.

²³² Gloserman, B. *Deputy and Debutant. The New Geometry of East Asia*. In: *Japan's Relation with China. Facing a Rising Power*. Ed. by Lam P. E. New York: Routledge, 2006, s. 78.

zároveň se snažila vymanit se z mezinárodní izolace po čínsko sovětské roztržce. Nebyla však ochotna obětovat ekonomickému rozvoji své politické požadavky.²³³

Japonský premiér Ikeda vyhlásil, že dohody o meteorologické a poštovní výměně nebudou zahrnovat diplomatické uznání ČLR. K podepsání obchodních dohod došlo v roce 1962. Opět to byly soukromé obchodní dohody. ČLR doufala, že postupným navyšováním objemu obchodu se japonská vláda nakonec bude muset v obchodě angažovat, čímž musela ČLR uznat. Někteří politici LDP dokonce uvažovali o uznání ČLR, ale většina byla proti.²³⁴ Čína byla v zoufalé situaci, ekonomicky vyčerpaná, politicky nestabilní, vojensky angažovaná v bojích s Indií a izolovaná v mezinárodní politice. Hodlala proto vyvolat co možná největší politický tlak na společnosti, které s ČLR obchodovaly. Obchodní společnosti napojené na JSP, byly intenzivně zapojené do „obchodu přátelství“ s ČLR.²³⁵

Nakonec došlo k domluvě, že dříve požadované plné uznání ČLR nebude podmínkou pro obchodní kontakty. Diplomatičtější uznání mělo být dosaženo postupnými kroky.

Prostřednictvím smlouvy o L-T obchodu došlo k přibližování ČLR a Japonska, proti kterému protestovaly Spojené státy americké a Čínská republika na Taiwanu (ROC). Komunistické straně Číny se podařilo zlepšit vztahy s Komunistickou stranou Japonska (JCP). Důsledkem uzavření smlouvy byl značný nárůst obchodu v roce 1963, který ještě vzrostl v roce 1964. Přestože v rámci L-T obchodu došlo poté mezi lety 1965-1969 k poklesu japonského exportu do ČLR na hodnotu cca 10% celkového exportu, důležitá byla jeho stabilita. Větší část japonského exportu stále zaujímal „obchod přátelství“. Kromě ekonomického přínosu uzavření L-T obchodu zahájilo mohutný proud návštěv z Japonska do ČLR a také se ČLR podařilo kontakty s Japonskem pozvednout na polooficiální úroveň.²³⁶

V rámci dohod L-T obchodu bylo navrženo i přímé letecké spojení Shanghaie s Kyúšú, výměna poštovních, meteorologických a telekomunikačních služeb, ale nakonec k tomu nedošlo. Naopak se vztahy mezi ČLR a Japonskem začaly opět zhoršovat. Japonský kabinet zamítnul v roce 1963 vstupní víza představitelům ČLR, kteří chtěli navštívit 10. výročí protijaderné konference. Paradoxně o rok později ČLR provedla svůj první úspěšný pokus odpálení jaderné bomby.²³⁷ ČLR doufala, že získáním statutu jaderné mocnosti se vedení SSSR zalekne a bude ochotno s Čínou jednat smířlivěji, ale to se nestalo.

Od roku 1964 se začaly vztahy mezi ČLR a Japonskem výrazně horšit. Premiér Ikeda odstoupil kvůli špatnému zdraví a byl nahrazen premiérem Satōem Eisakuem (佐藤 榮作 1901-1975), který ve své zahraniční politice lavíroval mezi zájmy USA a ČLR, ale spíše se klonil na stranu Spojených států. Během jeho vlády se vztahy mezi Čínskou republikou na Taiwanu (ROC) a Japonskem velmi zlepšily a naopak snahy ČLR o navázání diplomatických kontaktů zůstaly nenaplněny. Také aktivity ČLR s ostatními rozvojovými státy, kde ČLR chtěla hrát silnější roli než SSSR, skončily debaklem.²³⁸

L-T obchod byl také ohrožen. Některé nákupy továren byly umožňovány prostřednictvím úvěrů od Japonské banky pro export a import (EXIM Bank). V lednu 1965 však japonská vláda nepovolila úvěr pro Hitachi Shipbuilding od této banky. Čínská strana prohlásila, že pokud úvěr nebude poskytnut, může to vážně ohrozit L-T obchod. V únoru

²³³ Radtke, W. K. *China's Relation with Japan 1945-83: The Role of Liao Chengzhi*. Manchester: Manchester University Press, 1990, s. 134.

²³⁴ Radtke, W. K. *China's Relation with Japan 1945-83: The Role of Liao Chengzhi*. Manchester: Manchester University Press, 1990, s. 135-137.

²³⁵ Dtto, s. 141.

²³⁶ Dtto, s. 146-147.

²³⁷ Harding, H. *The Chinese State in Crisis: Toward Confrontation*. In: *The Cambridge History of China. Volume 15. The People's Republic, Part 2: Revolutions within the Chinese Revolution 1966-1982*. Ed. by MacFarquhar, R. a Fairbank, J. K. Cambridge, Cambridge University Press, 1991, s. 117.

²³⁸ Radtke, W. K. *China's Relation with Japan 1945-83: The Role of Liao Chengzhi*. Manchester: Manchester University Press, 1990, s. 163.

musel být zrušen nákup továrny na výrobu močoviny. V březnu 1965 ČLR vyhlásila, že výše uvedený kontrakt s Hitachi Shipbuilding musí být kvůli nedostatku financí odložen.²³⁹

Mezinárodní situace se začala zhoršovat. Čína se snažila své vztahy s Japonskem zlepšovat navzdory zapojování Japonska do zahraniční politiky Spojených států ve Vietnamu. Pro ČLR však bylo čím dál obtížnější hlásit „rozhodný boj“ proti USA a zároveň ustupovat vládě Japonska. Vláda ČLR se snažila polarizovat světové mínění jak proti USA tak proti SSSR. K její vlastní škodě se tak dostala ještě do větší mezinárodní izolace. Vedoucí čínský specialista na Japonsko Liao Chengzhi však byl velmi optimistický ohledně budoucnosti vztahů mezi Čínou a Japonskem. Přepokládal, že japonské národní zájmy musí nutně být v konfliktu se zájmy Spojených států. Optimismus byl podepřen hrozbami přerušeni obchodních styků.²⁴⁰

Zahraněčí politika ČLR se v roce 1965 setkala s mnohými neúspěchy. ČLR podporovala komunistickou stranu v Indonésii, která však byla v roce 1965 po neúspěšném pokusu o státní převrat rozprášena. I snaha o vyřešení sporů mezi Indií a Pákistánem nebyla úspěšná.²⁴¹

L-T obchod začal postupně odumírat. Naproti tomu „obchod přátelství“ rostl. ČLR Liaovými ústy odmítala jakékoliv jiné půjčky než ty od Exim banky. Bylo to proto, že projekty financované Exim bankou byly de facto podporované japonskou vládou. Jinými slovy šlo o skryté uznání legitimacy ČLR skrze ekonomické prostředky. Na rozdíl od roku 1958 nedošlo tentokrát k přerušeni obchodních kontaktů mezi Čínou a Japonskem. Premiér Zhou Enlai dokonce prohlásil, že ani americko-čínská válka by nepřerušila tyto vazby.²⁴²

Trvajícím politickým napětím mezi SSSR a ČLR se snažila zmírnit JCP, ale její snaha se nakonec obrátila proti ní a vyústila v hluboký rozkol mezi JCP a KS ČLR. Politické vedení Číny si však uvědomovalo, že vzhledem ke své zoufalé mezinárodní situaci si nemohlo dovolit rozchod s Japonskem a kontaktovalo předsedu JSP Sasakiho s tím, že by rádo uspořádalo delegaci do Japonska. Přístup ale nijak nezměkčilo. Pro různé delegace používala vláda ČLR různý slovník.²⁴³ Cíl byl stále stejný: uznání ČLR a její komunistické vlády.

V roce 1966 se v Číně rozhořela Kulturní revoluce. Mao Zedong již nějakou dobu ztrácel pozice na čínské politické scéně a proto se prostřednictvím mobilizace studentů na středních a vysokých školách snažil opět zvýšit svoji moc. Polovládní kontakty s Japonskem však probíhaly i během Kulturní revoluce, ale vztahy nebyly moc dobré. S výjimkou čínské ambasády v Káhiře bylo tehdy Japonsko jedinou zemí, se kterou měla Čína pravidelný kontakt.²⁴⁴

Kulturní revoluce začala v roce 1966 a čím víc nabírala na síle, tím výrazněji se zhoršovaly vztahy s Japonskem. Výše zmíněný rozkol mezi JCP a KS Číny se promítnul i v „obchodu přátelství“. Podobně jako v minulosti, kdy byli z obchodu s Čínou vyloučeni všichni, kteří nějak spolupracovali s LDP, tak tentokrát byli z „obchodu přátelství“ vyloučeni všichni spojení s JCP.²⁴⁵

V roce 1966 byla sice uzavřena druhá smlouva L-T obchodu, ale nestabilní situace v Číně ji ohrožovala. V obavách, že kontakt s Čínou bude přerušen, byl v Japonsku uveřejněn text nazvaný „Výzva 32 lidí“, která napadala politiku Satóova kabinetu a volal po zlepšení vztahů s ČLR. Na tomto příkladu je patrné, že v Japonsku byli lidé ochotní Čínu podporovat i

²³⁹ Radtke, W. K. *China's Relation with Japan 1945-83: The Role of Liao Chengzhi*. Manchester: Manchester University Press, 1990, s. 164.

²⁴⁰ Dtto, s. 164-165.

²⁴¹ Dtto, s. 166.

²⁴² Dtto, s. 167.

²⁴³ Dtto, s. 169.

²⁴⁴ Dtto, s. 169.

²⁴⁵ Dtto, s. 171.

ve velmi obtížné situaci. V říjnu téhož roku v reakci na tuto japonskou akci v Číně vyšla „Výzva 52 lidí“, podporující japonskou akci.²⁴⁶

V Číně během Kulturní revoluce spolu o moc zápasilo mnoho frakcí. V souvislosti s tím, která z nich byla právě u moci, se také neustále měnila i její zahraniční politika vůči Japonsku. ČLR nějakou dobu podporovala menšinové skupiny v rámci JCP a další levicové skupiny. Posléze posílila vztahy s odborovou federací SOHYO, se kterou měla názorové střety ohledně jaderných zbraní. Mimo to objem L-T obchodu postupně klesal. Další ranou obchodu byla sebevražda vedoucího představitel obchodního vyjednávání Nan Hanchena. V roce 1967 došlo k prodloužení dohody o L-T obchodu, ale o rok později bylo jméno Liao Chengzhia vymazáno a dohoda přejmenována na Memorandový obchod, který však nedokázal zajistit stabilní obchodní vztahy. Ke zhoršující se situaci přispěla i návštěva premiéra Sató na Taiwanu a aby toho nebylo málo, mnozí japonští obchodníci byli v Číně zatýkáni s obviněním ze špionáže. Mnoho uzavřených smluv se neuskutečnilo. Zdálo se, že veškeré úsilí zaměřené na navázání diplomatických kontaktů a tedy i uznání ČLR přišlo kvůli Kulturní revoluci nazmar.²⁴⁷ Činnosti směřující k onomu cíli, byly během Kulturní revoluce považovány za kriminální a s lidmi, kteří je prosazovali, bylo nakládáno jako se zločinci.

V roce 1969 došla roztržka mezi SSSR a ČLR do fáze otevřeného vojenského konfliktu. Zoufalá mezinárodní situace vyústila v zásadní zvrat v politice ČLR. Ještě v roce 1969 odsuzovala výroky SSSR o svém smíření s USA jako pomluvy a útočila na Společné komuniké mezi premiérem Satóem a prezidentem Nixonem, ve kterém premiér Sató zdůraznil, že mír a bezpečnost Taiwanu je nejdůležitějším bezpečnostním faktorem pro Japonsko.²⁴⁸

Mezinárodní situace se začínala měnit. V roce 1970 Mao Zedong sice vyzýval ke sjednocené frontě proti USA, ale již probíhala tajná diplomatická vyjednávání mezi oběma státy. V roce 1971 na návrh Albánie byla ČLR přijata do OSN a Čínská republika na Taiwanu (ROC) své místo v OSN ztratila.²⁴⁹ O rok později prezident Nixon navštívil ČLR. Tuto změnu kurzu je nutné chápat v souvislosti s měnící se mezinárodní situací a Čína se snažila posílit vazby na nekomunistické země jako USA.

V roce 1971 zemřel Matsumura Kenzó, jeden z předních politiků LDP, který podporoval užší vazby Japonska s ČLR. Již zmíněný Liao Chengzhi a Guo Moruo poslali společnou kondolenci a čínská delegace se zúčastnila jeho pohřbu. Satóův kabinet se pokusil o setkání s čínskou delegací, ale byl odmítnut.

Útoky ČLR na Satóův kabinet pokračovaly až do roku 1972, kdy byl nahrazen kabinetem, který vedl Tanaka Kakuei (田中 角栄 1918–1993). Vehemence útoků překvapila i Japonce, kteří se podíleli na Memorandovém obchodu. Důvody byly patrně ty, že ČLR chtěla co nejvíce oslabit seskupení podporující Taiwan, získat ústupky ohledně suverenity na ostrovech Senkoku (Diaoyutai) a zamezit krokům, které by mohly vést k omezení nároků ČLR na suverenitu nad Taiwanem.²⁵⁰

V roce 1972 došlo k návratu souostroví Okinawa pod japonskou správu. Japonsko obnovilo diplomatické vztahy s ČLR.²⁵¹ Japonsko však muselo přijmout podmínky, mezi kterými bylo přerušeno oficiálních diplomatických kontaktů Japonska s ROC a uznání nároku ČLR nad Taiwanem. Japonsko sice přerušilo své diplomatické vztahy s Taiwanem, ale mnoho smluv fungovalo dál. Proto se ČLR v 70. letech snažila o omezování kontaktů mezi

²⁴⁶ Radtke, W. K. *China's Relation with Japan 1945-83: The Role of Liao Chengzhi*. Manchester: Manchester University Press, 1990, s. 172

²⁴⁷ Dtto, s. 180.

²⁴⁸ Dtto, s. 192.

²⁴⁹ Veselý, Z. *Dějiny mezinárodních vztahů*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2007, s. 411.

²⁵⁰ Radtke, W. K. *China's Relation with Japan 1945-83: The Role of Liao Chengzhi*. Manchester: Manchester University Press, 1990, s. 193.

²⁵¹ Japonský název smlouvy: 日本国政府と中華人民共和国政府の共同声明. Čínský název smlouvy: 中华人民共和国政府与日本政府的联合声明.

Japonskem a ROC. V samotné LDP byli jak zástupci udržení vztahů s ROC tak podporovatelé utužení vztahů s ČLR. Mimo to se nejrůznějšími delegacím z ČLR podařilo přesvědčit řadu Číňanů žijících v Japonsku, aby přestali podporovat ROC a začali podporovat ČLR.²⁵² Tato změna byla poměrně význačná. Procentuální podíl podporovatelů pevninské Číny vzrostl ze 40% na 60%.²⁵³

ČLR očekávala, že po obnovení diplomatických vztahů budou pokračovat jednání na vysoké úrovni, ale nevyvíjelo se to tak. Půl roku po obnovení vztahů nepokročila jednání o obchodu, dopravě, letectví a rybolovu, přestože byla explicitně zmíněna v společném komuniké při obnovování vztahů. Hlavní překážkou postupu bylo letecké spojení s ROC, které Japonsko nezrušilo. Legální základna leteckého spojení sice přestala platit, ale na základě „administrativního povolení“ od japonského ministerstva dopravy lety pokračovaly jako by se nic nestalo.²⁵⁴

Čína měla stále strach ze SSSR a snažilo se omezovat jeho vliv. Obávalo se také spojení Japonska se SSSR. Proto 10. března 1973 Liao Chengzhi označil v interview pro Yomiuri Shinbun SSSR jako „největšího a nejzákeřnějšího nepřítele ČLR“ a obchodní spojení mezi Japonskem a SSSR vyvolá v ČLR mnoho „pocitů zahořklosti“ vůči Japonsku. Dále varoval vedení JSP, které mělo silné vazby na SSSR, aby vážilo své kroky, neboť by mohly poškodit čínsko-japonské vztahy. Jiný člen čínské delegace do Japonska Xu Guang uvedl, že Čína se cítí být „ohrožena sovětskou agresi“.²⁵⁵

Přestože došlo k oficiálnímu obnovení diplomatických kontaktů, neoficiální síť vztahů, která mu předcházela, ihned nezmizela. Umožňovala vyjednávání, která nebylo možné vést oficiální cestou. Stávalo se však, že tyto dvě sítě mezi sebou soupeřily.²⁵⁶ Mezi úředníky japonské vlády a politiky LDP však byla značná neochota překračovat standardní diplomatické kanály. Výše zmíněný odpor japonské vlády proti přerušení leteckého spojení s Taiwanem se ČLR nedařilo zlomit ani prostřednictvím „lidové diplomacie“.²⁵⁷

Od roku 1973 se prudce zvýšil objem obchodu mezi Japonskem a ČLR, ale obchodní výměna nešla tak hladce, jak se očekávalo. Důvodů bylo několik, jako např. že ČLR a Japonsko se nedokázaly shodnout na dohodě o letecké dopravě, ale nejdůležitější překážkou byla neschopnost ČLR dodávat Japonsku tolik ropy, kolik slibovala. Na druhé straně se japonští výrobci obávali přílivu levného čínského dovozu.²⁵⁸

V roce 1973 byla prodloužena Doložka nejvyšších výhod pro ČLR v Japonsku a na začátku roku 1974 byla uzavřena obchodní dohoda. Ze strany japonských obchodníků byla patrná velká touha proniknout na čínský trh „ovládnout“ jej. V roce 1974 také došlo k pokusu o navázání přerušených kontaktů mezi KS Číny a Japonskou komunistickou stranou (JCP). Jednání dopadla neúspěšně a Liao Chengzhi řekl o předsedovi JCP Miyamotovi Kenjim (宮本 顯治 1908-2007), že není pravý komunist a další člen čínské delegace Han Xiya prohlásil, že Miyamoto je revizionista, který pomlouvá politiku ČLR.²⁵⁹ Vedení JSP bylo, i přes své vazby na SSSR, ochotné prohloubit své spojení s ČLR.²⁶⁰

I přes určitý pokrok se uzavírání operačních programů protahovalo. Vláda ČLR tím byla iritována a také se tím mírnila očekávání japonských obchodníků. Problémy ve vyjednávání se týkaly především otázky Taiwanu. V roce 1974 navštívil ČLR přední představitel LDP Óhira Masayoshi (大平 正芳 1910-1980) Peking a snažil se o dojednání

²⁵² Radtke, W. K. *China's Relation with Japan 1945-83: The Role of Liao Chengzhi*. Manchester: Manchester University Press, 1990, s. 200-201.

²⁵³ Dtto, s. 207.

²⁵⁴ Dtto, s. 208.

²⁵⁵ Dtto, s. 205-206.

²⁵⁶ Dtto, s. 200.

²⁵⁷ Dtto, s. 212.

²⁵⁸ Dtto, s. 212.

²⁵⁹ Dtto, s. 213.

²⁶⁰ Dtto, s. 214.

operačních programů. Jednání nijak nepostupovala a zdálo se, že se vrátí do Japonska s nepořízenou, ale čínská strana znenadání změnila názor a uzavřela s ním dlouho očekávanou Úmluvu o letectví. Důvodem změny byla vnitropolitická situace v Japonsku i v ČLR. Popularita Tanakova kabinetu slábla a vedení ČLR se obávalo, že by mohla nastoupit vláda méně přístupná čínským požadavkům. V Číně naopak probíhal politický boj mezi přívrženci Hnutí kritiky Lin Biaoa a Konfucia 批林批孔运动 a přívrženci premiéra Zhou Enlaie (周恩来 1898-1976).²⁶¹ Jakékoliv další zdržování smluv by mohlo ohrozit politickou linii ČLR v zahraniční politice.²⁶²

Mezi lety 1974 a 1978 procházela čínská vnitrostátní politika stádiem neustálého manévrování mezi rozdílnými skupinami. I zahraniční politika se nacházela v přechodném období. Stálým prvkem její zahraniční politiky bylo omezování vlivu SSSR, což zahrnovalo i pokusy o jeho sblížení s Japonskem. Zvláště to platilo pro ekonomickou spolupráci ve využívání nerostného bohatství na Sibiři. Ve své politice vůči Japonsku se ČLR snažila zabránit, aby se japonsko stalo zprostředkovatelem mezi Spojenými státy a Vietnamem. Ještě než ČLR napadla Vietnam, potřebovala získat co možná nejvíce spolupráce s USA a Japonskem a proto souhlasila s uzavřením Smlouvy o míru a přátelství.²⁶³ V roce 1976 zemřel čínský premiér Zhou Enlai i předseda KS Číny Mao Zedong. Po Maově smrti opět nastal tvrdý souboj různých frakcí v rámci KS Číny o nástupnictví. Hlavní boj probíhal mezi skupinami příznivců Hua Guofenga (华国锋 1921-2008) a Deng Xiaopinga (邓小平 1904-1997). Právě soupeření znepřátelených seskupení znesnadňovalo uzavření smlouvy. ČLR kvůli svému strachu ze SSSR trvala na začlenění antihegemonické klauzule do hlavního textu smlouvy. ČLR zmínila tuto myšlenku již ve společném komuniké premiérů Tanaky a Zhou v roce 1972. Japonští politici proto nebyli připraveni zahrnout tento koncept do hlavního textu smlouvy, která by zavazovala Japonsko ke konkrétním krokům vůči třetím zemím, které by „praktikovaly hegemonii“. Neústupný postoj ČLR se postupně zmírňoval. Dohoda byla nakonec podepsána s formulací, která Japonsko k ničemu takovému nezavazuje a také, že to není základ anti-sovětské aliance.²⁶⁴

Ještě před podepsáním došlo k další události, která podepsání ohrozila. Na severovýchod od ostrova Taiwan leží souostroví Senkaku, které je známé také pod názvem Diaoyutai či Pinnacle islands. Vlády ČLR i Japonska považovaly těchto několik ostrovů za svoje území, ale rozhodly se o něm po nějakou dobu nejednat. V roce 1978 hodlali někteří politici LDP posílit nárok Japonska zvýšením počtu Japonců na oněch ostrovech. Na tento krok reagovala čínská strana vysláním flotily ozbrojených rybářských lodí, které se přiblížily k Senkaku. Předpokládá se, že tuto reakci iniciovala skupina z Peking, když se zdálo, že se stanoviska ČLR a Japonska přibližují k dohodě. Cílem skupiny však bylo jejímu uzavření zabránit. Liao Chengzhi se snažil tento incident bagatelizovat a zdánlivě sliboval předcházení konfliktům, které vyvolávají čínské rybářské lodě.²⁶⁵ Tento problém se sice utišil, ale jak se ukázalo v budoucnosti, nevyřešil se.

²⁶¹ Čínský premiér však nedlouho po začátku této kampaně onemocněl rakovinou a zbylých osmnáct měsíců života strávil většinou v nemocnici. MacFarquhar, R. *The Succession to Mao and the End of Maoism. The Rise and Fall of the Gang of Four*. In: *The Cambridge History of China. Volume 15. The People's Republic, Part 2: Revolutions within the Chinese Revolution 1966-1982*. Ed. by MacFarquhar, R. a Fairbank, J. K. Cambridge: Cambridge University Press, 1991, s. 347.

²⁶² Radtke, W. K. *China's Relation with Japan 1945-83: The Role of Liao Chengzhi*. Manchester: Manchester University Press, 1990, s. 218.

²⁶³ Japonský název smlouvy: 日本国と中華人民共和国との間の平和友好条約. Čínský název smlouvy: 中华人民共和国和日本国和平友好条约. Radtke, W. K. *China's Relation with Japan 1945-83: The Role of Liao Chengzhi*. Manchester: Manchester University Press, 1990, s. 219.

²⁶⁴ Radtke, W. K. *China's Relation with Japan 1945-83: The Role of Liao Chengzhi*. Manchester: Manchester University Press, 1990, s. 220.

²⁶⁵ Dtto, s. 227.

Pokud bychom se podívali na období od roku 1945 až po rok 1979 jako na celek, lze ho chápat tak, že se kdysi dané role žáka a učitele zcela obrátily. Japonsko vystupovalo v bezprostředním spojení se Spojenými státy a ROC a dlouho odmítalo přiznat ČLR a její komunistické vládě legitimitu moci. Lze se na to dívat jako na onen původní princip identity získaný ovládnutím určité sféry, který Japonsko získalo v ekonomickém rozvoji. Podobným způsobem se chovala tradiční Čína ke všem svým vazalům. K dosažení uznání legitimity své vlády se KS Číny snažila používat nejrůznější prostředky nátlaku. Nejprve to bylo vydávání japonských zajatců a civilistů, poté to bylo navazování kontaktů s levicovými stranami a hnutími v Japonsku, jako byly JSP, JCP a odborová federace SOHYO, dále používala nejrůznější proudy vyvolávající rozkol ve vládnoucí straně LDP a nakonec i lákáním na obchodní kontakty. Pozoruhodné je, že to, co ČLR tvrdě kritizovala na USA, SSSR a dalších zemích, bylo velmi podobné, ne-li stejné, jak ona sama přistupovala k ostatním rozvojovým státům či výše zmíněným levicovým skupinám v Japonsku.

Je pravdou, že počátek 80. let byl v pohledu Japonců na ČLR a její obyvatele obdobím vzájemného respektu a pocitů vzájemné blízkosti, neboť měly společného nepřítele: SSSR. Japonsko mohlo dodávat technologie a investice a ČLR suroviny a levnou pracovní sílu. Tato zdánlivá harmonie však neměla dlouhého trvání. Podrobněji se o tom rozepíši v následující kapitole.

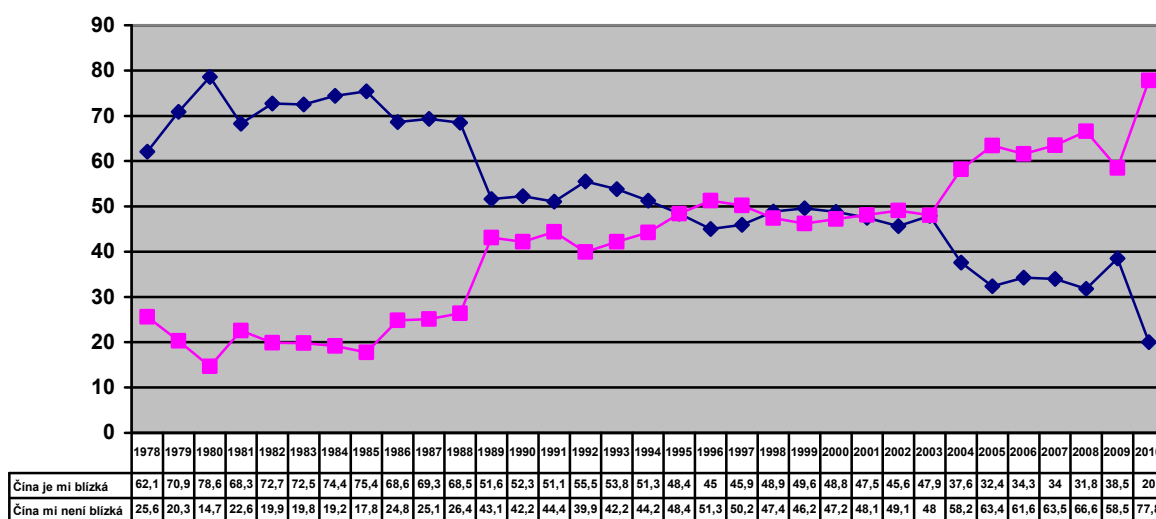
Kapitola 4

Japonsko-čínské vztahy na přelomu století:

Od vzájemného respektu k rivalitě

Tato kapitola představuje hlavní část mé bakalářské práce. Nejprve se podíváme na dva grafy. První z nich ukazuje výsledky průzkumu veřejného mínění vnímání Číny mezi Japonci a druhý graf zobrazuje jak Japonci vnímají vztahy mezi Japonskem a Čínou. Oba průzkumy si od roku 1978 a 1986 nechává provádět kabinet japonské vlády. Podíváme-li se na graf č. 1, tak je patrné, že 80. léta byla ČLR v Japonsku poměrně populární. Jako blízkou zemi ji označilo 68,6-78,8% Japonců. Poté přichází jasný pokles popularity v roce 1989 (o 16,9%), ale stále se obliba ČLR v Japonsku pohybovala okolo 50%. Tento stav trval až do roku 2001 a následoval vlastně setrvalý pokles se dvěma výjimkami v letech 2003 a 2009. Rok 2010 ukázal ještě hlubší pokles popularity.

Vnímání blízkosti Číny Japonci

—◆— Čína je mi blízká —■— Čína mi není blízká

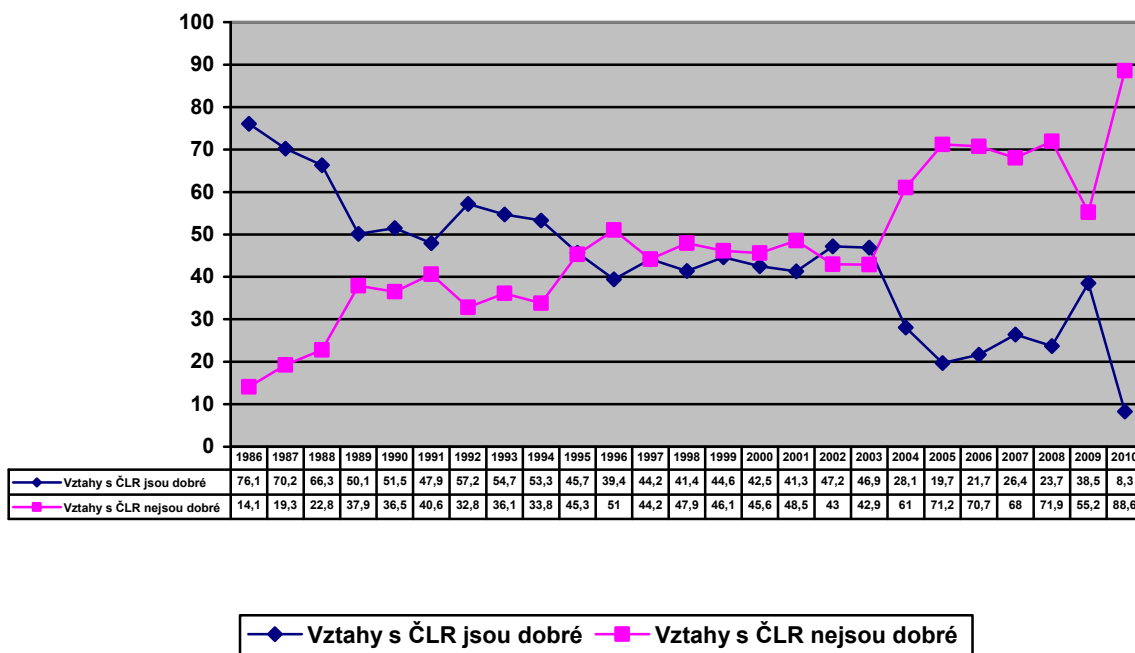
Graf č. 1 Pocity obyvatel Japonska vůči Čínské lidové republice²⁶⁶

Graf č. 2 zobrazuje, jak Japonci vnímají vztahy mezi Japonskem a Čínou. Zde je sice šetření prováděné až od roku 1986, ale i zde je obdobný trend jako u grafu č. 1, tj. že na počátku hodnotila většina Japonců (76,1%) vztahy s Čínou jako dobré, pak následoval pokles, který byl nejstrmější mezi lety 1988 a 1989, kdy dosáhl hodnoty 16,2%. Na počátku 90. let se veřejné mínění o vztazích s Čínou na tři roky mírně zlepšilo. Po zbytek desetiletí a ještě v letech 2001 a 2002 pozitivní a negativní hodnocení vztahů s Čínou kolísala mezi 40 a 50 %. Od roku 2003 následuje prudký pokles kladného hodnocení vztahů s Čínou, který je zmírněn

²⁶⁶ Data jsou převzata z internetových stránek kabinetu japonské vlády a přepracována podle gregoriánského kalendáře. Viz <http://www8.cao.go.jp/survey/h22/h22-gaiko/zh/z10.html>.

v letech 2005-2009. V roce 2010 však dochází k dalšímu prudkému zhoršení hodnocení až na hodnotu pouhých 8,3%!

Současné vztahy Japonska s Čínou

Graf č. 2 Vztahy Japonska a Číny²⁶⁷

Nyní se podíváme na různé faktory, které ovlivnily vnímání ČLR v Japonsku. Faktory spolu navzájem souvisí, ale popíši je nejprve jeden po druhém a teprve pak poukáži na vzájemné souvislosti.

4.1 Podpora čínského nacionalismu vládou ČLR v průběhu 80. let a její důsledky

Boj o moc mezi různými frakcemi, ve kterém na konci 70. let uspěl Deng Xiaoping, pokračoval i během 80. let 20. století. Deng Xiaoping a jeho chráněnci propagovali především ekonomický rozvoj, jehož úspěch závisel na strategii reform a otevření se západnímu světu. Tento ekonomicky zaměřený proud narážel na odpor ze strany starých komunistických vůdců. Zpochybňovali, zda je moudré, podporovat autonomii podniků, mechanismy volného trhu a soukromý sektor a to obzvlášť v době, kdy se objevily jevy jako inflace, nezaměstnanost, komercializace a růst míry kriminality. Tito vůdci obviňovali tehdejší vedení Deng Xiaopinga a jeho přívržence z laxnosti v ideologické indoktrinaci populace, která vedla k nebezpečnému posílení požadavků intelektuálů na politické reformy. Tito kritici našli spojence v řadách velení Čínské lidové osvobozené armády (ČLOA), kteří se domnívali, že Dengova vojenská reforma klade pragmatismus nad ideologii a snižuje roli a prestiž ČLOA.²⁶⁸

Aby Deng získal širší podporu pro reformy, udělal s konzervativními komunisty několik kompromisů v politické a ideologické sféře. Proto vláda začala podporovat sebejistý a

²⁶⁷ Data jsou převzata z internetových stránek kabinetu japonské vlády a přepracována podle gregoriánského kalendáře. Viz <http://www8.cao.go.jp/survey/h22/h22-gaiko/zh/z12.html>.

²⁶⁸ He Yanan. *National Mythmaking and the Problem of History*. In: *Japan's Relation with China. Facing a Rising Power*. Ed. by Lam P. E. New York: Routledge, 2006, s. 79.

bezohledně prosazující se nacionalismus. Jednalo se v podstatě o vymezení západních zemí jako vnější skupiny, jejíž zájmy jsou v konfliktu se zájmy vnitřní skupiny, kterou tvoří čínský národ.

Tímto druhem nacionalismu mohl Deng uklidnit stoupence tvrdé linie mezi komunistickými vedoucími představiteli. Zároveň mohla být posílena národní soudržnost a odvedena pozornost veřejnosti od negativních aspektů ekonomických reforem jako byla sociální nerovnost, korupce a nedostatek sociálních služeb. Nová historiografie se již nesoustředila na ideologický a politický konflikt mezi KS Číny na straně jedné a Národní stranou (Guomindangem) na Taiwanu. Naopak, sjednocení s Taiwanem se stalo ušlechtilým cílem, neboť Národní strana (nesouhlasící s vyhlášením nezávislosti Taiwanu) začala být vnímána spíše jako spojenec než nepřítel pevninské Číny. Čínská národní identita přestala být chápána jako boj o legitimitu vlády ČLR nad pevninskou Čínou, neboť ta již byla uznána USA, Velkou Británií, Francií, Německem i Japonskem. Přesunula se na konflikt mezi Číňany a cizími mocnostmi, které vpadly do Číny a ponížily ji. Mezi těmito zeměmi bylo zdůrazňováno zejména Japonsko.²⁶⁹

Dále od roku 1980 probíhala veřejná debata, jak zlepšit a upevnit moc KS Číny v literatuře a umění. V té době se začala objevovat díla s myšlenkami, které podle Komunistické strany Číny poškozovaly její vedoucí úlohu. Za nejhorší takovou myšlenku považovala KS Číny starou taoistickou myšlenku „vládnutí činěním ničeho, co by bylo proti přírodě (*wuwei* 无为而治)“, kterou spisovatel a literární kritik Wang Ruowang (王若望 1918-2001) propagoval jako přístup, který by strana měla zaujmout vůči umění a literatuře. Již v roce 1978 redakční rada časopisu *Shanghai Literature and Art* započala diskusi na téma „umění a demokracie“. V článku na dané téma vyjádřila rada myšlenku, že bez demokracie nemůže žádná socialistická literatura ani umění rozkvést.²⁷⁰ Komunistická strana Číny však neměla žádné ústupky vůči umění a literatuře v plánu. V úvodníku redaktora v *Renmin ribao* ze 17. září 1980 jasně vyjádřila, že vedení strany v literatuře a umění musí být zlepšeno a jeho prostřednictvím bude posílena vedoucí úloha strany a že je v tomto ohledu neochvějná.²⁷¹

Dalším příkladem útoku na tvorbu považovanou za nebezpečnou byl útok na film *Slunce a člověk* (*Taiyang yu ren* 太阳与人)²⁷², který zpracováním novely *Neopětovaná láska* (*Kulian* 苦恋), jejíž autor, armádní spisovatel Bai Hua (白桦 1930) zobrazil hlavního hrdinu, který se vrací do Nové Číny, ale neježe není svou vlastní přivítán, ale naopak je jí během Kulturní revoluce neustále ponižován až nakonec umírá jako zločinec. Deník Lidové armády proti autorovi Bai Huaovi vyvolal velkou kritickou kampaň, ve které mu bylo vyčítáno, že špiní vůdce Komunistické strany, vlastenectví a že jeho dílo je proti Čtyřem zásadám²⁷³ vyhlášeným Deng Xiaopingem v roce 1979.²⁷⁴ Protože se za spisovatele postavilo mnoho jiných spisovatelů i obyčejných lidí, vyšla tato denunciační kampaň na prázdno. O rok později došlo k ustavení vedení Deng Xiaopinga, Hu Yaobanga (胡耀邦 1915-1989) a Zhao Ziyanga (趙紫陽 1919-2005). Kampaň proti Bai Huaovi se opakovala a byla označena, že je proti představitelům „buržoazní liberalizace“. Předmětem kritiky tehdy bylo volání lidí „po buržoazním individualismu, po svobodě projevu, po buržoazním parlamentarismu, po mentalitě zaměřené pouze na zisk, po uctívání kapitalismu, které pronikly na území Číny a v

²⁶⁹ He Yinan. *National Mythmaking and the Problem of History*. In: *Japan's Relation with China. Facing a Rising Power*. Ed. by Lam P. E. New York: Routledge, 2006, s. 80.

²⁷⁰ He Yuhuai. *The Cycles of Repression and Relaxation: Politico-Literary Events in China 1976-1989*. Bochum: Brockmeyer, 1992, s. 206-207.

²⁷¹ Dtto, s. 208.

²⁷² Tento film bývá také uváděn pod anglickým názvem *Portrait of a Fanatic*.

²⁷³ Udržování socialistického směřování, udržování lidově demokratické diktatury, udržování vedoucí úlohy Komunistické strany Číny a udržování myšlenek Marxe, Lenina a Maoa.

²⁷⁴ He Yuhuai. *The Cycles of Repression and Relaxation: Politico-Literary Events in China 1976-1989*. Bochum: Brockmeyer, 1992, s. 196-201.

podstatě jsou proti, negují a sabotují socialistickým směr Číny a vedoucí úlohu Komunistické strany“. Autorem této kritiky byl Hu Qiaomu (胡喬木 1912-1992), který vytvořil seznam problematických posudků literatury a umění, mezi kterými byl autor novely *Neopětovaná láska* i režisér filmu *Slunce a člověk*, a označil je za propagátory „buržoazní liberalizace“.

Mezi problematická hodnocení patřily: popření společenského života jako jediného zdroje pro literaturu a umění, nedostatek nadšení k hlubokému proniknutí a studiu společnosti, představa, která nakládá s uměním jako s čistě osobní věcí, považující díla spisovatelů a umělců za jejich vlastní sebevyjádření, oddělené od společnosti a politiky, popírání společenské odpovědnosti spisovatelů a jejich odmítnutí vzít při tvorbě do úvahy jejich společenský dopad, představa, že spisovatelé a umělci v socialistické společnosti mohou tvořit bez vedení a vlivu marxismu, moderní pokročilé technologie, správného vedení nařízení Komunistické strany k literatuře a umění atd. Co však Hu Qiaomu považoval za ještě horší, byla laxnost, slabost a měkkost mnoha komunistů i organizací vůči těmto „nebezpečným tendencím“.²⁷⁵ Důsledkem celostátní kampaně, do které se zapojil i Deng Xiaoping, byla sebekritika spisovatele Bai Huaa a hlavně posílení ultralevicových sil.²⁷⁶

Začala se také objevovat díla odhalující a odsuzující ponížení a nehumánní sociální realitu během Kulturní revoluce. Společným jmenovatelem byl humanismus a lidská hodnota.²⁷⁷ Tato díla byla sice kritizována, protože „zkrášlují postoje, které jsou nezdravé, zmatené a postrádají morální sílu, ale brzy se objevily i pozitivní kritiky. V průběhu deseti let Kulturní revoluce bylo mnoho děl odsuzováno pro svůj „buržoazní humanismus“ a skoro všechna tato díla byla v roce 1978 rehabilitována. Důvod, proč byla díla kritizována vycházel z představy o lidské přirozenosti. Tu Mao Zedong definoval tak, že existuje pouze v třídním charakteru a mimo společenských tříd nic neexistuje.²⁷⁸ To znamenalo, že například láska, sympatie či pomoc nemohly existovat mezi lidmi z různých tříd. Pokud to někdo ve svém díle zobrazil, bylo to označeno za „buržoazní humanismus“.²⁷⁹ Útoky na humanismus na konci 50. a na začátku 60. let byly stále častější a hrdinové a hrdinky se pak stávali pouhými nástroji třídního boje.²⁸⁰ Další díla byla kritizována za své „třídní kompromisy“, „negaci revolučního ozbrojeného třídního boje“ a „rozmazávání demarkační linie mezi revolucí a kontrarevolucí“. Díla, která původně neměla se třídním bojem nic společného, bývala do této podoby přepracována.²⁸¹ V 80. letech však nastal revival humanismu, který se od třídního vidění humanismu odlišoval. Někteří spisovatelé pracovali na spojení humanismu s marxismem, což nazývali „marxistický humanismus“ či socialistický humanismus“. Podstata literatury byla následně analyzována ve světle „marxistického humanismu“. Dalším termínem propagovaných v 80. letech 20. století bylo odcizení v socialistické společnosti.²⁸² V roce 1983 byl na toto téma na konferenci při příležitosti stého výročí úmrtí Karla Marxe uveden projev Zhou Yanga (周揚 1908-1989), který odcizení v politické oblasti života v čínské společnosti viděl v úřednících, kteří se odcizili své původní humánní lidské podstatě a stali se novými pány.²⁸³ Jiní odcizení viděli v pozůstatcích kapitalistické a buržoazní společnosti v Číně. Umělci a spisovatelé chtěli proti odcizení bojovat kritikou ve svých dílech. Vyjadřovali se v duchu, že pokud spisovatel bude psát „podle větru vanoucího shora a nebude

²⁷⁵ He Yuhuai. *The Cycles of Repression and Relaxation: Politico-Literary Events in China 1976-1989*. Bochum: Brockmeyer, 1992, s. 203.

²⁷⁶ Dtto, s. 225-227.

²⁷⁷ Dtto, s. 242-243.

²⁷⁸ Dtto, s. 237.

²⁷⁹ Dtto, s. 246.

²⁸⁰ Dtto, s. 247.

²⁸¹ Dtto, s. 248.

²⁸² Tento původně Hegelův koncept, převzal i Marx a Feuerbach.

²⁸³ He Yuhuai. *The Cycles of Repression and Relaxation: Politico-Literary Events in China 1976-1989*. Bochum: Brockmeyer, 1992, s. 253.

vynakládat své síly na vyjádření boje, stesku a radostí skutečného života lidí, pak i takové dílo se „odcizí“.²⁸⁴

Boje během deseti let Kulturní revoluce byly také vydávány za extrémní formu odcizení člověka od jiných lidí, což vede ke strašným ukrutnostem, které na sobě lidé páchali.²⁸⁵ Doslova lze říci, že na počátku 80. let nastal boom boje proti odcizení.²⁸⁶ Odpověď komunistického vedení na sebe nenechala dlouho čekat. Již dva dny po výše zmíněné konferenci Ředitel oddělení stranické propagandy Deng Liqun ve svém projevu nepřímou naznačil, že lidé s názory jako Zhou Yang mají být kritizováni a zapuzeni. Byl to právě Deng Liqun, který jako první použil termín „duchovní znečištění“.²⁸⁷ Následovaly další a další kritiky a situace se stala vážnou. Přestože to nebyla oficiálně vyhlášená kampaň, šlo o přímý útok proti „buržoaznímu humanismu“, „teorii lidské povahy“ a „teorii socialistického odcizení“. Kritika zdůrazňovala, že jsou to myšlenky namířené přesně proti marxistickému vědeckému socialismu, propagují postoje nedůvěry vůči socialismu, komunistické věci a Komunistické straně Číny.²⁸⁸ Vláda se obávala, že by výše zmíněné myšlenkové trendy mohly podkopat její ideologickou základnu. To byl důvod její tvrdé kritiky. Někteří autoři museli opět psát sebekritiky a opět byli pro své myšlenky vyhazováni ze zaměstnání.²⁸⁹ Jako potvrzení podezření vlády o slábnoucím vlivu marxismu ve společnosti se poukazovalo například na román *Když pohasne večerní záře* (*Wanxia xiaoshide shihou* 晚霞消失的时候). V této novele je na příběhu mladých lidí ukazováno váhání jejich marxistického přesvědčení. To bylo dáváno za vinu výše uvedeným myšlenkám o humanismu a lidské povaze.²⁹⁰

Mezi díla s „duchovním znečištěním“ byly zařazeny i básně, které byly podobné modernistickým básnickým dílům na Západě, přestože se na ně neodvolávaly. Jejich tvůrci začali propagovat studium zahraniční poezie a nechtěli vycházet pouze z klasické čínské poezie a lidových písní.²⁹¹ Podobně jako pisatelé prózy chtěli opravit vztahy mezi lidmi a volali po lidské sebeúctě a lidských hodnotách a opovrhovali nevědomostí a brutalitou. Hledali krásu a pokud v životě scházela, odcházeli do přírody nebo před ošklivým a zlým světem unikali do vnitřního světa. Byli to právě oni, kteří si uvědomovali feudálního ducha státního aparátu a kritizovali jej.²⁹² Nejznámější představitel básnického směru „mlžné poezie“ Xu Jingya (徐敬亚 1949-) byl kritizován za to, že jeho poezie je v naprostém rozporu se socialistickou poezií a také že klade subjektivní já nad vlast. Nakonec byl přinucen k sebekritice, ve které se přiznával ke slepému obdivování západního modernistického umění. Výše zmíněná nevyhlášená kampaň proti duchovnímu znečištění (*qingchu jingshen wuran* 清除精神污染) byla pro mnoho Číňanů nepřijatelná a čínská vláda potřebovala takové sebekritiky pro ospravedlnění svých nátlakových kampaní. Když se situace trochu uklidnila, Xu Jingya se, podobně jako mnozí jiní, vrátil ke svým původním představám.²⁹³ Mnohoznačné významy v básních „mlžné poezie“ byly pro jejich kritiky potenciálně nebezpečné, neboť vybízely čtenáře k vlastnímu uvažování a posilovat je tak v oblasti, kterou Komunistická strana nemohla kontrolovat. Ještě horší však bylo, že čtenáři mohli v kritice deseti let chaosu Kulturní revoluce vidět i kritiku celého společenského systému, což byl

²⁸⁴ He Yuhuai. *The Cycles of Repression and Relaxation: Politico-Literary Events in China 1976-1989*. Bochum: Brockmeyer, 1992, s. 254-255.

²⁸⁵ Dtto, s. 256.

²⁸⁶ Dtto, s. 260.

²⁸⁷ Dtto, s. 262.

²⁸⁸ Dtto, s. 263.

²⁸⁹ Dtto, s. 267.

²⁹⁰ Dtto, s. 273-274.

²⁹¹ Dtto, s. 285-288.

²⁹² Dtto, s. 288-289.

²⁹³ Dtto, s. 304-305.

hlavní důvod kampaní.²⁹⁴ Přes všechnu snahu kritiků se nepodařilo vymýtiti autory „mlžné poezie“ (*menglongshi* 朦胧诗) a naopak politický tlak přiměl mnoho lidí ke studiu nové literární teorie.²⁹⁵ Až do roku 1986 se zdálo, že nové myšlenky o svobodě, demokracii a subjektivním já získávaly na síle, které komunistické vedení nebude schopné odolat. Začaly se ozývat hlasy volající po reformách politického systému.²⁹⁶ To však komunistické vedení nehodlalo připustit. Deng Xiaoping na konci roku 1986 vyhlásil druhou kampaň proti „buržoazní liberalizaci“. Tato kampaň opakovala vylučování spisovatelů z Komunistické strany i ze zaměstnání. Jako příklad lze uvést výše zmíněného Wang Ruowanga, kterého z práce propustili na začátku roku 1987.²⁹⁷ Tvrdá odpověď vlády však spisovatele a umělce neodradila. V roce 1988 došlo k nepodařené reformě cen a ekonomické reformy zpomalily. Mnoho reformistů ztratilo moc a vliv a lidé v celé zemi pociťovali zhoršení životní situace. Někteří v té době volali po novém autoritářském vedení, ale mnozí jiní naopak žádali podporu svobody a demokracie.²⁹⁸

Volání po demokracii a svobodě pokračovalo i v roce 1989. Nakonec vyústilo v masové demonstrace a hladovky. V červnu 1989 byly demonstrace na náměstí Tiananmen rozehnány armádou a vyžádaly si stovky a možná tisíce mrtvých demonstrantů. Po potlačení demonstrací následovalo zatýkání a věznění všech, kteří byli podezřelí z protivládních protestů. Uvedené politické boje měly za cíl udržení moci Komunistické strany, která neustále měnila své názory, ale stále si osobovala právo na vedení země. Byl to tlak zaměřený na mocenské skupiny uvnitř země. Podobně se vláda ČLR snažila tlačit na cizí země a hlavně na Japonsko.

Pro posílení své autority zavedla vláda ČLR od poloviny 80. let v čínských školách vlastenecké vzdělávání, ve kterých byla používána hlavně historie odporu proti zahraniční agresi. Válka proti Japonsku se stala neodmyslitelnou pomůckou při této vzdělávací kampani. Tato válka byla odlišována jako nejdůležitější čínský konflikt se zahraničním státem, protože Čína o něm mohla prohlásit, že dosáhla prvního celkového vítězství proti cizím útočníkům. Učebnice historie začaly, kromě zdůrazňování vedoucí role KS Číny, oslavovat Národní stranu a generála Čankajška, pro jeho boj proti cizím agresorům. V roce 1986 se v učitelských směrnicích poprvé objevily detailní popisy bitev vedených jednotkami Národní strany. Nové válečné filmy začaly Národní stranu také zobrazovat v nezvykle pozitivním světle. Nová historiografie nahradila své původní nepřátele z Národní strany za „ničemné imperialistické agresory z Japonska“. Do učebnic byly poprvé na konci 80. let doplněny detaily o Japonských válečných zločinech s detailními popisy ukrutností. Válečné filmy od 80. let také zdůrazňovaly japonskou brutalitu a utrpení čínského lidu.²⁹⁹ V průběhu 80. let bylo vybudováno mnoho takových muzeí na místech, kde japonská armáda krutě nakládala s civilním obyvatelstvem Číny. Návštěvy takových míst byly určeny jako součást vlasteneckého vzdělávání školáků, mládeže a vojáků.³⁰⁰

K růstu čínského nacionalismu přispělo několik dalších věcí. V roce 1982 japonská vláda schválila učebnice historie, které bagatelizovaly japonskou agresi a krutost za II. světové války.³⁰¹ (Tento problém bude pojednán jako samostatná kapitola a proto jej zde

²⁹⁴ Dtto, s. 307-308.

²⁹⁵ He Yuhuai. *The Cycles of Repression and Relaxation: Politico-Literary Events in China 1976-1989*. Bochum: Brockmeyer, 1992, s. 309.

²⁹⁶ Dtto, s. 377.

²⁹⁷ Dtto, s. 381.

²⁹⁸ Dtto, s. 398.

²⁹⁹ He Yinan. *National Mythmaking and the Problem of History*. In: *Japan's Relation with China. Facing a Rising Power*. Ed. by Lam P. E. New York: Routledge, 2006, s. 80.

³⁰⁰ Dtto, s. 80-81.

³⁰¹ Zhang, D. *China's Relation with Japan in an Era of Economic Liberalisation*. New York: Nova Science Publishers, 1998, s. 105; Jian Zhang. *The Influence of Chinese Nationalism on Sino-Japanese Relations*. In: *China-Japan Relation in the Twenty-First Century: Creating a Future Past*. Ed. by Heazle, M. a Knight, N.

nebudu podrobně rozvádět.) K rostoucím vlnám čínského nacionalismu přispěla i návštěva premiéra Nakasoneho ve svatyni Yasukuni v roce 1985, kde je pohřbeno i čtrnáct válečných zločinců třídy A, popravených po II. světové válce. Návštěva premiéra a dalších politiků byla v Číně chápána jako obnovení japonského militarismu a vyvolala masové protesty v Pekingu a jiných městech Číny. Během 90. let 20. století začalo přibývat protijaponských nálad, kde stále větší roli začaly hrát nevládní organizace, badatelé a aktivisté. Tito lidé dostali od čínských úřadů povolení podrobně zkoumat a publikovat historii 30. a 40. let 20. století.³⁰² Důležité je, že toto povolení bylo vydáno poprvé od konce II. světové války.

V předchozí kapitole je zmíněno, že těsně po konci II. světové války v Číně opět propukla občanská válka mezi Komunistickou stranou Číny a Národní stranou. Tehdy Komunistické straně šlo nejprve o ovládnutí Číny a posléze o mezinárodní uznání legitimacy své vlády. Japonsko tehdy nebylo oficiálně vnímáno jako nepřítel, nýbrž jako spojenec proti Národní straně a jeho spojenci, Spojeným státům. Největším nepřítelem Komunistické strany byla Národní strana, která ovládla Taiwan. Válka proti Japonsku ve 30. a 40. letech nebyla vybírána jako hlavní téma oslavy boje čínského lidu, byla jen jednou částí sto let trvajícího boje proti cizímu imperialismu, který byl zakončen vítězstvím Komunistické strany Číny v roce 1949. Z úředních míst byl podporován mýtus, že japonský lid byl do války zavlčen nepočtenou militaristickou klikou. Podle tohoto výkladu byli obyčejní Japonci považováni za oběti stejně jako Číňané.³⁰³

Rozdělením Japonců na malou skupinu militaristů a velkou většinu obyčejných lidí se vláda ČLR snažila v Japonsku zvyšovat popularitu ČLR a zároveň se snažila omezovat vliv USA. Čínské učebnice historie byly plné barvitých popisů rolí Národní strany a Komunistické strany během 30. a 40. let, ale líčení japonské politiky a vojenských operací byla velmi suchá a málokdy obsahovala konkrétní data a příklady. Většina z učebnic historie soustředila svou kritiku na japonskou armádu, japonský imperialismus a japonské okupanty, ale ne na celý japonský národ. Čínská propaganda naopak vybízela japonský lid, aby se spojil s čínským lidem v odporu proti spojenectví japonské vlády v Tokiu s USA, které mohou Japonsko podobně jako militaristé zavléci do další strašné války. Tento mýtus čínské propagandy se částečně překrýval s mýtem japonské konzervativní historiografie, o kterém bude pojednáno v následující kapitole o soudobém japonském nacionalismu.³⁰⁴

V 60. letech 20. století Katedra historie při Nankingské univerzitě provedla důkladný výzkum Nankingského masakru, ale výsledky výzkumu zůstaly utajeny až do roku 1979, kdy byly publikovány pouze pro interní potřebu. Když čínský soudce Mei Ruao (梅汝璈 1904-1973) žádal zvýšený výzkum Nankingského masakru, byl vládou kritizován za „povzbuzování národnostní nenávisti a pomsty“ vůči japonskému národu. Filmy o válce nezobrazovaly násilí Japonců na Číňanech, neboť by to mohlo „rozředit naši nenávist vůči imperialismu“ a „snížit naši morálku vůči nepříteli“.³⁰⁵

Až do konce 70. let se čínské vládě dařilo držet mýtus o utlačovaném japonském národu svedeném na scesti militaristickou klikou. Avšak v období uvolnění, které přišlo na počátku 80. let se jí nedařilo umlčet vzpomínky obyčejných lidí, a disidentů. Stále víc Číňanů začalo zaujímat bojechtivé postoje ne vůči militaristické klice, ale vůči celému japonskému národu.³⁰⁶ Tyto postoje vyústily v již zmíněné demonstrace studentů v roce 1985.

Cheltenham: Edward Edgar Publishing, 2007, s. 18; Rose C. *Sino-japanese Relations: Facing the Past, Looking to the Future?* New York: RoutledgeCurzon, 2005, s. 55.

³⁰² Jian Zhang. *The Influence of Chinese Nationalism on Sino-Japanese Relations*. In: *China-Japan Relation in the Twenty-First Century: Creating a Future Past*. Ed. by Heazle, M. a Knight, N. Cheltenham: Edward Edgar Publishing, 2007, s. 18.

³⁰³ He Yinan. *National Mythmaking and the Problem of History*. In: *Japan's Relation with China. Facing a Rising Power*. Ed. by Lam P. E. New York: Routledge, 2006, s. 73.

³⁰⁴ Dtto, s. 74.

³⁰⁵ Dtto, s. 74.

³⁰⁶ Dtto, s. 76.

Státem podporované kampaně se však vedení ČLR vymkly z rukou a začaly ho ohrožovat. V 90. letech čínské proti-japonské nálady byly podporovány akcemi nevládních organizací a politicky aktivních lidí, kteří publikovali další výzkumy o japonské brutalitě, o nucené prostituci mnoha tisíců žen a o provádění chemické a biologické války za druhé světové války. Mimo to se objevily žaloby jednotlivců žádající odškodnění, uznání a omluvu za vytrpěná příkoří. Tyto soudní pře přitáhly velkou pozornost a zapříčinily vytvoření mnohých občanských a nevládních organizací, které poskytovaly finanční a právní pomoc žalující straně. Další olej do ohně čínských antipatií přilévala neochota japonské vlády přiznat zodpovědnost za válečné útrapy a také poznámky některých japonských politiků týkajících se nucené prostituce a Nankingského masakru.³⁰⁷

Dalším zdrojem růstu čínského nacionalismu byly teritoriální spory o ostrovy Senkaku. V předchozí kapitole jsem již uvedl, že obě vlády po dlouhou dobu nijak neřešily toto sporné území. V roce 1996 skupina japonských nacionalistů na jednom z ostrovů souostroví Senkaku³⁰⁸ postavila maják, aby tak potvrdila japonský nárok na tato území. Tento akt vyvolal protesty v Hongkongu, Macau a na Taiwanu. ČLR v obavách ze zhoršení ekonomických vztahů s Japonskem zakázala veřejné demonstrace.³⁰⁹

Mimo vládní kontrolu však vznikla organizace jako např. Čínská federace obrany ostrovů Diaoyu, která pod vedením Tong Zenga požadovala, aby Centrální vojenská komise vyslala válečnou loď a rozmontovala výše zmíněný maják. Dále deníky *Lidový deník (Renmin ribao)* a *Deník lidově osvobozené armády (Jiefangjun Bao)* dostávaly mnoho dopisů, ve kterých byl od vlády požadován tvrdší postoj vůči zasahování Japonska na svrchovaně čínské území.³¹⁰

Od pozdních 90. let 20. století se spolu s rozvojem internetu rozšiřovaly i chatovací místnosti a webové stránky s vlasteneckým či nacionalistickým obsahem. Nacionalistická komunita v ČLR rychle rostla. Například v roce 2006 měla *Koalice vlasteneckých webů (Aiguozhe tongmeng wang 爱国者同盟网)* 101 978 registrovaných členů.³¹¹ Využitím moderní technologie získali čínští nacionalisté mocný prostředek k mobilizování veřejného mínění a organizování masových protestů. Například v roce 2003 zorganizovala výše zmíněná Koalice vlasteneckých webů protestní petici proti cenové nabídce Japonska na vybudování vysokorychlostní železnice mezi Pekingem a Šanghají. Během několika dní se jí podařilo získat 82 752 podpisů proti japonské nabídce, které byly doručeny na ministerstvo železnic. Nakonec byla čínská vláda přinucena japonskou nabídku odmítnout.³¹²

Protijaponské vystupování se postupně stalo propracovanějším a organizovanějším. V roce 2004 pouze výše uvedená Koalice patriotických webů zorganizovala různé formy protijaponských protestů téměř každý měsíc. Téhož roku se skupina sedmi čínských nacionalistů vylodila na ostrově Uotsuri (Diaoyu) a vztyčila tam čínskou vlajku. Skupina byla zadržena japonskou pobřežní policií, což vyvolalo bouře mezi čínskými nacionalisty. Před japonskou ambasádou v Pekingu byly pořádány demonstrace, na kterých nacionalisté pálili japonské vlajky. Další incident proběhl v roce 2004, kdy ČLR pořádala v Pekingu Asijský pohár v kopané. Ve chvílích kdy byla hrána japonská hymna čínští fanoušci projevovali

³⁰⁷ Jian Zhang. *The Influence of Chinese Nationalism on Sino-Japanese Relations*. In: *China-Japan Relation in the Twenty-First Century: Creating a Future Past*. Ed. by Heazle, M. a Knight, N. Cheltenham: Edward Edgar Publishing, 2007, s. 18.

³⁰⁸ Tato problematika bude projednána v samostatné kapitole 4.10.

³⁰⁹ Jian Zhang. *The Influence of Chinese Nationalism on Sino-Japanese Relations*. In: *China-Japan Relation in the Twenty-First Century: Creating a Future Past*. Ed. by Heazle, M. a Knight, N. Cheltenham: Edward Edgar Publishing, 2007, s. 19.

³¹⁰ Dtto, s. 19.

³¹¹ Dtto, s. 20.

³¹² He Yinan. *History, Chinese Nationalism and the Emerging Sino-japanese Conflict*. In: *Journal of Contemporary China*. Routledge: 2007, s. 20. Text je dostupný na <http://www.princeton.edu/cwp/publications/HeJCCpublication.pdf>.

nesouhlas pískáním a také uráželi japonský tým slogany, mezi nimiž byl i název vlastenecké písně z války proti Japonsku, který zněl *Kéz by velký meč usekal japonské hlavy* (*Dadao xiang guizide tou kanqu* 大刀向鬼子的头砍去).³¹³ Když v zápasu japonský tým vyhrál, pálili čínští fanoušci japonské vlajky, házeli lahve na sportovce a poničili okno u vozu japonských diplomatů.³¹⁴

Prudké nepřátelství se projevovalo i vůči Číňanům, kteří doporučovali mírnější a smířlivější přístup k Japonsku. Například známý novinář deníku Renmin ribao Ma Licheng (马立诚 1946-), v roce 2002 propagoval „*nové myšlení ve vztahu k Japonsku*“ (*duiri guanxi xinsiwei* 对日关系新思维). Ma se obával nárůstu extremistických nálad v Číně a tvrdil, že mohou poškodit snahu Číny o vybudování přátelských vztahů se sousedními zeměmi, které se čínského růstu obávají. Dále argumentoval, že Čína by měla uznat, že otázka omluvy Japonska za válečná příkoří je již vyřešena a historické strádání by nemělo bránit rozvoji vzájemných vztahů. V podobném duchu argumentoval i profesor Pekingské lidové univerzity (Beijing renmin daxue) Shi Yinghong (时殷弘 1951-), který volal po „*diplomatické revoluci*“ ve vztazích Číny a Japonska. Za největší překážku růstu Číny Shi považoval USA a proto žádal, aby Čína na nějakou dobu odložila své historické neshody s Japonskem a naopak by se ho měla snažit získat na svou stranu a omezit tak hegemonii USA v Asii. Akademická debata, kterou vedli Ma a Shi, však vyvolala reakce internetových nacionalistů a oba zmínění byli často napadáni jako zrádci národa a Číny. Maovi bylo dokonce vyhrožováno smrtí a nakonec musel opustit své místo v Renmin ribao a odstěhovat se do Hongkongu.³¹⁵ Přestože Ma a Shi byli umlčeni, vliv jejich myšlení zůstal v akademickém myšlení patrný i dál. V roce 2004 vydali dva přední výzkumníci Jiang Xiyuan (江西元 1952-) a Xia Liping (夏立平 1957-) ze Šanghajského institutu mezinárodních studií knihu nazvanou *Mírový vzestup Číny* (*Zhōngguó héping juéqǐ* 中国和平崛起).³¹⁶ Tento termín byl používán jak vědci, tak čínskými politiky. Později byl upraven na *Mírový rozvoj Číny* (*Zhōngguó héping fāzhǎn* 中国和平发展), neboť termín *růst* byl vnímán jako možné ohrožení okolních zemí. Autoři knihy Jiang Xiyuan a Xia Liping argumentovali tím, že by Čína měla jasně definovat Japonsko jako svého budoucího strategického partnera, a měla by akceptovat, že se Japonsko stane „normální“ zemí s politickým i vojenským potenciálem. Dále by měla velkoryse přistupovat k otázkám historie a k řešení územních problémů, rozšířit ekonomickou spolupráci a sdílet s Japonskem vedení v oblasti Dálného východu. Na podporu svých argumentů citovali autoři výrok Mao Zedonga, který prohlásil, že v čínsko-japonských vztazích by Čína měla odložit nepřijemnou historii stranou a měla by přestat s neustálým požadováním omluvy za 30. a 40. léta 20. století.³¹⁷

Paradoxně nejsilnější protijaponské citění je u nejlépe informované části čínského obyvatelstva. V roce 2005 bylo v Číně přes 103 miliónů uživatelů internetu. Výzkum Gallupova ústavu ukazuje, že většina z nich jsou mladí muži ve městech, z nichž 86% má vysokoškolské vzdělání.³¹⁸

³¹³ V současné době je v Číně i televizní seriál stejného jména.

³¹⁴ Jian Zhang. *The Influence of Chinese Nationalism on Sino-Japanese Relations*. In: *China-Japan Relation in the Twenty-First Century: Creating a Future Past*. Ed. by Heazle, M. a Knight, N. Cheltenham: Edward Edgar Publishing, 2007, s. 22.

³¹⁵ Dtto, s. 22-23.

³¹⁶ Jiang Xiyuan 江西元 a Xia Liping 夏立平. *Zhōngguó héping juéqǐ* 中国和平崛起. Beijing: Zhōngguó shehui kexue chubanshe, s. 349-350.

³¹⁷ Jian Zhang. *The Influence of Chinese Nationalism on Sino-Japanese Relations*. In: *China-Japan Relation in the Twenty-First Century: Creating a Future Past*. Ed. by Heazle, M. a Knight, N. Cheltenham: Edward Edgar Publishing, 2007, s. 29.

³¹⁸ Dtto, s. 24.

Protijaponské smýšlení má i konkrétní politické důsledky. Japonsko se velmi dlouho snaží o získání stálého místa v Radě bezpečnosti OSN. V roce 2005 dokázala kampaň Číňanů žijících v Americe získat 46 milionů podpisů proti snaze Japonska získat místo ve Stále radě bezpečnosti OSN.³¹⁹

Mimo to v roce 2005 vypukly v Číně a Jižní Koreji masové protijaponské demonstrace, které v Číně skočily ničením japonských podniků. Impulsem k jejich rozpoutání bylo opětovné schválení kontroverzních učebnic historie pro střední školy v Japonsku.

V roce 2008 se opakovalo pískání čínských fanoušků během hraní japonské hymny při zápasu Japonska a Severní Koreje ve Východoasijském poháru v kopané.³²⁰ O několik dní později po porážce čínského týmu japonským došlo také na pálení japonské vlajky a urážení japonského týmu. Fanoušci japonského týmu museli být vyvedeni ze stadionu pod policejní ochranou.³²¹

Čínská vláda se v 90. letech snažila udržet své dobré vztahy s Japonskem, ale pod silicím tlakem nacionalistických skupin musela měnit či upravovat svou zahraniční politiku. Populární nacionalismus v Číně, byl původně určený pro vnitrostátní potřebu Komunistické strany Číny. Jeden z protijaponských aktivistů Bao Ge šel tak daleko, že protestoval proti právu čínské vlády odmítnout reparace, s tím, že to bylo protiústavní a proti vůli čínského lidu.³²² I když vlastenecké vzdělávací kampaně zahájila čínská vláda, nehodlala dopustit, aby hromadně se šířící protijaponské nálady ovlivnily její moc a obchodní kontakty s Japonskem. Tong Zeng (童增 1956-) byl za svou podporu odškodnění jednotlivých čínských občanů propuštěn z výzkumného ústavu podporovaného vládou a Bao Ge byl vypovězen z Číny do USA.³²³ Nákup vlaků vysokorychlostní železnice, který vláda kvůli nesouhlasu aktivistů v roce 2003 odložila, pak v roce 2004 čínské ministerstvo železnic schválilo japonskému konsorciu. Když Koalice patriotických webů plánovala zorganizovat další petici proti domluvené zakázce, vláda jejich web na několik dní uzavřela. Týden po výbuchu proti japonských protestů v Číně, se sešel Hu Jintao (胡锦涛 1942-)s japonským premiérem Koizumim Junichirem (小泉 純一郎 1942-) na africko- asijském setkání v Djakartě a posléze čínská vláda vyslala viceprezidentku Wu Yiovou (吴仪 1938-), aby navštívila Čínský den na výstavě Expo v prefektuře Aichi. V tu dobu ale premiér Koizumi a další japonští politici pronesli několik kontroverzních výroků o svatyni Yasukuni, což mělo za důsledek viceprezidentčin okamžitý návrat do ČLR.³²⁴ Na jedné straně je čínská vláda pod tlakem silicích domácích nacionalistických sil, na straně druhé čelí nacionalismu japonskému, o kterém bude řeč v následující kapitole.

4.2 Růst soudobého japonského nacionalismu a jeho kořeny

³¹⁹ Jian Zhang. *The Influence of Chinese Nationalism on Sino-Japanese Relations*. In: *China-Japan Relation in the Twenty-First Century: Creating a Future Past*. Ed. by Heazle, M. a Knight, N. Cheltenham: Edward Edgar Publishing, 2007, s. 25.

³²⁰ "4年前の教訓生かされず、日朝戦でブーイング、サッカー東アジア選手権." <http://web.archive.org/web/20080220023905/http://sankei.jp.msn.com/sports/soccer/080217/scr0802171956003-n1.htm>.

³²¹ 【東アジアサッカー】日の丸燃やし、敗戦悔しがる=騒乱防止へ3000人動員-中国当局. <http://sky.geocities.jp/touko18/2chan/hinomaruyaki.html>.

³²² Jian Zhang. *The Influence of Chinese Nationalism on Sino-Japanese Relations*. In: *China-Japan Relation in the Twenty-First Century: Creating a Future Past*. Ed. by Heazle, M. a Knight, N. Cheltenham: Edward Edgar Publishing, 2007, s. 25-26.

³²³ Dtto, s. 25-26.

³²⁴ Dtto, s. 28-29.

Z předchozích kapitol víme, že jednotná identita Japonců vytvořená na konci 19. století, byla po porážce ve II. světové válce otřesena. Válku ukončil Tokijský válečný tribunál, jehož výsledky však vedly k tomu, co mnozí popisují jako kolektivní amnézii Japonců ohledně války. Caroline Roseová cituje Ienagu Saburóa (家永 三郎 1913-2002), který tvrdí, že:

„Projevovala se tendence odmítnout Tokijský tribunál jako celek za to, že je nespravedlivý, a tato tendence je neoddělitelně spojena s druhou tendencí, kterou je tvrzení, že válka Japonska byla legitimní a potlačováním či zastíráním agresivní povahy oné války a nelidských kriminálních činů, které se odehrály.“³²⁵

Poválečná konzervativní vláda se snažila otřesenou identitu opravit vytvořením mýtů, které jsou v posledních desetiletích zdrojem napětí Japonska a Číny a přispívají k negativnímu obrazu Číny a Číňanů v Japonsku. He Yinan rozlišuje tři typy nacionalistických mýtů, které škodí harmonii mezi státy. Politické elity mohou vytvářet a podporovat takové mýty, které jim pomáhají řešit politické potřeby, jakými jsou třeba zvýšení legitimity režimu, mobilizování podpory či jim přinést vítězství v boji proti jiným skupinám uvnitř státu.

Prvním typem škodlivého mýtu je mýtus o sebeglorifikaci, který zveličuje či si vymýšlí tvrzení o národní ctnosti. Tato ctnost může mít dvě polohy. Kladná poloha oslavuje úspěchy národa v minulosti (tím je nutné chápat moc) a záporná poloha oslavuje mučednické utrpení v minulých prohrách národa (tehdejší odepření či zbavení moci), které však národu propůjčuje pocit morální nadřazenosti a legitimizuje národní poslání a národní aspirace (k opětovnému získání moci).³²⁶

Druhým typem mýtu je mýtus o sebezkrášlování, který odmítá či se snaží logicky vysvětlit pachání zla na ostatních. Třetím typem mýtu je mýtus očeňující druhé, označuje je za kulturně méněcenné, obviňuje je z podlých úmyslů či je činí zodpovědnými za prožitá traumata. He Yinan dále uvádí, že založení hlavního proudu historiografie na výše uvedených mýtech povede k častým disputacím ohledně historických „faktů“ a historické „odpovědnosti“. Mýty, které přikrášlují dobré kvality a prospěšné chování vlastního národa, popírají vlastní vinu za vykonaná utrpení a obviňují druhé, vytvářejí velkou propast mezi interpretacemi obou národů. Neshoda na minulosti podkopává historickou zodpovědnost státu, který se na druhém státu provinil. Příkoří by měl odčinit přiznáním viny, omluvou, hmotným odškodněním a potrestáním viníků.³²⁷

V předchozím textu jsem vysvětlil, že Komunistická strana ČLR vytvořila mýtus, který měl podírat legitimitu jejího vládnutí. Japonská vláda si vytvořila podobné mýty. Prvním z těchto mýtů je mýtus o „militaristické klice“, který tvrdil, že malá skupinka válečných štváčů byla zodpovědná za agresivní válku a zbytek japonské společnosti (tj. japonský císař, velká většina konzervativní vládnoucí vrstvy a obyčejní Japonci) byli nevinné oběti války. Druhým mýtem bylo tvrzení, že Japonsko agresivně napadlo západní země, za což se omlouvalo, ale agrese a ukrutnosti vůči asijským zemím nebyly příliš zmiňovány. Třetí mýtus zdůrazňoval, že obětování života císařských vojáků ve válce za Japonsko bylo hrdinské. Tyto tři mýty byly poměrně úspěšné, neboť vyhovovaly i plánům okupační americké armády, která chtěla v Japonsku stabilní konzervativní vládu snažící se o zadržování komunismu. Americká strategie podporovala tzv. *Pohled na válku v Tichomoří* (*Taiheiyó sensókan* 太平洋戦争観), kde opět byla zdůrazňována negativní role malé skupiny válečných štváčů a

³²⁵ Rose, C. *Sino-Japanese Relations: Facing the past, looking to the future?* New York, RoutledgeCurzon, 2005, s. 37.

³²⁶ He Yinan. *National Mythmaking and the Problem of History*. In: *Japan's Relation with China. Facing a Rising Power*. Ed. by Lam P. E. New York: Routledge, 2006, s. 70.

³²⁷ Dito, s. 70.

nadřazená technologie USA. Tato strategie vyhovovala japonským konzervativním politikům po II. světové válce, neboť pomáhala zmírnit otázku japonské historické zodpovědnosti. Pokud jde o válečné zločiny Japonska, tak při Tokijském tribunálu byly řešeny především otázky viny Japonska za činy spáchané na Američanech a Evropanech a ukrutnosti spáchané v asijských zemích byly bagatelizovány.³²⁸ Tokijský tribunál usvědčil pouze dvacet pět úředníků císařské vlády a sedm z nich odsoudil k smrti, ale zbytek ostatních podezřelých byl propuštěn.³²⁹

V oblasti vzdělávání japonská konzervativní vláda postupně ovládla obsah vzdělávání skrze systém certifikace učebnic a metodických příruček pro učitele. Výsledkem tohoto trendu bylo, že japonské učebnice historie v 50. a 60. letech 20. století šířily „mýtus o militaristické klice“, zdůrazňovaly roli oběti a pacifismus Japonců a Japonska a ukrutnosti spáchané v asijských zemích byly vynechávány. Japonská vláda urychleně poskytla štědré finanční odškodnění válečným obětem po padlých japonských vojácích, ale nijak nepospíchala s odškodněním válečných obětí v jiných asijských zemích. Od roku 1963 každý rok 15. srpna probíhá oficiální obřad za vojáky ve válkách na straně Japonska. Jiné upomínkové akce zdůrazňují vědomí oběti a unikátní pacifismus mezi Japonci jako bylo stavění muzeí a vzpomínkových akcí věnovaných atomovému náletu na Hiroshimu.³³⁰

Z předchozí kapitoly víme, že válečných reparací se zřekla jak Národní strana na Taiwanu, tak i Komunistická strana v Lidové Číně. Přestože se obě čínské vlády vzdaly reparací, neměla japonská strana v době normalizace vztahů v úmyslu reparace platit. V roce 1973 již zmíněný Tanaka Kakuei v japonském parlamentu prohlásil, že nevnímá japonské akce ve 30. a 40. letech jako agresí, ale při podepisování společného komuniké o normalizaci vztahů v Pekingu označil výše zmíněný úsek historie za „nešťastné období“, o kterém „důkladně zvažuje“. Čínské vedení výměnou za diplomatické uznání ukončilo všechny státní požadavky na reparace.³³¹

Na konci 70. let Óhirův kabinet schválil prodloužit půjčky Číně s nízkou úrokovou sazbou. Někteří Číňané tento krok vnímali jako zvláštní druh reparací, ale pro Óhirův kabinet byly důležitější geopolitické a ekonomické zájmy. Navíc Japonská vláda nikdy oficiálně nespojila ekonomickou pomoc s agresí v Číně, a proto mnoho Číňanů má tendenci věřit, že Japonsko nikdy neodškodnilo oběti války.³³²

Japonská poválečná identita, založená na mýtech o nevinných obětech militaristické kliky, o hrdinném obětování se japonských vojáků a o agresí Japonska pouze na západní země bez zmiňování asijských zemí, byla v 70. letech napadena ze dvou stran. Z jedné ji napadali levicoví historikové s progresivním viděním historie, kteří požadovali, aby se Japonci postavili čelem vůči ukrutnostem páchaným v Asii během II. světové války. Podobně jako Číňané se i Japonci až v 70. letech dozvídali svědectví o japonských válečných zločinech z první ruky. Nejznámější z nich byla kniha reportéra Asahi Shinbun Hondy Katsuichiho (本多 勝一 1932-) nazvaná *Cesta do Číny (Chúgoku no tabi 中国の旅)*. V této knize Honda zaznamenal mnoho rozhorů s oběťmi zločinů vojáků Císařské armády.³³³

Do 70. let byla agrese císařských vojsk zobrazována například v literatuře, mj. v románech Takedy Taijuna (武田 泰淳 1912-1976) *Rozsudek (Shinpan 審判)* a *Vojedu tvojí matku (Nare no haha wo なれのははを)*. V prvním románu je hlavním hrdinou syn učitele, který se ve formě dopisu přiznává k řadě zabíjení civilistů a odmítá být repatriován do

³²⁸ Rose, C. *Sino-Japanese Relations: Facing the Past, Looking to the Future?* New York: RoutledgeCurzon, 2005, s. 35.

³²⁹ He Yinan. *National Mythmaking and the Problem of History*. In: *Japan's Relation with China. Facing a Rising Power*. Ed. by Lam P. E. New York: Routledge, 2006, s. 72.

³³⁰ Dito, s. 72-73.

³³¹ Dito, s. 75.

³³² Dito, s. 76.

³³³ Dito, s. 77.

Japonska za vinu, které se dopustil. V druhém románu Takeda zobrazuje ještě brutálnější scénu, kdy se japonská jednotka setká s mladým mužem a jeho matkou a přikáže mladíkovi, aby se svou matkou souložil. Ten to nedokáže a vojáci před ním jeho matku znásilní.³³⁴

Akce levicových aktivistů bojující proti mýtům konzervativní historiografie byly podporovány protesty v Číně a Jižní Koreji. Právě kombinace těchto tlaků dokázala japonskou vládu přinutit k opravám určitých částí v japonských učebnicích historie v roce 1982. V učebnicích se objevily podrobnější pasáže popisující útlak asijských zemí.³³⁵

Konzervativní mýty byly napadeny i stranami extrémní pravice. Tyto strany od 80. let 20. století zlostně kritizovaly japonskou vládu za podřizování se zahraničnímu tlaku u zahrnutí popisů agrese v učebnicích historie. Přestavitelé těchto stran věřili, že tyto „masochisticko“ názory na národní historii mohou poškodit národní hrdost a vitalitu. V posledních desetiletích se také několik neonacionalistických politiků podřeklo a glorifikovalo japonskou agresi v Asii jako boj za osvobození asijských zemí od jha koloniální nadvlády Západu. Mimo to označovali Tokijský válečný tribunál za spravedlnost vítězů, kdy západní země odsuzovaly Japonsko za činy, které samy ve válkách prováděly.³³⁶

Japonská vláda nijak nebránila tomuto pravicovému vlivu na výkladu dějin. Cílem japonské vlády v 80. letech 20. století bylo vštípení hrdosti do národní identity a hledání své vůdčí role v mezinárodních otázkách se svou ekonomickou silou. Někteří konzervativní politikové jako premiér Nakasone propagoval neonacionalistický pohled na historii. Podle něho ponižující porážka v II. světové válce, sedm let okupace vojsky USA a dlouhodobý statut Japonska jako mladšího partnera Spojených států zbavil poválečnou generaci smyslu národa. Nakasone podporoval „transformaci národního vědomí“. Aby toho dosáhl, navštívil v roce 1985 jako první poválečný vůdce Japonska svatyni Yasukuni a otevřeně vyslovil svůj nesouhlas s rozsudky Tokijského tribunálu, který podle něho v Japonsku rozšířil sebestmračskou představu, že za všechno může Japonsko.³³⁷

V 90. letech bylo Japonsko zklamáno nedostatkem mezinárodního ocenění za ekonomický přínos Japonska v I. válce v Perském zálivu. Japonsko se snažilo hrát aktivnější mezinárodní roli včetně zapojení svých vojáků do operací na udržování míru (peacekeeping operation). Pro získání veřejné podpory pro tyto nové aktivity Japonska, začala japonská vláda opět přehlížet ukrutnosti páchané císařskými vojsky v Asii za II. světové války. Během 90. let mnoho japonských politiků navštívilo svatyni Yasukuni 15. srpna. Hashimoto Ryútaró (橋本 龍太郎 1937-2006) v roce 1996 opakoval jako premiér návštěvu tohoto chrámu. Ministerstvo školství (Monbushó) také upustilo od omezené tolerance progresivní historiografie ve školním vzdělávání. Učebnice schválené v roce 2000 již podstatně zamlčely či zmírnily líčení akcí japonské armády za války.

To, co bylo v románech Takedy fiktivním zobrazením jeho vzpomínek na vojenskou službu v Číně, bylo v roce 2000 v dokumentárním filmu *Japonští d'áblové* (Riben guizi 日本鬼子) převyprávěno přímými vykonavateli ukrutností. Čtrnáct velmi starých mužů popsalo hrůzostrašné příběhy o mučení a zabíjení civilistů, žen i dětí, vivisekcích na čínském

³³⁴ Hartley, B. *Competing Historical Perceptions in Japan's Post-War Narratives*. In: *China-Japan Relation in the Twenty-First Century: Creating a Future Past*. Ed. by Heazle, M. a Knight, N. Cheltenham: Edward Edgar Publishing, 2007, s. 98-100.

³³⁵ He Yanan. *National Mythmaking and the Problem of History*. In: *Japan's Relation with China. Facing a Rising Power*. Ed. by Lam P. E. New York: Routledge, 2006, s. 77.

³³⁶ Dtto, s. 77.

³³⁷ Dtto, s. 78.

obyvatelstvu a znásilňování čínských žen.³³⁸ Honda i tvůrci filmu *Japonští ďáblové* byli pravidelně extrémní pravicí napadáni s tím, že Nankingský masakr je výmysl.³³⁹

Kobayashi Yoshinori (小林 善範 1953-) a jeho komiks *Diskurz o válce* (Sensoron) je také vhodným příkladem jak je dnes v Japonsku vykládána historie. Tento komiks vyšel v roce 1998 a její hlavní cílovou skupinou je mladá generace. Komiksy (manga) jsou v Japonsku mezi mladými lidmi velmi populární. Autor chtěl touto formou vytvořit dílo, kde by mladé lidi seznamoval s hlubšími myšlenkami a politikou, ale zároveň to mělo být napsané tak, aby to mladé lidi zaujalo. Zároveň však propaguje myšlenky blízké nové generaci pravicových a historických revizionistů.³⁴⁰

Sakamoto uvádí několik studií, které poukazují na nespojitost populárního japonského nacionalismu s historií a politikou. Současný „pop“ nacionalismus má podle nich málo společného s vážnou vírou současných Japonců v nacionalismus jako ideologie nebo s jejich identifikací se státem jako politickou nebo historickou entitou. Spíše zahrnuje naivní předpoklad „Miluji Japonsko, protože jsem Japonec“ a také touha spojit se s ostatními lidmi pomocí symbolů, které jsou prázdné a nemají vazbu na historii. Tato touha po národní hrdosti je v moderním Japonsku často spojována se ztrátou smyslu a identity v pokročilé kapitalisticko spotřebitelské společnosti a také s vysokou mírou nejistoty v období po prasknutí tzv. bublinové ekonomiky na počátku 90. let. Konzumování národnostních symbolů kompenzuje nejistoty a vytváří imaginární spojení mezi atomizovanými jednotlivci v městském a často nelidském prostředí současného Japonska. Většina autorů uvádí, že tento „pop“ nacionalismus není nebezpečný, neboť většina obyčejných Japonců neklade stát nad své osobní životy a bezpečnost. Pro obyčejné Japonce je pro jejich naplnění národní hrdosti dostatečné, že na mezinárodních závodech zvítězí japonští závodníci či umělci.³⁴¹

Bohužel není veškerý japonský nacionalismus zcela prostý historických a politických souvislostí. V 90. letech 20. století praskla ekonomická bublina a následovala po něm dlouhodobá recese. Právě v této době se vynořily skupiny historických revizionistů, kteří se snažili založit národní hrdost na reinterpretaci moderní japonské historie.³⁴²

Myšlenky tohoto proudu lze shrnout do následujících bodů:

- a) Je přirozené a zdravé milovat svou zemi a Japonci by měli být pyšní na Japonsko.
- b) V poválečné japonské historiografii dominovala levice, která veřejnosti a zvláště dětem prezentovala překroucené a masochistické pojetí historie.
- c) Japonsko se již nemusí omlouvat (nebo se již dostatečně omluvilo) za své válečné činy.
- d) Protijaponské nálady a akce v Číně a Japonsku jsou absurdní a iracionální.
- e) Čína a Korea používají historii jako diplomatickou kartu.³⁴³

Kobayashi ve svém komiksu prezentuje názory *Společnosti pro liberální výklad historie* (*Jiyushugi Shikan Kenkyukai* 自由主義史観研究会). Ta tvrdí, že Japonsko bojovalo spravedlivou válku s cílem osvobodit Asii od západního imperialismu a ti, kdo v dnešním

³³⁸ Celý dokument je dostupný na

http://www.youtube.com/results?search_query=riben+guizi&aq=0&oq=riben+gui.

³³⁹ Rose, C. *Sino-Japanese Relations: Facing the Past, Looking to the Future?* New York: RoutledgeCurzon, 2005, s. 38. Napadání lidí protestujících proti historickému revisionismu je zachycené i na počátku filmu *Japonští ďábli*. viz http://www.youtube.com/results?search_query=riben+guizi&aq=0&oq=riben+gui.

³⁴⁰ Sakamoto, R. „Will You Go to War? Or Will You Stop Being Japanese?“. *Nationalism and History in Kobayashi Yoshinori's Sensoron*. In: *China-Japan Relation in the Twenty-First Century: Creating a Future Past*. Ed. by Heazle, M. a Knight, N. Cheltenham: Edward Edgar Publishing, 2007, s. 75.

³⁴¹ Dtto, s. 76-77.

³⁴² Dtto, s. 77.

³⁴³ Dtto, s. 77.

Japonsku znevažují válečné hrdiny jako zločince, jsou produktem amerického vymývání mozků, které trvá již od okupace Japonska. V každé kapitole se Kobayashi věnuje jednomu historickému tématu jako byly „ženy utěšitelky“ (*ianfu* 慰安婦), Tokijský válečný tribunál, jaderné bomby a Nankingský masakr.³⁴⁴

Kobayashi se v Japoncích snaží probudit nevědomé vlastenectví (*mujikaku-na aikokushin*). Na svých postavách glorifikuje padnutí za vlast, milované osoby, rodné město, rodinu, císaře, budoucnost národa atd. Nepropaguje však státní systém. Zde se nabízí vysvětlení Benedicta Andersona, který spojení mezi jednotlivcem a národem popsal jako představovanou komunitu a obětování života pro ni je vnímána jako čistá nesobecká oběť.³⁴⁵

V úvodní scéně v *Sensoron* je současné Japonsko popsáno jako „hnusný mír“, který má ničivý vliv na lidskou morálku. Současná mládež je podle Kobayashiho nihilistická a sobecká. V protikladu k nim klade své hrdiny, nesobecké a ochotné pro veřejné blaho položit život. Příliš zdůrazňuje slávu a čest a opomíjí krutost, strádání a těžkosti války. Nikdy nezmiňuje, že císařští vojáci byli v Asii agresory.³⁴⁶

Kobayashi nechce, aby současní Japonci bojovali stejně jako jejich dědové. Chce, aby se stali hrdiny ve svém boji proti poválečnému výkladu historie, kde byl boj jejich dědů označen za agresi a oni sami odsuzováni jako špinaví a zlí lidé. Kobayashiho nepřátelé jsou japonští politici, akademici, byrokraté, novináři a „levičáci“, kterým USA vymyla mozky během okupace a v letech, které po ní následovaly. Kobayashi ukazuje vojáky jako umlčené oběti jejichž příběh je nutné vypravovat. V kapitole o Nankingském masakru Kobayashi přidává ke svým nepřátelům i Čínu. Popisuje ji jako necivilizovanou a nemoderní společnost se zvyky, jako je kanibalismus a jinými údajně charakteristicky čínskými formami krutosti. Pokud byla Čína ve 30. letech 20. století popisována jako necivilizovaná a krutá, tak současná Čína je prezentována jako nedemokratická a nezrale nacionalistická.³⁴⁷

Tento názor již zapustil kořeny v japonských politických kruzích. Čína je podle nich nedemokratická země, kde lidé nemají svobodu projevu a vláda podporuje nezdravý a potenciálně nebezpečný nacionalismus. Japonský nacionalismus je podle nich naopak dospělý a zdravý.³⁴⁸

Hlavním nepřítelem pro Kobayashiho je Západ v čele se Spojenými státy, japonští intelektuálové, levicová média a jejich příznivci. Právě tato skupina se podle něj spiknula a vytvořila mýtus o Nankingském masakru. Jím předkládané materiály jsou vybrané z děl konzervativních historiků a přidává k nim své varování, že Japonsko je obětí mezinárodního spiknutí a vymývání mozků.³⁴⁹

Výše zmíněné Kobayashiovy názory se začaly stále častěji objevovat na stránkách některých novin. V roce 2005 *Yomiuri shinbun* a *Sankei shinbun* předkládaly často obraz Japonska jako nepochopenou oběť šikanování asijských států. Dále skrze články Tokijského primátora Ishihary Shintaró (石原 慎太郎 1930-) v *Sankei shinbun* a sloupky bývalého premiéra Nakasoneho v *Yomiuri shinbun* prosazovaly, aby Japonsko bylo asertivnější.³⁵⁰

Jiná média jako *Asahi* naproti tomu mají spíše tendenci být více reflektivní, omlouvají se za japonskou brutální kolonizaci a agresivní válku v Asii, snaží se smířit s minulostí a být dobrými sousedy s Čínou a Korejemi. Mají také velmi skeptický pohled na vládnoucí stranu

³⁴⁴ Dtto, s. 79.

³⁴⁵ Sakamoto, R. „*Will You Go to War? Or Will You Stop Being Japanese?*“: *Nationalism and History in Kobayashi Yoshinori's Sensoron*. In: *China-Japan Relation in the Twenty-First Century: Creating a Future Past*. Ed. by Heazle, M. a Knight, N. Cheltenham: Edward Edgar Publishing, 2007, s. 79.

³⁴⁶ Dtto, s. 80.

³⁴⁷ Dtto, s. 84-85.

³⁴⁸ Dtto, s. 85.

³⁴⁹ Dtto, s. 86.

³⁵⁰ Johnston, E. *Japan Under Siege: Japanese Media Perceptions of China and the Two Koreas Six Decades After World War II*. In: *China-Japan Relation in the Twenty-First Century: Creating a Future Past*. Ed. by Heazle, M. a Knight, N. Cheltenham: Edward Edgar Publishing, 2007, s. 114.

LDP a přítomnost amerických vojáků v Japonsku. Jsou proti návštěvám premiéra ve svatyni Yasukuni a změně článku 9 v japonské ústavě.³⁵¹

Hlavní proud pohledu médií v Japonsku na Čínu je takový, že je to země s rostoucí mocí. Nikdo si však neuměl nebo nechtěl připustit, že se mocnou již stala. Vzestup Číny v ekonomice a vojenství spolu s prohlubujícími se ekonomickými vztahy mezi oběma zeměmi je v Japonsku vnímán s respektem i strachem. Velké japonské firmy jako Toyota a Toshiba jsou ohledně svých výhledů na čínském trhu optimistické. Pokud však došlo na diskuzi ohledně možného uzavření Japonsko-čínské dohody o volném obchodu, tak Japonsku náhle došla řeč. Taková smlouva by znamenala nejen zboží a služby, ale také lidi. Milióny Číňanů proudících do Japonska za prací do malých firem či velkých měst si nikdo ve velkých podnicích ani v médiích nechtěl představovat. V japonských novinách jako jsou *Kyodo shinbun*, *Mainichi shinbun* a *Yomiuri shinbun* se začaly objevovat příběhy o přepadeních, útocích a vraždách spáchaných Číňany v Japonsku. Bulvární noviny začaly Tokio zobrazovat jako město obsazené čínskými kriminálními gangy.³⁵²

Posledním faktorem přispívajícím k posilování nacionalismu jsou návštěvy premiérů a politiků ve svatyni Yasukuni. Tato svatyně byla postavena v roce 1800 v centru Tokia. V této svatyni jsou uctívány duše vojáků a námořníků, kteří zahynuli v japonských civilních konfliktech, v čínsko-japonské válce z let 1894-95, v rusko-japonské válce z let 1904-1905 a také těch, kteří padli v I. světové válce. Ale převážnou většinu uctívaných mrtvých jsou vojáci Císařské armády, kteří padli za Japonsko v Pacifické válce mezi lety 1931-1945. Po ukončení II. světové války se *Asociace truchlících válečných rodin* (*Izokukai* 遺族会) sjednotila na tom, že svatyně Yasukuni, bude místem, kde lze na zemřelé vzpomínat s hrdostí. Tato asociace je údajně schopna pro stranu LDP při volbách získat až jeden milión hlasů. Během větší části poválečné historie se jen představitelé extrémní pravice odvažovali volat po veřejné návštěvě politiků a premiérů v této svatyni. V roce 1978 do této svatyně byly umístěny duše čtrnácti válečných zločinců třídy A. *Izokukai* zvyšovala tlak na premiéra, aby svatyni navštívil. Premiér Yasuhiro Nakasone to učinil, ale na protesty z Číny a Koreje s návštěvami opět přestal. V roce 2001 se stal premiérem Koizumi Junichiro. Většina médií se tehdy domnívala, že Koizumiho předvolební proslovy o vlastenectví a uctívání zemřelých byly jen politickou rétorikou, ale on všechny překvapil a chrám Yasukuni navštívil a to celkem šestkrát. Koizumi byl podporován nejen *Izokukai* a jejich revizionistickými přáteli, ale i některými seniory v obchodě a byrokracii, kteří si kvůli obchodu a pracovním důvodům nemohli dovolit se Číně a Jižní Koreji postavit.³⁵³

Mocná média hlavního proudu buď návštěvy otevřeně podporovala, jako tomu bylo u *Sankei* nebo varovala, že kvůli nim přibude problémů s Čínou a Jižní Korejí. Zajímavé je, že *Yomiuri shinbun*, který je považován za poměrně konzervativní se postavil proti návštěvám a spojil se s úhlavním nepřítelem, deníkem *Asahi shinbun*, a v červnu roku 2005 společně žádali vytvoření sekulárního chrámu.³⁵⁴ V pravicových médiích pak postupně převládl názor, že Japonsko je v obležení svých sousedů a tento názor předkládaly veřejnosti.

Z výše uvedeného lze vyvodit několik shrnujících bodů. Od 80. let se japonská vláda snažila pod tlakem pravicových a revizionistických skupin změnit veřejné mínění a vrátit japonskému lidu hrdost na vlastní národ a stát. Pokusila se to provést několika způsoby. Jedním z nich byly úpravy učebnic historie, dalším byly návštěvy politiků ve svatyni Yasukuni atd. Vláda však nebyla tak mocná, aby se jí to zcela podařilo. V Japonsku se vyvinulo silné pacifistické cítění, které vládě a revizionistickým skupinám bránilo v realizaci

³⁵¹ Dtto, s. 113.

³⁵² Johnston, E. *Japan Under Siege: Japanese Media Perceptions of China and the Two Koreas Six Decades After World War II*. In: *China-Japan Relation in the Twenty-First Century: Creating a Future Past*. Ed. by Heazle, M. a Knight, N. Cheltenham: Edward Edgar Publishing, 2007, s. 116.

³⁵³ Dtto, s. 121.

³⁵⁴ Dtto, s. 121.

jejich představ. Naproti tomu je také pravda, že se japonská společnost celkově dívá na Čínu negativně a to zejména kvůli špatné hospodářské situaci.

4.3 Problém interpretace faktů o II. světové válce v japonských učebnicích historie

Hned po ukončení II. světové války panovalo v Japonsku přesvědčení, že je třeba „napravit svou válečnou zodpovědnost“ a také že „Japonsko nemělo vést agresivní válku“. V průběhu Tokijského válečného tribunálu začalo vycházet najevo, jakých ukrutností se japonští vojáci dopouštěli zejména v Číně. V reakci na to se vyvíjela i diskuze levicových deníků, intelektuálů a veřejnosti, ve které se probíralo, kdo by měl být za násilnosti zodpovědný. Tato debata ale netrvala dlouho. Studená válka začala nabírat na síle a komunistická Čína byla vybrána jako jeden z hlavních nepřátel. Japonsko mělo být spojencem v boji proti komunismu. Odrazování od vzpomínek na japonské ukrutnosti v Číně se stalo integrální součástí americké politiky. Japonsko se tedy již v roce 1948 rozdělilo na dva proudy debatujících. Levicový proud hlásající, že válka v Číně byla válkou agresivní a pravicový proud chránící císaře naopak hlásal, že Japonsko do války svedla skupina válečných štváčů.³⁵⁵

K levicovému proudu výkladu dějin, který je také označován za progresivní proud, patřili učitelé a akademici, odbory japonských učitelů a socialisté. Ke konzervativnímu proudu patřili členové LDP, ministerstvo školství a akademici a různé skupiny s pravicovým zaměřením. Konzervativní proud s ukončením americké okupace Japonska získal kontrolu nad obsahem učebnic. Ministerstvo školství (Monbushó) považovalo učebnice napsané do konce americké okupace za příliš levicové a příliš liberální v popisu války a císařského systému. Konzervativci vedli několik kampaní za odstranění levicových předsudků v učebnicích historie. První taková kampaň se odehrála v polovině 50. let a druhá na přelomu 70. a 80. let 20. století. Cílem kampaní bylo odhalit žalostný stav těchto učebnic a vložit do nich více vlasteneckého ducha. Kampaně vedly hlavně skupiny v rámci LDP a Ministerstvo školství, ale podporovaly pravicové skupiny jako např. *Národní výbor za ochranu Japonska* (*Nihon wo mamoru kokumin kaigi* 日本を守る国民会議). Třetí velká kampaň proběhla mezi lety 1993-1994.³⁵⁶

V první kampani v 50. letech šlo ministerstvu školství hlavně o zpřísnění kontroly nad obsahem učebnic. Výsledkem bylo, že se v učebnicích u popisu japonské války v Číně začaly používat nejednoznačná vyjádření. V roce 1965 však Ienaga Saburó podal žalobu proti vládě za používání nepřesných a neúplných informací a Tokijský okresní soud mu dal za pravdu. Ministerstvo školství pak muselo uvolnit kritéria pro autorizaci učebnic, ve kterých se následně objevilo větší množství informací o ukrutnostech japonské císařské armády během 30. a 40. let 20. století. Například zmínka o *Nankingském masakru* (*Nankin daigyakusatsu* 南京大虐殺) se v učebnicích pro nižší a vyšší střední školy objevila až v roce 1974.³⁵⁷

Na počátku 80. let se LDP opět pokusila rázně zakročit proti „žalostnému stavu“ učebnic. V těchto učebnicích byla například termín „vpadnout“ (*shinryaku* 侵略) nahrazen termínem „postoupit“ (*shinshutsu* 進出). Jižní Korea i Čína tyto nové učebnice velmi kritizovaly a žádaly jejich opravu. Po několik měsíců trvající diplomatické při udělala japonská vláda ústupek a přes svého Vrchního sekretáře Miazawu prohlásila, že doporučí autorům učebnic historie, aby při psaní učebnic historie brali větší ohled na pocity sousedních

³⁵⁵ Rose, C. *Sino-Japanese Relations: Facing the Past, Looking to the Future?* New York: RoutledgeCurzon, 2005, s. 37.

³⁵⁶ Dtto, s. 55-56.

³⁵⁷ Dtto, s. 56.

zemí. V polovině roku 1984 všechny učebnice pro nižší i vyšší střední školu obsahovaly informace o Nankingském masakru a některé dokonce i o Jednotce 731.³⁵⁸

V roce 1986 již zmíněná pravicová skupina *Národní výbor za ochranu Japonska* připravila učebnici nazvanou *Nová historie Japonska (Shinpen Nihonshi 新編日本史)*, která podle tvrzení Výboru měla potvrdit japonskou historii a „umožnit mladým lidem, aby milovali historii své země“. Opět se opakoval argument o přílišném levicovém předsudku učebnic historie. Výzkumná rada autorizace učebnic dostala rukopis této učebnice v roce 1985 a požádala přibližně o osm set oprav. Poté učebnici schválila k publikaci. Nejprve protestovala Jižní Korea a pak následovaly protesty i z Číny, Taiwanu i Jihovýchodní Asie. Čínské ministerstvo zahraničí vydalo memorandum, ve kterém žádalo odstranění chybných pasáží. Vyvinulo také velký tlak na premiéra Nakasoneho, který pod jeho vlivem nařídil další přezkum obsahu učebnic. Nakasone se i snažil publikování učebnice zabránit, ale ministerstvo školství (Monbushó) se snažilo v publikování pokračovat. Nakonec po čtyřech kolech doporučených oprav byla učebnice vydaná. Celá záležitost poměrně rychle utichla. Vysvětluje se to jednak *vnímáním historie (rekishikan 歴史観)* u premiéra Nakasoneho, který přiznal že válka v Asii byla agresivní a také uvedl, že učebnice mají ukazovat pravdu. Mimo to měl Nakasone v té době před sebou dvoje volby a nechtěl riskovat nějakou diplomatickou roztržku.³⁵⁹

Několik let nato se historie opakovala. Na počátku 90. let se v japonských učebnicích historie začalo objevovat mnohem více informací o 30. a 40. letech 20. století. Byly v nich zmíněné ženy utěšitelky, nucená práce, jednotka 731 i Nankingský masakr. Mimo to i dříve kritizované vágní termíny jako „postup“ a „incident“ byly nahrazeny jasnými termíny jako „vpád“ a „agrese“. Také se objevovaly zmínky o nucení Korejců, aby si změnili svá jména na japonská a o soudech, při kterých Německo poskytovalo odškodnění svým válečným obětem. Údaje původně zapisované do poznámek pod čarou se dostaly do hlavních textů učebnic a hlavně byly presentované jako fakta a ne jako popis událostí. Celkově bylo patrné, že zodpovědnost leží na straně Japonska. Z pohledu progresivních historiků se učebnice zlepšily, ale z pohledu konzervativních nikoliv.³⁶⁰

V tuto dobu se v pokynech pro učitele objevily nové směrnice pobízející učitele, aby v dětech povzbuzovali větší hrdost na vlastní zemi. Tento požadavek vyšel opět z řad LDP, kterým se postoj k autorizaci učebnic v 80. a 90. letech zdál příliš mírný. Tento postup členů LDP někteří autoři popisují jako reakci na mezinárodní ohlas sporu o učebnice z roku 1982 a také rozhodnutí Vrchního tokijského soudu ve prospěch³⁶¹ Ienagy Saburóa v roce 1993.

Obsah těchto učebnic se brzy stal objektem kritiky pravicového tisku (již zmiňovaný *Sankei shinbun, Shokun, Seiron, Bungei shunjú, Fusósha*) a někteří členové LDP to zmiňovali i ve sněmovně. Kromě LDP se k učebnicím kriticky vyjadřovali také politici bývalé Shinshintó, akademici či novináři pravicového zaměření a skupiny navrhující revizi ústavy jako je Nihon kaigi a další ještě radikálnější pravicové skupiny.³⁶²

Hlavní problém byl v tom, že děti na nižších středních školách budou moci být stěžejí hrdé na svou zemi, pokud se učebnice nezmění. Jejich ústředním tématem bylo tvrzení, že takzvané ženy utěšitelky nebyly k prostituci nuceny. Další skupiny se přely o Nankingský masakr, Incident u mostu Marka Póla a termín agrese. Neaktivnější z těchto skupin byla *Japonská společnost pro reformu učebnic historie (Atarashii rekishi kyókaisho o tsukuru kai*

³⁵⁸ Dtto, s. 56-57.

³⁵⁹ Rose, C. *Sino-Japanese Relations: Facing the Past, Looking to the Future?* New York: RoutledgeCurzon, 2005, s. 57.

³⁶⁰ Dtto, s. 58.

³⁶¹ Některé žaloby Ienagy Saburóa byly soudem rozhodnuty kladně, jiné nikoliv. Kompletní seznam žalob a odvolání uvádí Rose, C. *Sino-Japanese Relations: Facing the Past, Looking to the Future?* New York: RoutledgeCurzon, 2005, s. 128-129.

³⁶² Dtto, s. 59.

新しい歴史教科書を作る会)³⁶³, kterou někteří členové LDP podporovali. V horní i dolní sněmovně japonského parlamentu vytvořili členové LDP diskusní skupiny, které požadovaly vymazání určitých pasáží z učebnic. Nejvyšší rada LDP vystoupila s kritikou učebnic také a kritizovala především problém žen utěšitelů, Nankingský masakr a Incident u mostu Marka Póla. Ve dnech 11. a 18. prosince 1996 dokonce požadovali, aby prohlášení premiéra Miyazawy Kiichia (宮澤 喜一 1919-2007) z roku 1982 bylo odstraněno z učitelských směrnic. I politici strany Shinshintó vytvořili svou studijní skupinu nazvanou *Liga pro vyučování správné historie (Tadashii rekishi o tsutaeru kokkai giin renmei 正しい歴史を伝える国会議員連盟)*.³⁶⁴

Výše uvedené strany spolu s pravicovými skupinami pořádaly v roce 1996 kampaň, ve které povzbuzovaly místní zastupitelské úřady, aby sepisovaly petice za vymazání pasáží o ženách utěšitelkách z učebnic nebo za posílení pravomocí jejich autorizace. Proti kampani se postavila opozice, ve které byly členové Japonské komunistické strany, občanská sdružení, a ženská sdružení a seskupení. Kampaň skončila pro pravici i LDP neúspěchem, ale to ji neodradilo a zahájilo druhou kampaň, ve které požadovalo od místních vlád petice za posílení autorizace učebnic.³⁶⁵

Na konci 90. let se Japonské ministerstvo školství pustilo do vlasteneckého vzdělávání, což připomínalo jeho snahu na počátku 80. let. Patrně to souviselo s tím, že se do vlády opět dostala LDP, která v letech 1993-94 nebyla u moci. Premiéři Hosokawa Morihiro (細川 護熙 1938-) a Murayama Tomiichi (村山 富市 1924-) přistupovali k vyrovnání s minulostí smířlivěji, než by si LDP a pravicové skupiny přály. V roce 1998 ministr školství Machimura Nobutaka (町村 信孝 1944-) prohlásil, že učebnice historie nejsou vyvážené. O rok později byly vydavatelé učebnic instruováni ministerstvem školství, aby „zajistili větší vyváženost učebnic“ a také aby kladli důraz na národní symboly jako je státní vlajka a hymna.³⁶⁶ Výsledkem této kampaně bylo vydání řady sedmi učebnic historie schválených v roce 2000, ve kterých byl termín invaze opět nahrazen termínem postup, zmínky o jednotce 731 vymazány a Nankingský masakr zmírněn na *Nankingský incident (Nankin jiken 南京事件)*. *Ženy utěšitelky* byly podrobně popsány jen v jediné učebnici a ve zbylých šesti učebnicích zmínky o nich buď zcela zmizely, anebo byly podstatně zkráceny.³⁶⁷

V roce 2001 japonské Ministerstvo školství schválilo učebnice historie nazvané *Nové učebnice historie (Atarashii rekishi kyokasho 新しい歴史教科書)* vypracované ultra-nacionalistickou Japonskou společností pro reformu učebnic historie. Na tento akt reagovala Čína i Jižní Korea masovými protesty.³⁶⁸ I v rámci Japonska se zorganizovala velká skupina organizací protestujících proti přijetí této Nové učebnice historie na středních školách. Již v roce 2000, kdy procházela *Nová učebnice historie* autorizačním procesem, podaly tyto organizace petici do parlamentu, kde varovaly, že „*schválení takové učebnice japonskou vládou a její použití při výuce historie vydláždí cestu pro obnovení šovinistické výuky historie v předválečném a válečném období.*“ K petici hned od počátku podepsalo 60 japonských historiků, ale počet signatářů se brzy zvýšil a do března 2001 dosáhl výše 899 osob.³⁶⁹

V čínských médiích byla tato polemika velmi pečlivě sledována, ale nebylo jí věnováno zdaleka tolik pozornosti, jako v roce 1982. Reakce japonské vlády na čínské

³⁶³ Tato společnost je známá také pod názvem Tsukurukai.

³⁶⁴ Rose, C. *Sino-Japanese Relations: Facing the Past, Looking to the Future?* New York: RoutledgeCurzon, 2005, s. 59.

³⁶⁵ Dtto, s. 59.

³⁶⁶ Dtto, s. 60.

³⁶⁷ Dtto, s. 60.

³⁶⁸ He Yinan. *National Mythmaking and the Problem of History*. In: *Japan's Relation with China. Facing a Rising Power*. Ed. by Lam P. E. New York: Routledge, 2006, s. 78.

³⁶⁹ Rose, C. *Sino-Japanese Relations: Facing the Past, Looking to the Future?* New York: RoutledgeCurzon, 2005, s. 62.

protesty nebyla jednoznačná. Premiér Koizumi prohlásil, že se s učebnicemi nedá nic dělat, neboť nerepresentují její názor. Naopak ministryně zahraničí Tanaka Makikoová (田中 眞紀子 1944-) ujistila v telefonickém rozhoru svého čínského kolegu Tang Jiaxuana (唐家璇 1938-), že vztah s Čínou je pro Japonsko jeden z nejdůležitějších a také, že japonská vláda stojí za prohlášeními z roku 1972 při navázání kontaktů a za prohlášením premiéra Murayama z roku 1995. Učebnice byla vydaná v roce 2001 s malými změnami podle korejských připomínek. Čínským připomínkám vyhověno nebylo. Japonská vláda prohlásila, že nemůže vyhovět dalším čínským požadavkům na opravy, neboť v učebnicích nejsou žádné významné odchylky od faktů a také, že mezi japonskými historiky existují různé názory. Čínská vláda toto rozhodnutí označila za nepřijatelné, ale posléze problém pozvolna utichnul. Čínská vláda přijala pragmatický postoj a vyhnula se eskalaci protijaponských nálad v zemi, které by mohly přerůst v protivládní protesty.³⁷⁰

V roce 2002 byla založena *Asijská síť pro výuku historie (Rekishī kyōiku Ajia nettowāku 歴史教育アジアネットワーク)*, která si za cíl klade sloužit jako doplněk ke stávajícím učebnicím historie v Číně, Koreji i Japonsku. V minulosti se projekty společného výzkumu mezi Japonskem a Korejí příliš nevydařily, ale tento projekt mezi Korejí, Čínou a Japonskem má naději na úspěch.

Japonská a čínská vláda umožnily výměny čínských a japonských učitelů historie a také japonským učitelům historie bylo umožněno navštívit v severovýchodní Číně místa spjatá s historií. Dále se podílejí na společných publikacích, seminářích a konferencích a při ústních výpovědích obětí.³⁷¹ Zdálo by se, že se vše obrací k lepšímu, ale nebylo tomu tak.

Dne 10. dubna 2005 schválilo japonské Ministerstvo školství nové učebnice historie pro nižší střední školy, které opět bagatelizovaly události ve 30. a 40. letech 20. století. Například Nankingský masakr byl označen za pouhý incident. Tato učebnice byla opět vypracovaná členy pravicově nacionalistické *Společnosti pro reformu učebnic historie*. Schválení těchto učebnic vyvolalo masové protesty v Číně. Japonští diváci mohli po několik týdnů na obrazovkách vidat davy protestujících Číňanů před velvyslanectvím a obchodními misemi v Pekingu, Šanghaji a dalších čínských městech. Protesty nakonec přerostly v ničení japonského majetku a pálení japonských vlajek. Míra a velikost demonstrací zpočátku šokovala, vyděsila či rozzlobila mnoho lidí v Japonsku. Šok však byl zažehnán, když media přinášela reportáže o tom, že mnohé demonstrace byly zinscenované poloprofesionálními protijaponskými agitátory, kteří to prováděli s tichou podporou čínské vlády. Čínská vláda nakonec nepokoje uklidnila, ale hněv, nedůvěra a rozhořčení na obou stranách byly velmi skutečné.³⁷² I tento pokus o změnu učebnic historie lze připsat na vrub politickému úspěchu strany LDP ve volbách v roce 2005. O rok později premiér Koizumi resignoval a na jeho místo nastoupil Shinzō Abe. Od roku 2006 však strana ztrácí podporu a mnoho jejích politiků z ní odešlo a založilo vlastní strany, jako například *Povstaň Japonsko (Tachiagare Nippon たちあがれ日本)* nebo *Strana pro všechny (Minna no tō みんなの党)*.

Poslední z pokusů japonského ministerstva školství vymazat něco z učebnic historie se odehrál v roce 2007. Tehdy ministerstvo požadovalo odstranění pasáží popisujících, jak na konci války nutili japonští vojáci obyvatele Okinawy k hromadným sebevraždám pomocí granátů. Ministerstvo školství tvrdilo, že pro taková tvrzení nejsou dostatečné důkazy.³⁷³ Na Okinawě proti požadavkům ministerstva protestovalo více jak sto tisíc lidí.³⁷⁴

³⁷⁰ Rose, C. *Sino-Japanese Relations: Facing the Past, Looking to the Future?* New York: RoutledgeCurzon, 2005, s. 64-65.

³⁷¹ Dtto, s. 66.

³⁷² Johnston, E. *Japan Under Siege: Japanese Media Perceptions of China and the Two Koreas Six Decades After World War II*. In: *China-Japan Relation in the Twenty-First Century: Creating a Future Past*. Ed. by Heazle, M. a Knight, N. Cheltenham: Edward Edgar Publishing, 2007, s. 119-120.

³⁷³ <http://legacy.signonsandiego.com/news/world/20070330-0757-japan-forcedsuicides.html>.

³⁷⁴ <http://news.bbc.co.uk/2/hi/asia-pacific/7020335.stm>.

Z výše uvedeného textu je patrné, že pravicově zaměřená média, členové LDP a strany Shinshintó a extrémně pravicové skupiny se stále snaží skrze autorizaci učebnic vštípit dětem a mladým lidem takovou interpretaci historie, která by těmto skupinám poskytla moc, ospravedlnění a legitimizaci jejich postavení v japonské společnosti. Velmi příznačně to dokládá *Prohlášení Japonské společnosti pro reformu učebnic historie* z roku 1998:

*Pro národy je nemožné sdílet vnímání historie. Japonsko postoupilo daleko od raného stádia nacionalismu, ke kterému se naši asijské sousedé právě explozivně dostávají. Pokud bychom přistoupili na kompromisy s ostatními asijskými národy, rovnalo by se to aktu kapitulace na straně Japonska. Takový akt by jen zhoršil systém, který se již ukázal, tj. ztráta národní historie.*³⁷⁵

Ani vláda ani LDP a ostatní pravicové skupiny zatím nedokázaly prosadit svůj záměr. Jimi podporované učebnice byly přijaté na zlomku středních škol, ale podařilo se jim zmenšit množství informací o tématech spojených s předválečným a válečným obdobím.³⁷⁶

4.4 Soudní jednání o odškodnění čínských obětí

V roce 1972 došlo k normalizaci kontaktů mezi Japonskem a Čínou, která se pro dosažení svého diplomatického uznání vzdala válečných reparací. Na konci 80. a počátku 90. let se však souvislosti s procesem usmířování objevily první individuální žaloby o kompenzaci za vytrpěná příkoří. Poškozených bylo několik druhů.

- 1) Ženy z Číny, Koreje, Filipín a západních států, které byly ve 30. a 40. letech přinucené k prostituci.
- 2) Nuceně nasazení pracovníci v Číně a v japonských dolech a továrnách v Japonsku.
- 3) Oběti použití biologických a chemických zbraní, pokusů a také nehod způsobených zanechanými chemickými zbraněmi.

V Japonsku proběhlo přes 60 soudních procesů dalších 15-20 jich bylo vedeno ve Spojených státech. Většina žalob byla zamítnuta, čeká na rozhodnutí či je podáno odvolání. Málokterý ze žalujících dostal nějaké finanční odškodnění. Úspěšné žaloby byly spíše proti japonským firmám než proti japonskému státu. Až do současnosti soud nikdy nerozhodl, že by japonský stát měl převzít jakoukoliv právní odpovědnost za způsobené škody, ačkoliv soudci uznali utrpení žalujících.³⁷⁷

Ke vzniku *hnutí za odškodnění* (*suopei yundong* 索赔运动)³⁷⁸ přispívala i opakovaná přereknutí (mógen) japonských politiků, vynechávání zmínek o Tokijském válečném tribunálu a zamlčování agresivity Japonska během 30 a 40. let a vyhýbání se zodpovědnosti za ni.³⁷⁹

ad 1) Celkový počet žen přinucených japonskou armádou k prostituci se odhaduje na 360 000 až 410 000, z toho přes 200 000 Číňanek.³⁸⁰ Vidíme, že většinu z nich tvořily ženy z Číny dále pak z Koreje, Japonska a Filipín. Menší množství pocházelo z Thajska, Malajsie,

³⁷⁵ Rose, C. *Sino-Japanese Relations: Facing the Past, Looking to the Future?* New York: RoutledgeCurzon, 2005, s. 68.

³⁷⁶ Dtto, s. 61.

³⁷⁷ Dtto, s. 69.

³⁷⁸ Zde je použitý přepis pinyin.

³⁷⁹ Rose, C. *Sino-Japanese Relations: Facing the Past, Looking to the Future?* New York: RoutledgeCurzon, 2005, s. 73.

³⁸⁰ Dtto, s. 88.

Vietnamu, Taiwanu, Indonésie, Barmy, Holandska a Austrálie. Profesor Yoshimi Yoshiaki (吉見 義明 1946-) z univerzity Chuó hrál hlavní roli při objevování důkazů o tom, že se císařská armáda podílela na vybudování systému nevěstinců. Jeho důkazy přinutily japonskou vládu přiznat podíl vlády na onom systému. Japonská vláda přiznala svou morální zodpovědnost, ale ne právní odpovědnost. Založila *Asijský fond míru a přátelství pro ženy* (*Josei no tame no Ajia heiwa yūkó kikin* 女性のためのアジア平和国民友好基金), do kterého vložila 500 milionů japonských yenů. Tyto peníze neměly být použité na odškodnění, ale na placení zdravotních výloh a sociálních služeb „žen utěšitelů“.³⁸¹ Hnutí dosáhlo takového mezinárodního ohlasu, že v roce 1996 podal Dr. Rhadika Coomaraswamy k OSN Zprávu o sexuálním otrokářství prováděném japonskou armádou na korejských ženách. Přesto však hnutí nedosáhlo toho čeho chtělo, totiž plného právního uznání podílu japonského státu, písemné omluvy a materiálního odškodnění. Dosáhlo však udržení povědomí o tomto problému a uznání strádání žen během 30. a 40. let.³⁸²

ad2) Mezi lety 1943-1945 bylo přibližně 40 000 Číňanů násilně odvečeno do Japonska, kde museli pracovat ve stavebních a důlních firmách. Zacházelo se s nimi brutálně a odhaduje se, že 7000 z nich tam zemřelo. Těsně po válce ministerstvo zahraničních věcí japonské vlády tvrdilo, že veškeré dokumenty týkající se nuceně nasazených pracovníků byly během války zničeny. V roce 1993 však byly na ústředí Zahraniční čínské asociace v Tokyu objeveny série dokumentů vypracovaných pro ministerstvo zahraničí v roce 1946. Díky těmto dokumentům bylo možné získat zásadní údaje o fungování systému nucené práce.³⁸³

Nuceně nasazení z Taiwanu, Filipín, Koreje a Číny žalovali firmy jako NKK, Mitsubishi Heavy Industries, Nachi-Fujikoshi, Nippon Steel, Kajima a Nishimatsu Construction. Požadovali od firem odškodnění za hrubé zacházení a zaplacení nevyplacených mezd. Mimo to žádali oficiální omluvu od firem a od japonského státu. Některé ze žalob byly podané ve Spojených státech a jiné v Japonsku. Žaloby podané v USA se zdály být nadějně, ale všechny byly zamítnuty. Důvody zamítnutí bylo například promlčení doby podání žaloby, nemožnost žádat odškodnění pokud žalující patřil k zemi, která podepsala Sanfranciskou mírou smlouvu nebo americká vláda zastavila jednání. Nepřála si totiž nějaké zhoršení americko-japonských vztahů.³⁸⁴ I většina žalob podaných v Japonsku byla zamítnuta, ale tři případy byly rozsouzeny ve prospěch žalujících. Byl to případ pana Liu Lianrena, případ nuceně nasazených pracovníků z Hanaoky versus Kajima Corporation a případ nuceně nasazených versus Mitsui mining.³⁸⁵

Liu Lianren (刘连仁 1919-2000) byl čínský občan z provincie Shandong, který byl nuceně nasazený v dolech Meiji Mining Company na ostrově Hokkaidó. Z prací se mu podařilo uprchnout a posléze se třináct let skrýval v jeskyních, aniž by tušil, že válka skončila. V roce 1958 byl objeven a deportován do Číny jako nelegální přistěhovalec. Jeho příběh byl v Číně široce medializován a stal se z něj čínský hrdina. Podobně jako ostatní žalující podal i on svou žalobu a dvakrát byla jeho žaloba zamítnuta. Odvolal se k Tokijskému okresnímu soudu a soudní jednání se táhlo až do jeho smrti v roce 2000. O rok později Tokijský okresní soud přiznal pozůstalým odškodnění ve výši 20 milionů japonských jenů. Spokojenost s rozsudkem kazí jen výrok soudce Nishioky Seiichiró, že vyplacené peníze nejsou odškodněním za únos z Číny a nucené práce, nýbrž za třináct let jeho života v jeskyních na Hokkaidó.³⁸⁶

³⁸¹ Rose, C. *Sino-Japanese Relations: Facing the Past, Looking to the Future?* New York: RoutledgeCurzon, 2005, s. 71.

³⁸² Dtto, s. 72.

³⁸³ Dtto, s. 80.

³⁸⁴ Dtto, s. 82.

³⁸⁵ Dtto, s. 81.

³⁸⁶ Dtto, s. 82.

U případu nuceně nasazených v Hanaoce byl průběh velmi podobný. V Hanaoce museli pracovat buď v dolech nebo na opravách u řeky Hanaoka. Kruté podmínky práce je přiměly k „povstání“, které však bylo tvrdě potlačeno armádou a policií.³⁸⁷ Skupina nuceně nasazených Číňanů podala žalobu na firmu Kajima za nucené práce a požadovala odškodnění 5 000 000 jenů pro každého pracovníka. Firma po několika soudních jednáních neochotně přistoupila na usmiřovací návrh soudu, že každému vyplatí 500 000 jenů. Peníze vložila do *Hanaockého fondu za mír a přátelství (Hanaoka heiwa yūkókin 花岡平和友好金)*. Firma Kajima prohlásila, že peníze nejsou v žádném případě odškodněním za nucené práce, ale že byly sehnány jako projev přátelství mezi Japonskem a Čínou a jsou určeny pro „svěpomoc“ a zdraví obětí a pro vzdělávání jejich vnoučat. Z výše uvedené částky 500 000 jenů dostali nakonec pouze polovinu, kvůli tomu, jakým způsobem byly peníze rozdělovány. Urovnání s Kajimou vyústilo v to, že firma odmítla postavit pamětní síň připomínající události v Hanaoce a navíc peníze do fondu poslala až v roce 2003. Kvůli postoji firmy někteří ze žalujících odmítli odškodnění přijmout.³⁸⁸

Poslední částečně úspěšný soudní proces řešil případu skupiny nuceně nasazených v dolech firmy Mitsui Mining. Tato firma během války využívala práci 6500 nuceně nasazených pracovníků z Číny, a více než tisíc z nich ji nepřežilo. Žalující požadovali odškodnění ve výši 23 milionů jenů pro každého pracovníka, veřejnou omluvu od firmy Mitsui Mining a také omluvu od japonské vlády. Soud ve Fukuoce zamítl veřejnou omluvu a či kompenzace od vlády, ale nařídil firmě Mitsui Mining vyplatit každému ze žalujících 11 milionů jenů. Kvůli tomu, že v rozsudku chyběla omluva japonské vlády, se žalující odvolali. I firma Mitsui Mining ohlásila svůj úmysl se odvolat. Důležité u tohoto soudního případu je rozhodnutí soudce Kimuri Motoakiho, který řekl, že násilná přeprava pracovníků na práci byla „nelegálním činem spáchaným společně firmami a státem“. Mimo to kritizoval dvacetileté promlčecí období, kvůli kterému bylo dříve mnoho žalob zamítáno.³⁸⁹

ad3) Za II. světové války prováděla japonská císařská armáda na mnoha místech v Asii výzkum chemických a bakteriologických zbraní. V severočínském městě Harbinu se takové zařízení nazývalo Jednotka 731. Vyráběly se tam nejrůznější nakažlivé bakterie (cholery, tyfu a sněti slezinné) a také bomby, které by dokázaly tyto bakterie nést a zamořit jimi rozsáhlá území. Použitím biologických zbraní zahubila japonská armáda přes sto tisíc Číňanů. Mimo to se prováděly experimenty s použitím bojových plynů jako je slzný plyn či yperit. Pravidelné jednotky japonské armády měly důstojníky trénované v používání chemických zbraní. Odhaduje se, že při 2000 chemických útocích zahynuly desítky tisíc lidí.³⁹⁰

Po porážce Japonska zanechala armáda v Číně velké množství chemických zbraní, kterých se zbavovala zahrabáním do země či vyhozením do řek. Někdy je zamíchala do skladů mezi konvenční zbraně. Čínští občané je náhodně objevovali a riziko pro obyvatelstvo bylo tak velké, že místní vlády některé zničily a jiné uskladnily. Podle čínských odhadů je 1.8 milionů kusů chemických zbraní zahrabáno u měst Dunhua a Meihekou v provincii Jilin. Další známá úložiště jsou v provincii Heilongjiang, Jiangsu a Hebei. Od počátku 90. let byl proveden společný japonsko-čínský průzkum těchto míst. V roce 1992 na Ženevské konferenci o odzbrojení požádala Čína Japonsko o uznání jeho zodpovědnosti likvidace zanechaných chemických zbraní v Číně. O něco později uzavřely Čína a Japonsko *Smlouvu o chemických zbraních* a v roce 1999 *Memorandum o pochopení*, ve kterém se Japonsko zavazuje ke spolupráci na zničení všech zanechaných chemických zbraní. Japonská strana

³⁸⁷ Převzato z článku Uchidy Masatoshiho na <http://www.iwanami.co.jp/jpworld/text/hanaoka01.html>.

³⁸⁸ Rose, C. *Sino-Japanese Relations: Facing the Past, Looking to the Future?* New York: RoutledgeCurzon, 2005, s. 85.

³⁸⁹ Dto, s. 86.

³⁹⁰ Dto, s. 91.

odhaduje, že je nutné odstranit 700 000 kusů chemických zbraní, ale čínská strana to odhadla na 2 milióny kusů. Náhodné objevení či výbuch bojových plynů způsobil od konce války zranění či nemoc 2000 lidí. V roce 2003 došlo na stavbě ve městě Qiqihar k objevení množství barelů s yperitem. Čtyřicet pracovníků při tom onemocnělo a jeden zemřel.³⁹¹

Podobně jako u předchozích žalob nebyly ani žaloby proti Japonsku za odškodnění postižením chemickými či biologickými zbraněmi příliš úspěšné. V tomto případě žalující strana požadovala omluvu, 10 000 000 jenů pro každého postiženého či zabitého chemickými či biologickými zbraněmi vyrobenými v jednotce 731 a použitými v provinciích Zhejiang a Hunan. Žalující stranu zastupovala skupina složená z japonských a čínských právníků a japonskou občanskou skupinou *Komise pro soudní proces biologických zbraní 731* (731 *saikinsen saiban kyánpen iinkai 731 細菌戦裁判キャンペーン委員会*). Skupina aktivistů a právníků v provinciích Hunan a Zhejiang vytvořila seznam osob postižených biologickými zbraněmi. Kampaň doprovázela i vzdělávací výstava, která putovala i do USA a Japonska. Žaloba byla zamítnuta s odvoláním na úmluvu z roku 1972, ve které se Japonsko již zbavilo zodpovědnosti podle mezinárodního práva. Nicméně soudce Iwate připustil, že utrpení způsobené těmito biologickými zbraněmi bylo nesmírné a akce prováděné japonskou armádou nelidské. Dodal také, že kompenzace by musel stanovit zákon vytvořený v japonském parlamentu.³⁹²

U žaloby proti japonskému státu za nehody způsobené zanechanými chemickými zbraněmi se podařilo žalující straně přesvědčit soudce Katayamu a ten rozhodl v jejich prospěch. Japonská vláda pak musela za nedbalost při zacházení s chemickými zbraněmi zaplatit 190 miliónů jenů.³⁹³

Většina soudců zamítala žaloby s tím, že nároky byly již vyřešené podle mezinárodního práva na základě bilaterálních smluv, že podle ústavy Meiji není možné stát pohnat k zodpovědnosti a že po vypršení dvaceti let není žaloba platná. To bylo kritizováno japonskými právníky, akademiky a i postiženými. Ani žaloby v Americe ani v Japonsku nepřiměly japonskou vládu k přijetí právní zodpovědnosti. Soudní pře jen zhoršovaly problém a jasně ukazovaly na neschopnost japonské vlády smířit se s minulostí, čímž prodlužuje utrpení stárnoucích obětí. Japonské společnosti občas přijmou morální zodpovědnost, ale nejsou příliš nakloněné urovnat nároky žalujících.

Soudce Iwate zmínil, že odškodnění by bylo možné skrze nový zákon a politici a člen Sociální demokratické strany Motooka Sóji (本岡 昭次 1931-) navrhl v roce 1996 Zákon o ustavení komise pátrající po faktech o otázce sexuálního donucování za války. V roce 2000 přišel s návrhem na *Doplněk k rezoluci o otázkách týkajících se Zákona o obětech sexuálního otroctví za války*. Tento doplněk volal po obnovení ženské cti skrze omluvu a finanční odškodnění. O rok později Demokratická strana přišla s podobným zákonem o „ženách utěšitelkách“. Všechny zmíněné zákony nebyly přijaty, protože si to většina v japonském parlamentu nepřála. Na druhou stranu se ukazuje, že dlouho odepírané uznání utrpení je pomalu přiznáváno různými soudci. Možná že tlak občanské společnosti nakonec přinutí japonskou vládu k takové omluvě, která bude pro žalující stranu dostatečná.³⁹⁴

Rostoucí počet žalob proti japonskému státu a japonským firmám ukazuje na zlepšení postavení čínského obyvatelstva, které již získalo možnost soudit se. Nicméně japonská vláda vedená po mnoho desítek let konzervativní LDP nehodlá svou moc nějak omezit. To je patrné z neochoty přijmout právní odpovědnost a také z neochoty přijímat zákony, které určité narovnání umožnily. Je ale také pravdou, že v japonské společnosti jsou instituce, které se snaží poškozeným pomoci.

³⁹¹ Rose, C. *Sino-Japanese Relations: Facing the Past, Looking to the Future?* New York: RoutledgeCurzon, 2005, s. 92.

³⁹² Dtto, s. 94.

³⁹³ Dtto, s. 96.

³⁹⁴ Dtto, s. 96-98.

4.5 Rozdíly v demografickém vývoji Japonska a Číny

Vycházíme-li z Morgenthauovy definice, že státy hodnotí svou moc podle hodnoty svých mocenských komponentů a schopností, lze porovnáním demografického vývoje snadno posoudit, jak se Japonci cítí ve srovnání s Číňany.

Základní demografické údaje v Japonsku a Číně mezi lety 1980-2009.³⁹⁵

Japonsko				Čína			
Procentuální poměry na tisíc obyvatel				Procentuální poměry na tisíc obyvatel			
Rok	Živě narození	Zemřelí	Přirozený přírůstek	Rok	Živě narození	Zemřelí	Přirozený přírůstek
1980	13,6	6,2	7,3	1980	18,21	6,34	11,87
1985	11,9	6,3	5,6	1985	21,04	6,78	14,26
1990	10,0	6,7	3,3	1990	21,06	6,67	14,39
1995	9,6	7,4	2,1	1995	17,12	6,57	10,55
2000	9,5	7,7	1,8	2000	14,03	6,45	7,58
2005	8,4	8,6	-0,2	2005	12,4	6,51	5,89
2007	8,6	8,8	-0,1	2007	12,1	6,93	5,17
2008	8,7	9,1	-0,4	2008	12,14	7,06	5,08
2009	8,5	9,1	-0,6	2009	12,13	7,08	5,05

Z výše uvedených údajů je patrné, že v obou zemích dochází ke snižování přirozeného přírůstku obyvatel. Japonsko je na tom relativně hůř neboť mu budou v dlouhodobém výhledu chybět pracovní síly, technici nebo vojáci. Tento trend potvrzuje i zpráva OSN z roku 2006, která odhaduje, že do roku 2050 poklesne počet obyvatel Japonska o 14%.³⁹⁶ Pokud je přesvědčení o vlastní identitě založené na pocitu moci, tak ve výhledu do budoucna se mají Japonci skutečně čeho obávat. Nejde jen o snížení počtu obyvatel, ale také ke změně složení obyvatelstva. Do roku 2013 bude v Japonsku 30 milionů lidí starších 65 let. Tento počet se ale do roku 2018 zvýší na 34, 17 milionu, v roce 2050 na 35, 86 milionu. Problém je v tom, že v roce 2050 bude podle prognóz pouze 100,6 milionu Japonců.³⁹⁷ Pro Čínu jsou prognózy následující: pro rok 2024 se odhaduje, že počet obyvatel Číny vzroste na 1,361 miliardy a do roku 2050 poklesne na 1,243 miliardy lidí. Počet osob starších 65 let se v Číně ze 7% v roce 2001 zvýší na 29% v roce 2050.³⁹⁸ I tato čísla jsou hrozná, Čína na tom přesto bude poměrně lépe, protože bude mít procentuálně méně osob starších 65 let.

³⁹⁵ Tabulka je vytvořena z údajů Japonského statistického úřadu viz http://www.stat.go.jp/english/data/handbook/c02cont.htm#cha2_2 a z údajů Čínského statistického úřadu viz <http://www.stats.gov.cn/tjsj/ndsj/2010/indexeh.htm>.

³⁹⁶ Světová populace 2003 Informační centrum OSN v Praze <http://www.osn.cz/zpravodajstvi/zpravy/zprava.php?id=930>.

³⁹⁷ *Summary of the Japanese Population Projection*. National Institute of population and Social Security Research http://www.ipss.go.jp/pp-newest/e/ppfj02/suikai_g_e.html.

³⁹⁸ Li Q. et. al. *Aging of a giant: A stochastic population forecast for China, 2001-2050*. Max Planck Institute for Demographic Research: Working paper 2007. <http://www.demogr.mpg.de/papers/working/wp-2007-032.pdf>.

4.6 Mezinárodní postavení Číny a Japonska

4.6.1 Snaha o získání křesla stálého člena Rady bezpečnosti OSN

Mezinárodní postavení Japonska je nerozlučně spjato s USA. Od konce II. světové války do roku 1952 bylo Japonsko pod přímou správou Spojených států amerických. Vazba na Spojené státy přetrvala i po navrácení moci zpět do japonských rukou. Spojené státy podpořily vstup Japonska do Mezinárodního měnového fondu (IMF)³⁹⁹ a uzavření Všeobecné dohody o clech a obchodu (GATT). Japonsko svou zahraniční politikou věrně následovalo Spojené státy a podporovalo to, co chtěla americká vláda. Za to se mu dostalo štedré ekonomické pomoci, která byla jedním z faktorů umožňujícím japonský ekonomický zázrak v 60. a 70. letech 20. století. Těsné navázání na politiku USA trvá až do dnešních dnů. Proto lze říci, že Japonsko své mezinárodní postavení opíralo o ekonomický rozvoj. Důkazem o ekonomické moci Japonska je jeho zapojení do uskupení jako je G5, které se postupně rozrostlo na G6, G7 a G8.⁴⁰⁰

Po celé období studené války stálo Japonsko po boku Spojených států proti Sovětskému svazu. K této dvojici se od 70. let přidala i ČLR, která v Sovětském svazu viděla svého největšího nepřítele. Japonsko svou ekonomickou výkonnost hodlalo proměnit v určitý politický kapitál. Japonsko sice patřilo mezi ekonomicky nejsilnější země světa, ale bylo zřejmé, že se japonští lídři na summitech G7 necítili příliš ve své kůži a také nebyli příliš efektivní ve vedení mezinárodní agendy. Byli tehdy nechvalně známí svými 3S⁴⁰¹ (byli stále zticha, neustále se usmívali, ale příliš nehovořili a spali během jednání). Od 80. let však Japonsko začalo být velmi aktivní.⁴⁰² Na začátku 90. let 20. století Japonsko vyhlásilo za cíl své zahraniční politiky získání místa stálého člena Rady bezpečnosti OSN.⁴⁰³ Japonsko hradilo přibližně 20% rozpočtu OSN, ale míra příspěvků zcela neodrážela ani neodráží jeho vliv v této světové organizaci. Japonsko mělo za to, že nadešel čas k reformě Rady bezpečnosti, která odrážela rozložení sil po II. světové válce, podle kterého Japonsko patřilo k nepřátelským zemím.⁴⁰⁴

Rada bezpečnosti (RB) OSN má pět stálých členů, mezi které patří Spojené státy, Velká Británie, Rusko, Francie a ČLR. Každý z těchto stálých členů má právo vetovat jakýkoliv návrh, který mu nevyhovuje. Pro získání stálého křesla v RB se Japonsko, Brazílie, Německo a Indie spojilo v alianci označovanou jako G4. Členové této aliance spojili své síly a předložili společný návrh o rozšíření RB o dalších šest stálých členů, kterými by se chtěli stát společně ještě se dvěma africkými zeměmi. Aktivita skupiny G4 je blokována mnoha státy, které z nejrůznějších důvodů nechtějí členům G4 přiznat tak významnou roli ve světové politice.⁴⁰⁵ Japonsko bylo ve své snaze získat křeslo ve Stálé radě bezpečnosti podporováno především Spojenými státy a Velkou Británií. Tyto dvě země ale nepodporují společnou

³⁹⁹ Köhler H. *Japan and the IMF: 50 Years of Economic Progress and International Leadership*. International Monetary Fund. 2002. <http://www.imf.org/external/np/speeches/2002/091002.htm>.

⁴⁰⁰ G5 označuje největší světové ekonomiky v 70. letech tj.: Francie, Západní Německo, USA, Velká Británie a Japonsko. V roce 1975 se k nim přijala Itálie a v roce 1976 Kanada a organizace se změnila na G7 a v roce 1997 na G8, když přistoupila Ruská federace.

⁴⁰¹ 3S: Silent, smoking, sleeping. Katada, S. *Japan and the G7/8*. THE G8 RESEARCH GROUP AT THE UNIVERSITY OF TORONTO. 2004. <http://www.g7.utoronto.ca/g8online/2004/english/lectures/lecture011.pdf>

⁴⁰² Katada S. *Japan and the G7/8*. THE G8 RESEARCH GROUP AT THE UNIVERSITY OF TORONTO. 2004. <http://www.g7.utoronto.ca/g8online/2004/english/lectures/lecture011.pdf>.

⁴⁰³ 国連安全保障理事会の常任理事国入り.

⁴⁰⁴ Coulmas F. *Japan's Bid for a Permanent Seat on the UN Security Council*. Deutsches Institut für Japanstudien, Tokyo, Japan. ASIEN 100. Juli 2006. http://www.asienkunde.de/content/zeitschrift_asien/archiv/pdf/A100_018_022.pdf.

⁴⁰⁵ Pákistán je proti kandidatuře Indie, Mexiko a Argentina proti kandidatuře Brazílie, Čína proti kandidatuře Japonska. <http://www.globalpolicy.org/component/content/article/200/41204.html>.

kandidaturu G4. ČLR naopak Japonsku jeho snahu o získání vetovala s odůvodněním, že Japonsko stále ještě neodčinilo své válečné zločiny. Proti Japonsku se stavěla i Jižní Korea. V roce 2005 se skupina G4 pokusila spojit své návrhy s návrhy Africké unie, se kterou v otázce rozšíření Rady bezpečnosti měla několik společných bodů. Nakonec však jednání neskočila úspěchem.⁴⁰⁶ V roce 2006 se Japonsko odmítlo podílet se na novém kolu společné kandidatury členů G4 a chtělo vytvořit návrh, který by Spojené státy nevetovaly.⁴⁰⁷ Přestože se Japonsko vlastně postavilo proti ostatním členům G4, všechny země ujistovaly o pokračování spolupráce. Dne 12. února 2011 se v New Yorku opět sešli členové G4 a ujistili se o cíli prodebatovat reformu RB na letošním Valném zasedání OSN v září a dohodli se k nějakým konkrétním výsledkům. Po skončení schůze bylo vydáno prohlášení, ve kterém se shodli, že budou tlačit na kroky vedoucí k brzkému rozšíření Rady bezpečnosti o stálé i nestálé členy. Toto únorové zasedání navazovalo na zasedání, jež se konalo v září předchozího roku a které pořádalo Japonsko. Jako zástupce Japonska se tehdy zúčastnil Matsumoto Takeaki (松本 剛明 1959-), který prohlásil: „*Mnoho zemí vyjádřilo pochopení pro nutnost reformy Rady bezpečnosti a reforma se postupně rýsuje. Budeme k tomu přistupovat s optimismem a pružností.*“⁴⁰⁸ Vidíme tedy, že plán Japonska je Čínou a Jižní Korejí úspěšně mařen. Lze proto říci, že Čína je v té záležitosti příčinou trvalého zklamání japonské zahraniční politiky. Čína byla od roku 1972 stálým členem Rady bezpečnosti OSN. Japonsku však takové postavení přiznat nechce, neboť by přišla o prestižní pozici zástupce Asie v Radě bezpečnosti.

4.6.2 Vyslání Jednotek sebeobrany do zahraničních misí

Jednání o získání křesla Stálého člena v radě bezpečnosti OSN se nedařilo tak, jak by si Japonsko přálo. Pokusilo se v mezinárodní politice působit i jinak. Jednou z možností byl podíl na válce v Perském zálivu. V roce 1990 napadl Saddám Husajn Kuvajt a obsadil jej. Invaze byla odsouzena a po několika měsících vyjednávání došlo v Radě bezpečnosti OSN k rozhodnutí Irák z Kuvajtu vytlačit vojenským zásahem. Japonsko se s odkazem na článek 9 japonské ústavy zakazujícím Japonsku použít vojenskou sílu jako prostředek k řešení mezinárodních konfliktů,⁴⁰⁹ nedodrželo závazek vůči USA a společně s Německem přispělo na tuto válku pouze finančně.⁴¹⁰ Spojené státy byly tímto Japonským postupem stále více frustrovány.⁴¹¹ Japonsko bylo za „diplomacii šekové knížky“ velmi kritizováno.⁴¹²

V předchozí kapitole zmíněné „*tepání Japonska*“ (*Japan bashing*) za pronikání na americký trh se na počátku 90. let změnilo na „*vynechávání Japonska*“ (*Japan passing*). Například americký prezident Bill Clinton (1946-) v roce 1998 navštívil na deset dní Čínu, aniž by se v Japonsku zastavil.⁴¹³

⁴⁰⁶Převzato z informací na portálu japonského Ministerstva zahraničních věcí článek 11. 安保理改革の経緯と現状 (詳細) : G4 と AU との交渉 (2005 年 7 月-8 月) .

⁴⁰⁷ Japan says No to G4 Bid. Global Policy Forum. January 7 2006
<http://www.globalpolicy.org/component/content/article/200/41231.html>.

⁴⁰⁸松尾理也. 安保理改革へG4外相級会合. 12.2.2011

<http://sankei.jp.msn.com/world/news/110212/erp11021211010002-n1.htm>.

⁴⁰⁹ 第九条 日本国民は、正義と秩序を基調とする国際平和を誠実に希求し、国権の発動たる戦争と、武力による威嚇又は武力の行使は、国際紛争を解決する手段としては、永久にこれを放棄する。

⁴¹⁰ Japonsko tehdy přispělo 13 miliardami amerických dolarů.

⁴¹¹ Gloserman, B. *Deputy and Debutant: The New Geometry of East Asia*. In: *Japan's Relation with China. Facing a Rising Power*. Ed. by Lam P. E. New York: Routledge, 2006, s. 182.

⁴¹² Lam, P. E. *Japan's human security role in Southeast Asia*
http://findarticles.com/p/articles/mi_hb6479/is_1_28/ai_n29277072/.

⁴¹³ Gloserman, B. *Deputy and Debutant: The New Geometry of East Asia*. In: *Japan's Relation with China. Facing a Rising Power*. Ed. by Lam P. E. New York: Routledge, 2006, s. 182.

Pasivní postoj Japonska se změnil v roce 1992, kdy japonský parlament vydal nový Zákon o mezinárodní mírové spolupráci, podle kterého Japonské obranné síly mohou být vysílány do zahraničí jako pozorovatelé a poskytovatelé humanitární pomoci. Postupně byly japonské jednotky vyslány do Kambodže, Mozambiku, El Salvadoru, na Golanské výšiny, do Rwandy a Zairu.⁴¹⁴

Přestože Čína před rokem 1992 opakovaně varovala před návratem japonského militarismu, při vysílání japonských jednotek do humanitárních a pozorovatelských misí nic nenamítala. Nebylo to kvůli jejich charakteru, ale protože japonská vláda pomohla té čínské z mezinárodní izolace, do které se Čína dostala po brutálním potlačení studentských demonstrací v Pekingu v roce 1989.

Po útoku na Světové obchodní centrum v New Yorku v září 2001 tehdejší premiér Junichiro Koizumi útok okamžitě odsoudil a prohlásil, že Japonsko Spojeným státům pomůže, jak to jen bude možné.⁴¹⁵ Japonsko tehdy poprvé od II. světové války poskytlo i vojenskou pomoc. Japonská vláda vyslala do Indického oceánu válečné lodě, které umožnily doplňování paliva americkým, britským a pákistánským lodím. Tato pomoc byla prodloužena až do roku 2010.⁴¹⁶ Japonská veřejnost je obecně antimilitaristická, ale po útocích z 11. září se japonské vládě podařilo získat její podporu. Podpora boje proti terorismu se ukázala i na návrzích nových protiteroristických zákonů, které však po skandálu na Úřadu obrany byly odloženy na neurčito. Poté ale došlo k vyčerpání této energie a Japonsko se vrátilo ke starému politikaření. Pomoc s doplňováním paliva byla kritizována⁴¹⁷ s tím, že se jedná pouze o pomoc Spojeným státům, která nemá podporu v OSN a proto je porušením článku 9 Japonské ústavy.⁴¹⁸ Mimo to je v Japonsku silné přesvědčení, že by vláda měla smířit s tím, že Japonsko je pouze „středně silnou zemí“. Nemělo by se snažit „bít se mimo svou váhovou kategorii“, což znamená, že by se nemělo snažit vést světovou politiku.⁴¹⁹ Čína velmi bedlivě pozorovala Japonské sebeobranné jednotky a velmi dobře věděla, že jsou to mimořádně dobře vycvičené a vyzbrojené síly.⁴²⁰

V roce 2004 poslala japonská vláda vojenské námořnictvo do indonéského Aceh, který byl zničen vlnou tsunami. Cílem tehdy bylo poskytovat zdravotní péči a předejít epidemiím. Později byly japonské jednotky jako součást jednotek udržujících mír (peacekeepers) vyslány do Nepálu a uvažovalo se i jejich nasazení v Darfúru.

Japonsko se zúčastnilo námořních cvičení v Tichém oceánu společně se Spojenými státy a Indií. Tato cvičení byla vnímána jako posilování vojenských vazeb mezi třemi zúčastněnými státy a také měla demonstrovat sjednocenou frontu proti Číně. V roce 2007 se

⁴¹⁴ International Peace Cooperation Headquarters. <http://www8.cao.go.jp/english/e1-13.html>.

⁴¹⁵ Gloserman, B. *Deputy and Debutant: The New Geometry of East Asia*. In: *Japan's Relation with China. Facing a Rising Power*. Ed. by Lam P. E. New York: Routledge, 2006, s. 184.

⁴¹⁶ Demetriou D. *Japan's Indian Ocean anti-terror mission extended to 2010*. The Telegraph: September 10. 2008. <http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/asia/japan/2778665/Japans-Indian-Ocean-anti-terror-mission-extended-to-2010.html>.

⁴¹⁷ Tato kritika přicházela z levicových kruhů. *Japan: Protests Mount Against Illegal Refueling of US warships for the Iraq War*. Akahata, October 15, 2007. <http://www.politicalaffairs.net/japan-protests-mount-against-illegal-refueling-of-us-warships-for-the-iraq-war/>.

⁴¹⁸ Demetriou D. *Japan's Indian Ocean anti-terror mission extended to 2010*. The Telegraph: September 10. 2008 <http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/asia/japan/2778665/Japans-Indian-Ocean-anti-terror-mission-extended-to-2010.html>.

⁴¹⁹ Gloserman, B. *Deputy and Debutant: The New Geometry of East Asia*. In: *Japan's Relation with China. Facing a Rising Power*. Ed. by Lam P. E. New York: Routledge, 2006, s. 184.

⁴²⁰ Yang, J. *Two Tigers on the Same Mountain: China Security Policy Towards Japan*. In: *China-Japan Relation in the Twenty-First Century: Creating a Future Past*. Ed. by Heazle, M. a Knight, N. Cheltenham: Edward Edgar Publishing, 2007, s. 18. a Rose, C. *Sino-Japanese Relations: Facing the Past, Looking to the Future?* New York: RoutledgeCurzon, 2005, s. 131.

podobná cvičení opakovala v Bengálském zálivu a kromě Japonska a USA se jich zúčastnilo námořnictvo Austrálie a Malajsie.⁴²¹

Čínské vládě se opětovné upevnění koalice mezi USA a Japonskem příliš nezamlouvalo. Bylo tomu proto, že pouze Spojené státy jsou schopné ji nějak výrazně ohrozit v její regionální dominanci a Japonsko svou silnou armádou jí také neustále udržuje v pozornosti. Proto neustále investuje do modernizace své armády. O tomto tématu bude pojednávat kapitola 4.7.

4.7 Hospodářské problémy Japonska a ekonomický rozvoj v Číně

Mezi Japonskem a ČLR došlo v roce 1972 k normalizaci kontaktů a o šest let později k podepsání Smlouvy o míru a přátelství. V roce 1979 vyhlásil Deng Xiaoping politiku otevřených dveří, která otvírala Čínu zahraničním investicím. Čína musela přeorientovat svůj průmysl na spotřebitelský sektor, aby podpořila svůj ekonomický růst. Mimo to začala investovat do energeticky úsporných zařízení.⁴²² Obchodní vztahy, o které mělo Japonsko zájem, se začaly velmi intenzivně rozvíjet, přestože na konci roku 1978 ČLR jednostranně zrušila či odložila obchodní kontrakty v hodnotě 560 miliard japonských jenů a na počátku roku 1981 zrušila obchodní kontrakty v hodnotě jedné miliardy amerických dolarů.⁴²³ I přes tyto počáteční neúspěchy, objem zahraničního obchodu neustále rostl. Podíváme-li se na bilanci zahraničního obchodu, tak mezi lety 1978-96 bylo třináct let, kdy ČLR více z Japonska dovážela, než vyvážela. Původní 20-30% rozdíl ČLR rychle dohnala, ale např. v roce 1985 Japonsko do ČLR dovezlo téměř dvojnásobek toho, co z ní vyvezlo. Tento nepoměr se sice opět postupně mírnil, ale vydržel až do roku 1989. Celkový objem zahraničního obchodu se zvyšoval, ale mezi lety 1989 a 1991 došlo k poklesu dovozu z Japonska. V 90. letech objem obchodu ještě vzrostl.⁴²⁴ Schodek obchodní bilance ČLR vůči Japonsku výrazně narůstal. Japonské spotřební zboží bylo v Číně tak populární, že to vedlo i k podvodům. Jedním příkladem této popularity může být Hainanský skandál, který se odehrál mezi lety 1983-84.

Pro tuto ostrovní část provincie Guandong Ústřední komise KS Číny schválila v roce 1983 plán na urychlenou modernizaci. Hainanské úřady dostaly pravomoc si samy řídit dovoz spotřebního zboží jako byly osobní automobily, barevné televize, ledničky a pračky. Lidé na Hainanu brzy zjistili, že mohou toto zboží levně nakupovat a prodávat draž do jiných provincií Číny. To způsobilo naprostou záplavu aut a barevných televizorů dovážených z Hainanu. Než na to v roce 1985 čínské úřady zareagovaly zákazem dovozu, utratil Hainan již více jak jednu miliardu dolarů.⁴²⁵

Na druhé straně se v ČLR začaly ozývat hlasy vyjadřující obavy z obchodní závislosti na Japonsku. V létě roku 1985 proběhly v čínských městech demonstrace studentů protestujících proti japonské „ekonomické invazi“. Čínské úřady byly velmi opatrné, aby se demonstrace nevymkly z jejich kontroly, což by ohrozilo nejen plánované ekonomické

⁴²¹ Hayes, J. *Japan and the world.2009*

<http://factsanddetails.com/japan.php?itemid=827&catid=22&subcatid=149>.

⁴²² Perkins, D. H. *China's Economic Policy and Performance. Changing Industrial Strategies 1977-1980*. In: *The Cambridge History of China. Volume 15. The People's Republic, Part 2: Revolutions within the Chinese Revolution 1966-1982*. Ed. by MacFarquhar, R. a Fairbank, J. K. Cambridge: Cambridge University Press, 1991, s. 500.

⁴²³ Radtke, W.K. *China's relation with Japan 1945-83: The role of Liao Chengzhi*. Manchester: Manchester University Press.1990, s.246.

⁴²⁴ Zhang, D. *China's Relation with Japan in an Era of Economic Liberalisation*. New York: Nova Science Publishers, 1998, s. 5.

⁴²⁵ Dtto, s. 100.

reformy, ale mohlo by to vést k celospolečenské nestabilitě. Deng Xiaoping v této souvislosti vyjádřil své obavy z přílišné závislosti na obchodu s Japonskem. Naznačil, že Čína může tolerovat nevyrovnaný obchodní rozpočet s Japonskem jeden nebo dva roky, ale rozhodně ne tři roky. Problém s nevyrovnaným obchodním rozpočtem se ukázal jako mimořádně závažný v letech 1984-1987. Čínští vedoucí představitelé nevynechali jedinou příležitost, aby svým japonským kolegům nepřipomínali politické dopady takové nerovnováhy na vzájemné vztahy.⁴²⁶

Od roku 1986 byly v ČLR schváleny zákony usnadňující export z Číny do Japonska. Na japonské straně Ministerstvo mezinárodního obchodu a průmyslu (MITI) koordinovalo a podporovalo import z Číny. Japonsko tehdy čelilo úkolu restrukturalizace své ekonomiky, ze které muselo vyřadit výrobu s vysokým podílem ruční práce (labour intensive production), neboť je v Japonsku stále dražší a přesunulo se k průmyslu s nejvyspělejší technologií. Výrobky s vysokým podílem ruční práce pak byly následně exportovány do Japonska a jejich objem se velmi zvyšoval. Nejúspěšnějším exportním artiklem byl textil. Obchodní nerovnováha se vyrovnala mnohem rychleji než oba státy očekávaly. Mnoho japonských politiků vyjadřovalo názor, že Japonsko si vše, co potřebuje od Číny již koupilo.⁴²⁷ Pokud tedy byl obchodní přebytek na straně Japonska, vše bylo v pořádku, neboť Japonsko mělo být tou vedoucí husou v ekonomickém rozvoji Asie, a také mělo mít největší ekonomické zisky. Pokud se však začalo ukazovat, že to může být i jinak, začala být situace pro Japonce nepříjemná, neboť narušuje jejich představu o sobě samých. Tento problém se pak nadále prohluboval.

V roce 1993 export čínského textilu do Japonska představoval 38% z celkového exportu. Čínská vláda se obávala ochrannářských opatření japonské vlády a proto japonské straně nabídla omezení vývozu textilu. Ministerstvo mezinárodního obchodu a průmyslu (MITI) však pod nátlakem japonských výrobců textilu přijalo směrnice vedoucí k omezení nárůstu dovozu textilu z Číny, Indonésie a Jižní Koreje.⁴²⁸ Ochrannářská opatření Japonska proti dovozu textilu však stála v přímém rozporu s proklamovaným důrazem na volný obchod. I v Japonsku bylo mnoho zastánců volného obchodu, kteří argumentovali s tím, že mnoho textilu, který zaplavil japonský trh je z japonských podniků vybudovaných v Číně a jiných zemích. Omezení dovozu do Japonska se mohlo negativně odrazit na těchto japonských investicích v zahraničí. Velcí investoři, jako byl například výrobce syntetického vlákna Toray Industries, byli proti omezení reimportovaných textilních výrobků. I japonské obchodní řetězce, jako například Daiei, Ito-Yokado Co., Seiyu Ltd. a Jusco Co. proti omezení dovozu protestovaly s tím, že je to proti zájmu zákazníků blokovat kvalitní a levné textilní výrobky. Japonská vláda však omezení dovozu nakonec prosadila s odůvodnění, že tato omezení ochrání japonský trh před prudkým zvyšováním dovozu z Číny do budoucna.⁴²⁹

Mimo to ekonomický rozvoj Japonska začal v druhé polovině 80. let velmi významně růst a proto bývá označen za *bublinovou ekonomiku* (*baburu keizai* バブル経済). Důvodů jejího vzniku bylo několik:

Jako první bývá uváděná smlouva Plaza Accord, kterou v roce 1985 v New Yorku podepsalo Japonsko, Francie, USA, Velká Británie, Kanada a Západní Německo. Tato smlouva měla prostřednictvím snížení hodnoty amerického dolaru zlevnit export amerických

⁴²⁶ Zhang, D. *China's Relation with Japan in an Era of Economic Liberalisation*. New York: Nova Science Publishers, 1998, s. 105.

⁴²⁷ Dtto, s. 109-111.

⁴²⁸ Dtto, s. 125.

⁴²⁹ Dtto, s. 131.

výrobní.⁴³⁰ Devalvace dolaru způsobila to, že japonské firmy mohly levněji nakupovat majetek.⁴³¹

Druhým důvodem byl komerční úspěch japonské průmyslové výroby.⁴³² „Bublinový boom“ mezi lety 1986 a 1991 proběhl v době, kdy japonské banky vlastnily velké množství levného kapitálu, ale neměly dostatek finančních dovedností a odborností.⁴³³

Jako třetí důvod lze uvést, že v roce 1985 došlo v Japonsku k deregulaci úrokové míry u bankovních vkladů. Do té doby nebylo bankám dovoleno platit úroky za uložené peníze. Změna legislativy vedla k soupeření mezi bankami o depozita prostřednictvím zvyšování úroků.⁴³⁴

Japonské podniky s levným kapitálem od bank budovaly továrny ve velmi rychlém tempu, kupovaly jiné podniky a majetek a investovaly do nejrůznějších rozvojových projektů. Spekulace zvyšovaly cenu půdy a cenných papírů.⁴³⁵

Ceny nemovitostí a akcií se navzájem posilovaly a firmy vykazovaly rekordní zisky z finančních operací. Když japonská ekonomika rostla, byly zisky používány jako bankovní záruka pro půjčky na nemovitosti, které se zase používaly jako bankovní záruka pro nákup akcií na Tokijské burze cenných papírů. Akcie byly pak opět používány jako bankovní záruka pro další půjčky. Toto vše fungovalo, pokud ceny půdy a akcií rostly. Japonské firmy nakupovaly velmi drahé nemovitosti i ve Spojených státech a jiných zemích. Dne 29.12. 1989 dosáhl Nikkei index na Tokijské burze své nejvyšší hodnoty v historii s 38 957 body během dne a 38 915 body při uzavírání burzy. V roce 1990 však došlo k prasknutí této ekonomické bubliny s cenou pozemků. Ceny akcií prudce poklesly. Tokijská burza cenných papírů od prosince roku 1989 do srpna 1992 poklesla na 14 309 bodů se ztrátou 2 bilionů amerických dolarů. Cena pozemků klesla o 70 %. Příčina pádu burzy cenných papírů byla způsobena mezinárodní recesí, cizí konkurencí na exportních trzích, neschopností japonské vlády ochránit slabé banky a podniky před globalizací, uvědomění si faktu, že ceny akcií i nemovitostí byly nafouknuté, a že banky půjčujícím nastavili příliš nízké úroky.⁴³⁶

Problém se snadno dostupnými kreditními půjčkami trval i několik let po burzovním pádu. Mnoho podniků zbankrotovalo a mnozí zaměstnanci byli propuštěni v důsledku kolapsu bublinové ekonomiky. Kromě toho v roce 1997 vypukla Asijská finanční krize, která japonskou ekonomiku také zasáhla, hlavně kvůli jejímu obchodnímu propojení s dalšími asijskými zeměmi. Japonské hospodářství bylo po celou dekádu od roku 1991 do roku 2001 postižené touto ekonomickou ranou. V roce 2007 začaly ceny nemovitostí opět růst, ale celosvětová recese v roce 2008 tento růst zastavila. Od roku 1992 až do současnosti se růst

⁴³⁰ Celý text smlouvy viz <http://www.g8.utoronto.ca/finance/fm850922.html>.

⁴³¹ Johnston, E. *Japan's Bubble Economy: Lessons From When the Bubble Burst*. The Japan Times Online. January 6. 2009. <http://search.japantimes.co.jp/cgi-bin/nn20090106i1.html>.

⁴³² Jednalo se hlavně o vysoký prodej automobilů a elektroniky.

⁴³³ Jeden příklad neobornosti vedení japonských bank: Japonské banky nezvedly úrokovou sazbu půjčujícím a tak nekompensovaly vyšší náklady svých fondů. Pokles zisků nahradily prodejem akcií, které již dlouho vlastnily a vykázaly tuto transakci jako zisk z prodeje aktiv. Ale protože členové finanční skupiny keiretsu měly povinnost navzájem vlastnit akcie druhých podniků, banky okamžitě koupily akcie nazpět za vyšší cenu. Protože vykazovaly zisk, musely z něj platit daň. Zároveň však měly nazpět původní aktiva, se kterými začínaly. Proto zažívaly čistou ztrátu cash flow při finančních operacích. Jakýkoliv pokles na burze znamenal skrytou kapitálovou ztrátu. Viz Watkins.T. *The Bubble Economy of Japan*. San José State University. Department of Economics.<http://www.sjsu.edu/faculty/watkins/bubble.htm>.

⁴³⁴ Watkins.T. *The Bubble Economy of Japan*. San José State University. Department of Economics. <http://www.sjsu.edu/faculty/watkins/bubble.htm>.

⁴³⁵ Hayes, J. *Japan's Bubble Economy and Recession*. 2009.

<http://factsanddetails.com/japan.php?itemid=522&catid=16&subcatid=110>.

⁴³⁶ Dtto.

HDP pohyboval mezi 1 a 2 %. Další problémem je vysoká míra státního dluhu, který podle odhadů na rok 2011 dosáhne 234.127 HDP.⁴³⁷ To je nejvyšší míra zadlužení na světě.

Naproti tomu ekonomika ČLR je ve zcela jiné situaci. Mezi lety 1991–2010 růst jejího HDP dosahoval téměř 10%.⁴³⁸ Čína nebyla Asijskou krizí příliš zasažena. Státní dluh ČLR je pro rok 2011 odhadován na 18.851 % HDP.⁴³⁹ Vyskytují se sice podezření, že Čína do svých dluhů nezahrnuje dluhy místních samospráv, ale i kdyby i ony byly započítané, tak přesahuje zadlužení Číny pouze něco přes polovinu HDP.⁴⁴⁰ V roce 2010 dosáhla Čína na druhou pozici ve světové ekonomice. Raketový růst ekonomiky je v Číně zaplacen obrovským znečištěním, avšak tato problematika přesahuje rámec této práce.

Japonsko je ve srovnání s Čínou více zadlužené, má nižší HDP za posledních dvacet let. Nicméně HDP na hlavu je v Číně 2000 amerických dolarů, což je podle světových měřítek málo. Navíc Čína je jak populačně, tak rozlohou mnohem větší zemí než je Japonsko, které je mnohem vyspělejší. Lze však říci, že se Čína velmi rychle modernizuje a rozdíl mezi východním pobřežím Číny a Japonskem se zmenšuje. Západní části Číny jsou jistě ještě málo rozvinuté, ale čínská vláda v nich masivně investuje.⁴⁴¹ Materiální blahobyt, který do Japonska přinesl růst v 60.-80. letech utvrzoval Japonce v jejich představě o mimořádnosti japonského národa. Rozvoj Číny, Jižní Koreje a dalších asijských zemí však ukazuje, že tvrdě pracovat a ovládnout i špičkovou technologii není vlastní pouze a jedině Japoncům. Ti se v současné době potýkají ještě s dalším faktorem, kterým bylo zemětřesení, vlna tsunami a poničení jaderné elektrárny ve městě Fukushima. Růst ekonomické moci Číny jasně popírá představu Japonců o vlastní výjimečnosti. To je nepochybně jeden z důvodů stále klesající obliby Číny mezi Japonci.

4.8 Růst vojenského potenciálu Číny

V této kapitole poukáží na obavy Japonců z růstu moci čínské armády. Čínská armáda se podle údajů z roku 2010 skládá z pozemních vojsk, námořních sil (námořnictvo plus námořní letectvo), letectva, dělostřeleckých jednotek se strategickými raketami, ozbrojené policie a záložních sil.⁴⁴² Podle údajů Světové banky se čínské výdaje na armádu mezi lety 1990 a 2009 pohybují mezi 2,7-2 % HDP. Odhady CIA jsou značně rozdílné a jsou například pro rok 2006 odhadované na 4.3 % HDP.⁴⁴³ Lze říci, že výdaje na čínskou armádu nejsou příliš jasné. Výdaje na japonskou armádu se v tomtéž období pohybují pod jedním procentem, či jedno procento neparně překračují.⁴⁴⁴

⁴³⁷ Údaje jsou převzaté ze serveru IMF. Viz

http://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2010/02/weodata/weorept.aspx?sy=2008&ey=2015&scsm=1&ssd=1&sort=country&ds=.&br=1&c=158&s=GGXWDG_NGDP&grp=0&a=&pr.x=62&pr.y=7.

⁴³⁸ Davies, K. *Latest News and Statistics on China's Economy and Business Climate*.

<http://www.chinability.com/GDP.htm>.

⁴³⁹ Údaje jsou převzaté ze serveru IMF. Viz

http://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2010/02/weodata/weorept.aspx?sy=2008&ey=2015&scsm=1&ssd=1&ort=country&ds=.&br=1&c=924&s=GGXWDG_NGDP&grp=0&a=&pr.x=64&pr.y=8

⁴⁴⁰ The Economist. *Chinese Public Debt: Coming Clean. China Faces up to the Hidden Debts of its Local Governments*. Hong Kong. June 2 2011. <http://www.economist.com/node/18775343>.

⁴⁴¹ Rui Xia. *Asphalt Net Covers China's West*. Asia Times Online: September 15, 2005:

http://www.atimes.com/atimes/China_Business/GI15Cb01.html.

⁴⁴² The World Factbook. Central Intelligence Agency. 2011 <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/ch.html>.

⁴⁴³ The World Factbook. Central Intelligence Agency. 2011 <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/fields/2034.html#ch>. Jiné servery uvádějí data rozdílná i od Světové banky i od CIA. Viz například China Information and Sources China Military and armed forces (People's liberation army PLA) <http://www.chinatoday.com/arm/#china.military.budget>.

⁴⁴⁴ Světová banka, World Development Indicators (ukazatele světového rozvoje) Vizualizace.

Velikost čínské armády i přes snížení jejího početního stavu v letech 1980 až 2007 je ohromující. Podle údajů z roku 2009 měla čínská armáda 2 300 000 vojáků v aktivní službě.⁴⁴⁵ Není však pouze velikost čínské armády, která působí starosti japonské vládě. Je to především velikost růstu výdajů na armádu a její modernizace. Mezi lety 1999-2008 rostly výdaje na čínskou armádu o 16,2 % ročně.⁴⁴⁶ Čínská vláda kvůli obavám svých sousedů vydala prohlášení, že výdaje na armádu omezí⁴⁴⁷, ale plánovaný nárůst mezi lety 2010 a 2011 o tom příliš nesvědčí.⁴⁴⁸

Modernizace se projevuje v nejrůznějších odvětvích. Pro Japonsko se jeví jako nejnebezpečnější vývoj moderních stíhacích letounů, nukleární a dieslových ponorek a raket Dongfeng 21D, které jsou schopné zničit letadlovou loď vzdálenou od čínského pobřeží 1500 kilometrů.⁴⁴⁹

Pokud jde o letadla, čínská armáda používá ruské stíhačky Suchoj 30, Suchoj 27, z nichž vyrábí v licenci vlastní stíhačky jako Jian 11⁴⁵⁰, a také se pokusila vyvinout svoje vlastní stíhací letoun Jian 8⁴⁵¹ a Jian 10⁴⁵². Na počátku roku 2011 se na internetu objevily snímky letadla, které připomínají letoun Lockheed Martin F-22 Raptor, který je radary obtížně zachytitelný. Americká vláda tyto snímky bagatelizovala s tím, že čínské armádě bude trvat ještě několik let než tuto technologie bude schopna uvést do provozu. Její slova potvrdil v roce 2009 i čínský generál He Weirong (何谓荣 1949-), který zprovoznění takového stroje odhadoval mezi lety 2017 a 2019.⁴⁵³

Podobným problémem jsou čínské ponorky. Podle informací z roku 2009 má čínské námořnictvo osm nukleárních ponorek a padesát osm ponorek s diesel-elektrickým pohonem. Japonská vláda chce proto zvýšit počet svých ponorek ze současných šestnácti na dvacet dva. Japonská i americká vláda opakovaně čínskou vládu vyzývala k otevřenějšímu financování armády.⁴⁵⁴ Čínské námořnictvo pravidelně s ponorkami provádí kontrolní plavby kolem čínského pobřeží. Problém ale je, že podle výsledků se jejich četnost od roku 2005 velmi zvýšila na 12 patrol za rok 2008, což je dvojnásobek oproti roku 2007.⁴⁵⁵ Mimo to se zvětšuje jejich akční rádius. Americké námořnictvo bylo velmi nepříjemně překvapeno, když se v roce 2007 mezi Japonskem a Taiwanem v blízkosti americké letadlové lodi *USS Kitty Hawk*

http://www.google.com/publicdata/explore?ds=d5bncppjof8f9_&ctype=l&strail=false&nselm=h&met_y=ms_mil_xpnd_gd_zs&hl=cs&dl=cs#ctype=l&strail=false&nselm=h&met_y=ms_mil_xpnd_gd_zs&scale_y=lin&ind_y=false&rdim=country&idim=country:CHN:JPN&hl=cs&dl=cs

⁴⁴⁵ *China Information and Sources China Military and Armed Forces (People's Liberation Army PLA)*.

<http://www.chinatoday.com/arm/>.

⁴⁴⁶ Dune, L. *China Plans to Boost 2009 Military Spending by 14.9%*. Bloomberg news. March 4. 2009.

<http://www.bloomberg.com/apps/news?pid=newsarchive&sid=aVsYPKCY1aNg&refer=asia>.

⁴⁴⁷ Krishnan, A. *China Slows Growth of Military Spending to Allay Neighbors' Concerns*: The Hindu. March 4 2010.

<http://www.thehindu.com/news/international/article148906.ece>.

⁴⁴⁸ *China Information and Sources China Military and Armed Forces (People's Liberation Army PLA)*.

<http://www.chinatoday.com/arm/#china.military.budget>.

⁴⁴⁹ *Chinese Carrier Killer Missile Could Reshape Sea Combat*. Foxnews. August 06. 2010

<http://www.foxnews.com/scitech/2010/08/06/chinese-carrier-killer-missile-game-changer-expert-says/>.

⁴⁵⁰ Sinodefence 2002-2011. Jian-11 Multirole Fighter Aircraft.

<http://www.sinodefence.com/airforce/fighter/j11.asp>.

⁴⁵¹ Sinodefence 2002-2011. Jian 8 Interceptor Fighter. <http://www.sinodefence.com/airforce/fighter/j8.asp>

⁴⁵² Sinodefence 2002-2011. Jian-10 Multirole Fighter Aircraft.

<http://www.sinodefence.com/airforce/fighter/j10.asp>

⁴⁵³ BBC News. *China Stealth Plane Still 'Years Away', Says Pentagon*. January 6. 2011

<http://www.bbc.co.uk/news/world-asia-pacific-12125566>.

⁴⁵⁴ Talmadge, E. a Bodeen, Ch. *Japan, Worried About China, May Boost Its Submarine Fleet*. Associated Press: October 26, 2010. <http://www.cnsnews.com/news/article/japan-worried-about-china-may-boost-its>

⁴⁵⁵ Kristensen, H. *Chinese Submarine Patrols Doubled in 2008*. Federation of American Scientist. February 03. 2009. <http://www.fas.org/blog/ssp/2009/02/patrols.php>.

vynořila čínská ponorka třídy *Song*, kterou nedokázalo námořnictvo odhalit, přestože se letadlová loď ocitla na dostřel jejích torpéd a raket.⁴⁵⁶

Pravidelné hlídkování čínských ponorek nenechává japonskou Admiralitu klidnou. Čínské ponorky pronikají i do výsostných vod Japonska. V roce 2004 se tento problém projednával i v horní komoře japonského parlamentu (*sangiin* 参議院). Senátor Ōta Masahide (大田昌秀 1925-) tehdy vznesl dotaz, co bude vláda dělat s pronikáním čínských atomových ponorek do japonských výsostných vod. Odpověď byla taková, že Jednotky sebeobrany mají podle zákona udržovat pořádek a chránit majetek a životy lidí. Dále byl popsán incident, kdy 10.11. 2004 pronikla do teritoriálních vod Japonska ponorka bez státního označení. Zdržela se tam necelé dvě hodiny, ale podrobnosti, kdy odplula jsou tajné. Nakonec v odpovědi bylo uvedeno, že premiér vydal příkazy, aby v případě opakování takového incidentu, které je vysoce pravděpodobné, byla ponorka požádána o vlastní identifikaci a stažení se z japonských teritoriálních vod.⁴⁵⁷ Konzervativní a pravicová media jako *Yomiuri shinbun*⁴⁵⁸ a *Sankei shinbun* si velmi všímají růstu flotily čínských ponorek.⁴⁵⁹ Všímají si toho však i deníky jako je *Mainichi shinbun*.⁴⁶⁰

Celkově lze říci, že přestože jsou japonské Jednotky sebeobrany jednou z nejlépe financovaných a vybavených armád na světě, jsou jejich velitelé i média zneklidňováni růstem velikosti a kvality vybavení čínské armády. Masivní financování japonské armády umožnil ekonomický rozkvět v 60. a 70. letech. Totéž se však stalo v Číně od konce 80. let až do současnosti. Japonská armáda je bezpochyby velmi silná, ale pravděpodobně kvůli rozvoji čínské armády musí svou sílu přehodnocovat. Důkazem je plán na zvýšení počtu vlastních ponorek. Předpokládaná pozice technologicky vyspělejší armády není v současnosti také jistá, jak dokládají prototypy čínského „neviditelného“ letounu apod. Čína zde opět bere Japonsku jeho představu o vlastní moci, čímž narušuje jeho identitu.

4.9 Územní spory mezi Čínou (Taiwanem) a Japonskem

V této kapitole proberu již zmíněný spor o souostroví Senkaku, které se skládá z pěti malých ostrovů a tří holých skalisek v moři severovýchodně od Taiwanu⁴⁶¹. Patří mezi ně ostrovy Kubashima/Huangwei dao 久場島/黄尾島, Taishojima/Chiwei dao 大正島/赤尾島⁴⁶², Minami kojima/Nan xiaodao 南小島、Kitakojima/ Bei xiaodao 北小島 a Uotsurijima/Diaoyu dao 钓鱼島.

Předpokládá se, že u ostrovů budou bohatá naleziště zemního plynu, vzácných minerálů a rupy. Mimo to jsou tato místa velmi bohatá na ryby a také jsou součástí námořních

⁴⁵⁶ Hickley, M. *The Uninvited Guest: Chinese Sub Pops up in Middle U.S. Navy Exercise, Leaving military Chiefs Red Faced*. November 10: 2007. <http://www.dailymail.co.uk/news/article-492804/The-uninvited-guest-Chinese-sub-pops-middle-U-S-Navy-exercise-leaving-military-chiefs-red-faced.html>.

⁴⁵⁷ 第 161 回国会. 答弁書第九号. 参議院議員大田昌秀君提出中国海軍原子力潜水艦の日本領海侵犯に対する対処に関する質問に対し、別紙答弁書を送付する 2004 <http://www.sangiin.go.jp/japanese/joho1/kousei/syuisyo/161/touh/t161009.htm>.

⁴⁵⁸ Například v článku o jednáních týkajících se možného přesunutí amerických základen z Okinawy se pronikání čínských ponorek uvádí jako důvod pro zachování základen. 防衛相普天間、3月から対米交渉開始を <http://www.yomiuri.co.jp/feature/20091215-481540/news/20100221>.

⁴⁵⁹ 中国が新型潜水艦配備弾道ミサイル実験用に. 16. 7. 2011 <http://sankei.jp.msn.com/world/news/110716/chn11071623130006-n1.htm>.

⁴⁶⁰ 台湾：中国が対艦弾道ミサイル配備と指摘国防報告書. <http://mainichi.jp/select/world/news/20110720k0000m030028000c.html>.

⁴⁶¹ Skály v moři se nazývají Danan xiaodao 大南小島, Dabei xiaodao 大北小島 a Feilai dao 飞瀨島.

⁴⁶² Pro tento ostrov existují ještě další názvy: Chiweiyu, Chiweijiao, Chiweishan.

dopravních linek. Suverenita nad tímto územím představuje mnohé ekonomické i strategické výhody. Z předchozích kapitol víme, že čínská i japonská vláda si na toto území činí nárok. Japonská vláda opírá svůj nárok o několik následujících tvrzení:

1. V roce 1885 nechala vláda Meiji provést výzkum neobydlených ostrovů a protože nic nenaznačovalo, že by spadaly pod vládu dynastie Qing, tak je v roce 1895, zcela v souladu s mezinárodním právem, připojila ke svému území.

2. Od té doby bylo souostroví nedílnou součástí japonského státu. Japonci tuto část státu označovali jako Nansei shoto a nebyla součástí ostrova Formosa (Taiwanu) ani Peskadorských ostrovů, které Japonsku přenechala dynastie Qing po čínsko-japonské válce v roce 1895. Proto podle Sanfranciské mírové smlouvy nebylo požadováno navrácení souostroví Senkaku. Dále se v téže smlouvě přenechává správa souostroví USA, které je spravovaly až do roku 1971, kdy bylo navráceno Japonsku.

3. Japonsko od roku 1884 ostrovy skutečně ovládá. Udržuje na nich veřejný pořádek, vybírá daně a řídí státem vlastněnou půdu a provádí výzkum.

4. V roce 1920 konsul čínské republiky v Nagasaki děkuje za záchranu čínských rybářů, přičemž dopis je adresovaný Souostroví Senkaku, Okres Yaeyama, Prefektura Okinawa, Japonsko.

5. V Novém zeměpisném atlasu čínské republiky (中華民國新地圖) vydaném v Číně roce 1933 a Atlasu světa (世界地圖集) vydaném také v Číně je souostroví Senkaku bráno jako že patří Japonsku.

6. V roce 1953 v čínském deníku Renmin ribao vyšel článek „Boj lidu souostroví Ryúkyú proti americké okupaci“ 琉球群島人民反对美国占领的斗争. V článku je souostroví Senkaku zahrnuté do 7 skupin ostrovů Ryúkyú a vlastně tak také uznává, že patří k Japonsku.⁴⁶³

Čínská vláda naopak tvrdí:

1. Podle mezinárodního práva patří území tomu, kdo je první objeví, vytvoří pro něj jméno a spravuje jej. V čínských historických záznamech z roku 1403 lze nalézt zápis o Diaoyutai a proto by mělo souostroví patřit Číně.

2. Kniha vyslance Chen Kana o poselstvu do království Ryúkyú z roku 1534 má dokazovat, že Senkaku ke království Ryúkyú nepatřilo.

3. Souostroví bylo součástí mingské a qingské obrany proti japonským pirátům. Proto by mělo náležet Číně.

4. Mapy z dob vlády císaře Qianlonga ukazují Senkaku jako součást qingské říše.

5. Naopak japonské Oficiální mapy všech ostrovů Ryúkyú z roku 1873 Senkaku nezahrnují.

6. Senkaku patřily k Taiwanu a proto měly po II. světové válce na základě Postupimské deklarace být vrácené Číně stejně jako Mandžusko, Taiwan a Peskadorské ostrovy.⁴⁶⁴

⁴⁶³ 尖閣諸島に関する Q&A.http://www.mofa.go.jp/mofaj/area/senkaku/qa_1010.html.

⁴⁶⁴ *China's Diaoyu Islands Sovereignty is Undeniable*.25.5.2003.
http://english.people.com.cn/200305/25/eng20030525_117192.shtml.

Po II. světové válce spravovaly Senkaku Spojené státy⁴⁶⁵, které se v roce 1971 rozhodly vrátit Senkaku pod správu Japonska. Smlouva o navrácení byla podepsána 17. června 1971.⁴⁶⁶ Ještě před podepsáním smlouvy 11. června prohlásila Čínská republika na Taiwanu svrchovanost nad tímto územím. ČLR provedla stejný krok 30. prosince 1971. Oběma Čínám navzdory Spojené státy předaly souostroví Senkaku pod japonskou správu v roce 1972. To znamená, že existují tři strany, které si dělají na ony ostrovy nárok, Japonsko, ČLR a Čínská republika na Taiwanu (ROC).

V době podepsání Smlouvy o přátelství mezi Japonskem a ČLR v roce 1978 hodlali někteří politikové LDP posílit nárok Japonska zvýšením počtu Japonců na oněch ostrovech. Na tento krok reagovala čínská strana vysláním flotily ozbrojených rybářských lodí, které se přiblížily Senkaku. Předpokládá se, že tuto reakci iniciovala skupina z Peking, když se zdálo, že se stanoviska ČLR a Japonska přibližují k dohodě. Cílem skupiny bylo zabránit dohodě. Hlavní čínský vyjednaváč s Japonskem Liao Chengzhi se snažil tento incident bagatelizovat a sliboval předcházení konfliktům, které vyvolávají čínské rybářské lodě.⁴⁶⁷

V roce 1978 *Společnost mladých Japonců* (*Nihon seinensha* 日本青年社⁴⁶⁸) na jednom z ostrovů postavila maják. Poté se na ostrovech osmnáct let nic nedělo. V únoru 1992 ČLR vyhlásila *Zákon o výsostných vodách* (*ryókaiho* 領海法), ve kterém souostroví Senkaku i celé Jihočínské moře označila za své území a vyhrazuje si právo použít vojenskou sílu k obraně narušování svých teritoriálních vod a s nimi sousedících prostor.⁴⁶⁹

V roce 1996 Společnost mladých Japonců na dalším ostrově postavila nový hliníkový maják, poháněný sluneční energií. Ve stejném roce se v blízkosti utopil jeden z hongkongských aktivistů Chen Yuxiang (陳毓祥 1950-1996). ČLR i ROC na ostrovech vyvěsily své státní vlajky a japonské úřady je nechaly odstranit. USA vyhlásily, že do sporu nebudou zasahovat. V roce 2000 Společnost mladých Japonců postavila na ostrově Uotsurijima/Diaoyu dao šintoistickou svatyni. V roce 2004 hodlala skupina čínských aktivistů setrvat na ostrovech tři dny. Byla ale zadržena Japonskou pobřežní stráží a její členové posléze propuštěni.⁴⁷⁰ V témže roce člen krajní pravice narazil s autobusem do čínského konsulátu v Ósace na protest proti čínským nárokům na ostrovy.⁴⁷¹ Také v roce 2004 Japonsko začalo s průzkumem podmořského dna kvůli možné těžbě zemního plynu. Byla to reakce na výstavbu čínského komplexu těžby zemního plynu.

V roce 2005 vyslala Čínská republika na Taiwanu námořní fregatu, která se přiblížila k ostrovům Senkaku poté, co rybářské lodě byly obtěžované japonskými hlídkujícími loděmi. Na palubě byl prezident taiwanského legislativního dvora Wang Jinping (王金平 1941-) a taiwanský ministr obrany Li Jie (李傑 1940) Fregata se nakonec vrátila na Taiwan bez konfliktu.

V roce 2006 další skupina hongkongských aktivistů nazvaná Akční komise pro obranu ostrovů Diaoyu se pokusila obsadit ostrov a podpořit tak nároky ČLR. Japonská pobřežní stráž jim zabránila v přistání na ostrově.

⁴⁶⁵ Spojené státy používaly tyto mořské prostory pro trénink manévrování lodí a cvičení ve dělostřelbě, ale tehdy se USA obracely pro autorizaci na Čínskou republiku na Taiwanu, nikoliv na Japonsko.

⁴⁶⁶ 尖閣諸島に関する領有権についての基本見解.

<http://www.mofa.go.jp/mofaj/area/senkaku/index.html>.

⁴⁶⁷ Radtke, W.K. *China's Relation with Japan 1945-83: The role of Liao Chengzhi*. Manchester: Manchester University Press, 1990, s. 227.

⁴⁶⁸ Společnost mladých Japonců (*Nihon seinensha*) je extrémně pravicová organizace založená v roce 1961 klanem japonské yakuzy Sumiyoshi ikka. Dnes má přes 2000 členů.

⁴⁶⁹ Hagström, L. *Japan's China Policy: A Relational Power Analysis*, New York: Routledge, 2005, s. 67-68.

⁴⁷⁰ BBC News. Q&A China-Japan islands row. 24.9. 2010. <http://www.bbc.co.uk/news/world-asia-pacific-11341139>.

⁴⁷¹ Tento útok provedl v Japonsku žijící Korejec. <http://uyoku33.ninja-web.net/>.

V roce 2008 narazila japonská loď *Koshiki* do taiwanské lodi *Lianhe* 聯合, která se po nárazu potopila. Po uvedení videa zachycujícího průběh kolize, se japonská vláda za nehodu omluvila a vyplatila 311 000 amerických dolarů poškozené straně.⁴⁷²

V září 2010 došlo ke kolizi mezi čínskou rybářskou lodí s vlečnou sítí a dvěma loděmi Japonské pobřežní stráže. Kapitán rybářské lodi Zhan Qixiong byl zadržen a obviněn z úmyslného najetí do lodi pobřežní stráže. Kapitán byl po dvou týdnech propuštěn.⁴⁷³ Japonské ministerstvo k incidentu vydalo prohlášení, ve které označilo za viníka incidentu kapitána lodi, který bránil lodím pobřežní stráže ve výkonu služby. Dále se odmítlo omluvit a vyplatit odškodnění.⁴⁷⁴

V červnu 2011 se k ostrovu Diaoyu přiblížila taiwanská loď *Dafa* 大发, ale po nějaké době byla zastavena pěti loděmi Japonské pobřežní stráže. Taiwanská Agentura obrany pobřeží vyslala lodi na pomoc pět lodí, kterým se podařilo japonskou blokádu prorazit a doprovodit loď *Dafa* zpět na Taiwan.⁴⁷⁵

V červenci 2011 devět japonských rybářských lodí lovilo v blízkosti souostroví Senkaku. Jednu z lodí vlastní vysoký úředník japonské nacionalistické skupiny. Čínská vláda proti tomu protestovala. Lidé na lodích chtěli tímto činem Číně ukázat, že tato oblast patří Japonsku.⁴⁷⁶ O den později Pobřežní stráž přibližně v 6.35 ráno objevila 31 kilometrů severovýchodně od ostrova Uotsurijima čínskou loď pro dozor nad rybářskou oblastí 201 (Yuzheng 渔政 201), která plula východním směrem. Pobřežní stráž ji rádiově varovala, aby nevstupovala do japonských teritoriálních vod. Loď na to rádiem vznesla námitku, že prostory okolo ostrova Diaoyu spadají pod čínskou správu a oni právě provádějí běžné práce. Přibližně v 10.35 dopoledne čínská loď z místa odplula, aniž by vstoupila do japonských výsostných vod.⁴⁷⁷ Tímto popis historie sporů o suverenitu na ostrovy Senkaku/Diaoyu dospěl do současnosti.

Hagström uvádí dva hlavní důvody proč se Čína nemůže vzdát svého nároku na ostrovy Senkaku/Diaoyu. Zaprvé, pokud by svůj nárok vzdala, oslabila by tak svou vyjednávací pozici v případných dalších územních sporech. Konkrétně je tím myšlen nárok Číny na Spratlyovy ostrovy⁴⁷⁸ a Parcelovy ostrovy⁴⁷⁹ v Jihočínském moři, ale Čína také čelí hnutím za nezávislost na Taiwanu, Tibetu a autonomní oblasti Xinjiang. Na druhé straně Japonsko se také nehodlá vzdát nároků na Severní teritoria (Hoppó ryódo 北方領土), která ovládá Rusko a ostrovy Liancourt (Takeshima 竹島), která zase ovládá Jižní Korea. Zadržé, ostrovy mohou mít neocenitelnou hodnotu jako základna od které se vyměřují Zvláštní ekonomické zóny (EEZ), bohaté nejen na ryby, ale možná také ropu, zemní plyn a minerály na mořském dně. Právě potenciální rezervy uhlovodíkových sloučenin, jsou u Senkaku

⁴⁷² Takahashi K. China Signals V for Victory. Asia Times Online.5. 10. 2010
<http://www.atimes.com/atimes/Japan/LJ05Dh01.html>

⁴⁷³ BBC News. Japan frees Chinese boat captain amid diplomatic row: 24.9.2010
<http://www.bbc.co.uk/news/world-11403241>.

⁴⁷⁴ Statement by the Press Secretary/Director-General for Press and Public Relations, Ministry of Foreign Affairs, on the Collision between Japan Coast Guard Patrol Vessel and a Chinese Fishing Trawler in Japan's Territorial Waters off the Senkaku Islands. http://www.mofa.go.jp/announce/announce/2010/9/0925_01.html.

⁴⁷⁵ Taiwan Shipping Boat Repelled by Japanese Boats near Diaoyutai: Want China Times.30.6. 2011:
<http://www.wantchinatimes.com/news-subclass-cnt.aspx?cid=1101&MainCatID=&id=20110630000117>.

⁴⁷⁶ China Warns Japan over Trespassing in Waters off Diaoyu Islands. People's Daily Online. 5.7.2011
<http://english.peopledaily.com.cn/90001/90776/90883/7429585.html>.

⁴⁷⁷ 倩童 Qian Tong. 日界杯中国渔政船现钓鱼岛海域BBC 中文网日本特约记者.3.7.2011
http://www.bbc.co.uk/zhongwen/simp/world/2011/07/110703_japan_china.shtml.

⁴⁷⁸ Spolu s Čínou si na tyto ostrovy dělá nárok Taiwan, Brunej, Filipíny, Malajsie a Vietnam.

⁴⁷⁹ V současnosti je má v držení Čína, ale do roku 1974 část z nich byla součástí Jižního Vietnamu. Současná Vietnamská republika si je také nárokuje.

pravděpodobně slibnější než v Jihočínském moři. Čína i Japonsko jsou země závislé na dovozu energetických surovin ze zahraničí a proto je to pro ně nanejvýš důležité.⁴⁸⁰

Velmi podrobný právní rozbor problematiky suverenity nad ostrovy Senkaku/Diaoyu provedl ve své disertační práci Steven Wei Su. Do pře o svrchovanost na ostrovy zařazuje podstatnou záležitost, kterou je výkon správy na nějakém území. Jestliže nějaká země toto neprovádí po určitou dobu, může své právo na taková území ztratit.⁴⁸¹

Shrneme-li předchozí řádky, dojdeme k závěru, že všechny vlády (čínská, japonská i taiwanská) trvají na tom, že území patří jejich zemi a snaží se to na základě určitých důkazů potvrdit. Faktem ale je, že Senkaku jsou v držení Japonska. Steven Wei Su, si položil otázku, zda Čína a Taiwan, když od roku 1895 až do roku 1971 nijak nezpochybnily právo na držení Senkaku na straně Japonska a poté USA, neztratily na taková území nárok.

Řešení zatím b zůstává v nedohlednu. Na všech stranách existují radikální skupiny, jejichž činy musí vlády diplomaticky řešit a urovnávat. Zdá se však, že skupiny často realizují věci, které Čína, Taiwan ani Japonsko nemohou dělat. To je ale velmi nebezpečné, protože na stále radikálnější akce budou muset vlády reagovat a může je to dostat do nepříjemné situace. Pokud to udělají a omezí činnost radikálních skupin, riskují od svých občanů, kteří možná v tvrdém postoji vidí řešení svých ekonomických či společenských problémů, nezvolení v dalších volbách. Avšak pohrávání si s nacionalistickou rétorikou se také může vymknout kontrole a vést k nějaké mnohem větší katastrofě.

Japonská konzervativní strana LDP již nemá tak velkou sílu jakou měla v minulosti. Lze se dívat na akce nacionalistických skupin jako na neškodný folklór? Obávám se, že nikoliv. Japonsko je oproti Číně v nepatrně lepší pozici, což je také důvod, proč japonští nacionalisté význam ostrovů Senkaku tak zdůrazňují. Nicméně s rostoucí mocí Číny může v Japonsku růst přesvědčení, že území, které možná kdysi dávno patřilo k čínskému státu a bylo v době rozmachu politické a vojenské moci na konci 19. století připojeno k Japonsku, bude na základě současného rozmachu vojenské a politické moci připojeno zpět k Číně. To by byl velký náraz do psychiky Japonců a nejen zastánců extrémní pravice. Ačkoliv jsou ostrovy Senkaku, se stovkou staveb a přibližně dvě stě osmdesáti obyvateli bezvýznamnou tečkou v oceánu, v lidské duši bývá zmenšování území vlastní země doprovázeno hluboce prožívanými emocemi.

⁴⁸⁰ Hagström, L. *Japan's China Policy: A Relational Power Analysis*. New York: Routledge, 2005, s. 66.

⁴⁸¹ Su W.S. *The Territorial dispute. Over the Diaoyu/Senkaku Islands: An update*. Taylor and Francis Group. 2005. Na straně druhé citací z japonských dokumentů také vyvrací japonský argument, že ony ostrovy byly zemí nikoho <http://www.southchinasea.org/docs/Steven%20Wei%20Su-Tiaoyu-Senkaku%20Dispute.pdf>.

Kapitola 5

Závěr

Tradiční japonský pohled na Čínu byl kombinací obdivu k moci čínského státu a zároveň strachu z ní. Vládnoucí složky v Japonsku svou moc stavěly buď na obdivu a napodobování nebo na odmítání kombinovaném s pohrdáním a nenávisť. Touha vyrovnat se Číně, či dokonce ji předejít, bylo v Japonsku stálým tématem. Ani dvorská šlechta, samurajové či mocné rody a myslitelé nechtěli být vůči Číňanům považováni za podřadné. Když na počátku 19. století západní mocnosti tehdy již zdegenerovanou Čínu několikrát vojensky porazily, musel to být pro duševní obraz Japonců značný šok. Jejich nejmocnější vzor i nejobávanější nepřítel najednou nebyl schopen odolat technologii lidí, které považoval za sobě nerovné barbary.

Objevil se nový nepřítel, kterého se bylo třeba obávat, a proto se Japonci rozhodli ovládnout jeho technologii podobně, jako to učinili o tisíciletí dříve u čínské kultury. Ovládnutím západní technologie mohli začít realizovat touhu dominovat v asijské hierarchii a jak se domnívali i ve světové. Nelze se domnívat, že by jejich myšlení bylo nějak scestné neboť přesně odpovídalo myšlení 19. století, kdy se velké země předháněly v tom, která ovládne více zemí vojenskou mocí. Avšak postup Japonska na konci 19. století byl tak dravý, že se jej i západní velmoci zalekly a přinutily Japonsko, aby se po čínsko-japonské válce vzdalo původně dobytých území.

Japonsko se na počátku 20. století stalo vyspělou zemí a podobně jako ostatní velmoci chtělo stát na vrcholu mocenské hierarchie a řídit ostatní státy a národy. Tato představa nakonec byla názorně předvedena v obsazení Koreje, zřízení státu Mandžukuo a bojem proti západním mocnostem. Představa vlastní nadřazenosti byla drtivou porážkou v Tichomoří i v Japonsku na nějakou dobu poničena. Japonci proto přijali na nějakou dobu roli oběti svedené militaristickou klikou a v celé japonské populaci došlo k historické amnézii.

Finanční podpora USA, technologický transfer, značný objem úspor a velké pracovní nasazení umožnily Japonsku se v 60 a 70. letech vrátit na světovou ekonomickou špičku. Podobně jako si dříve Japonci mysleli, že lze vše ovládnout vojensky, tak od 70. let převládlo přesvědčení, že ekonomický náskok vyřeší všechny japonské problémy. Vrcholem této představy byla „bublinová ekonomika“, kdy se v Japonsku budovalo a investovalo bez jakéhokoliv smyslu pro ekonomickou realitu. Zároveň došlo k oživení představy Japonců, že oni jsou ti, kteří by měli ukazovat správnou cestu nejen ekonomického vývoje.

Od poloviny 80. let se však ukázalo, že téměř všechny úspěchy, které Japonci odvozují ze své jedinečnosti, jsou splnitelné i v jiných asijských státech a to především v Číně. To pochopitelně narušuje představu o vlastní jedinečnosti. V ekonomice, ve vojenství i ve světové politice roste význam Číny. To není nic příjemného pro Japonce, kteří jsou zvyklí na představu o vlastní jedinečnosti získané skrze ekonomickou moc. Sílicí protesty nacionalistů v Číně a soudní procesy v Japonsku i Spojených státech budí Japonce ze snů o jejich velkém boji proti imperialismu ze 30. a 40. let 20. století. Stále je jim připomínáno, kam snaha o realizaci představy vlastní předurčené role vládnout může vést.

Problém byl a stále je v tom, že při rovnoprávnosti musí dojít k uznání druhých národů a druhých lidí. To je však u lidí s tendencí k vytváření hierarchií a zařazení sebe sama na co možná nejvyšší místo přinejmenším nesnadné. Určitá časová období přinášejí jednotlivcům i národům pocit moci ve vojenských, ekonomických či politických záležitostech. Existuje určitá tendence, brát tato období vzmachu určitého typu moci jako věčný, zasloužený a nezczitelný statek. Avšak historie ukazuje, že tomu tak není. Žádný člověk, národ ba ani skupina nemá svou identitu vycházející z moci jistou. Jediná cesta se jeví v ochotě ke kompromisům a spolupráci, které implikují alespoň určitou míru rovnosti mezi zúčastněnými.

Přestože je v současné japonské společnosti vidět jasný odliv sympatií k Číně, který může být jen skrytým strachem o vlastní budoucnost, lze v Japonsku vidět jasný odpor proti snahám konzervativních politiků a členů nacionalistických skupin překrucovat historii.

Naproti tomu nelze nevidět, že Čína postupuje podobně jako Japonsko v minulosti. Ekonomický rozmach jí umožnil zmodernizovat armádu. Není však příliš jasné, proti komu hodlá její sílu využít. Nacionalistické proudy v Číně jsou v současnosti jednotící čínskou ideologií. Začínají se ozývat hlasy o nadřazenosti čínské kultury a o tom, jak by se celý svět měl od Číny učit. Pokud by si člověk přečetl japonské noviny ze 30. a 40. let 20. století našel by v nich téměř stejné představy a to může být vzhledem k velikosti Číny vážný problém.

Číňané a Japonci se v současnosti dostali do situace, v jaké ještě nikdy v historii nebyli. Obě země jsou silné ekonomicky i vojensky. V obou zemích je představa o vlastní nadřazenosti a kulturní nadřazenosti. Kultura vždy kráčí až za mocí. V Číně byla tradiční představa o nadřazenosti vybudována technickou převahou v minulosti a v Japonsku ve více moderní době. Tradiční čínská představa o „Říši středu“ neboli nejdůležitějšímu místu na světě, ke kterému budou všichni vzhlížet, se patrně neuskuteční. Ekonomické výhody, které Čína měla budou v čase slábnout.

Také tendence k demokratizaci Číny jsou důkazem, že Čína nemusí svou identitu stavět pouze na nacionalistické konfrontaci s Japonskem. Pokud se v obou zemích zmírní touha po vyvyšování se nad druhý národ a převládne spolupráce je velmi možné, že to nacionalistům v obou zemích vezme vítr z plachet. Protože však obě země procházejí krizí identity, nebude nacionalismus snadné opustit, neboť je velmi snadným východiskem při řešení složitých problémů současnosti.

Seznam použitých zkratk

ČLOA	Čínská lidová osvobozenecá armáda
ČLR	Čínská lidová republika
EXIM BANK	Japonská banka pro export a import
G4	Aliance Německa, Japonska, Brazílie a Indie k získání stálého křesla v Radě bezpečnosti OSN
G5	Pět ekonomicky nejvyspělejších států světa (USA, Velká Británie, Francie, Japonsko, Západní Německo)
G6	Státy G5 plus Itálie, která přistoupila v roce 1975
G7	Státy G6 plus Kanada, která přistoupila v roce 1976
G8	Státy G7 plus Ruská federace, která přistoupila v roce 1997
GATT	Všeobecná dohoda na clech a obchodu
HDP	Hrubý domácí produkt
IMF	Mezinárodní měnový fond
JCP	Komunistická strana Japonska
JSP	Socialistická strana Japonska
KS ČLR	Komunistická strana Čínské lidové republiky
LDP	Liberálně demokratická strana
MITI	Ministerstvo mezinárodního obchodu a průmyslu
OECD	Organizace pro ekonomickou spolupráci a rozvoj
OSN	Organizace spojených národů
RB OSN	Rada bezpečnosti OSN
ROC	Čínská republika na Taiwanu
SSSR	Svaz sovětských socialistických republik
USA	Spojené státy americké

Literatura

Prameny:

Chapter 2: Population. Ministry of Internal Affairs and Communications, Statistics Bureau, Director-General for policy Planning (Statistical Standards) & Statistical Research and Training Institute. http://www.stat.go.jp/english/data/handbook/c02cont.htm#cha2_2

China statistical yearbook 2010. <http://www.stats.gov.cn/tjsj/ndsj/2010/indexeh.htm>

International Peace Cooperation Headquarters. <http://www8.cao.go.jp/english/e1-13.html>

Statement by the Press Secretary/Director-General for Press and Public Relations, Ministry of Foreign Affairs, on the Collision between Japan Coast Guard Patrol Vessel and a Chinese Fishing Trawler in Japan's Territorial Waters off the Senkaku Islands
http://www.mofa.go.jp/announce/announce/2010/9/0925_01.html

Sekudární literatura:

Akahata. *Japan: Protests Mount Against Illegal Refueling of US warships for the Iraq War.* October 15, 2007 <http://www.politicalaffairs.net/japan-protests-mount-against-illegal-refueling-of-us-warships-for-the-iraq-war/>

Anderson, B. *Představy společenství: Úvahy o původu a šíření nacionalismu.* Praha: Karolinum, 2008.

Ariyork, A. *Players and Proposals in the Security Council Debate.* Global Policy Forum. July 2005. <http://www.globalpolicy.org/component/content/article/200/41204.html>

BBC News. *Huge Japan protest over textbook.* September 29. 2007
<http://news.bbc.co.uk/2/hi/asia-pacific/7020335.stm>

Benedict, R. *The Chrysanthemum and the Sword: Patterns of Japanese Culture.* Boston: Houghton Mifflin, 1946.

Bhattacharya, R. *Japan Shrinking, East Asian Exports Plunging – are the “Flying Geese” Finally Dead?* May 2009 <http://www.risklatte.com/BraveEconomist/08.php>

China's Diaoyu Islands Sovereignty is Undeniable. 25.5.2003.
http://english.people.com.cn/200305/25/eng20030525_117192.shtml

Coulmas, F. *Japan's Bid for a Permanent Seat on the UN Security Council.* Deutsches Institut für Japanstudien, Tokyo, Japan. ASIEN 100. Juli 2006.
http://www.asienkunde.de/content/zeitschrift_asien/archiv/pdf/A100_018_022.pdf

Davies, K. *Latest News and Statistics on China's Economy and Business Climate*
<http://www.chinability.com/GDP.htm>

Demetriou, D. *Japan's Indian Ocean Anti-terror Mission Extended to 2010.* The Telegraph: September 10. 2008 <http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/asia/japan/2778665/Japan-Indian-Ocean-anti-terror-mission-extended-to-2010.html>

Doi, T. *The Anatomy of Dependence.* Translated by John Bester. New York: Kodansha, 2001.

Drifte, R. *Japan's Foreign Policy in the 1990: From Economic Power to What Power?* New York: St. Martin's Press, 1996.

Dune, L. *China Plans to Boost 2009 Military Spending by 14.9%*. Bloomberg news. March 2009.
<http://www.bloomberg.com/apps/news?pid=newsarchive&sid=aVsYPKCY1aNng&refer=asia>

Eriksen, T. H. *Antropologie multikulturních společností*. Praha: TRITON, 2007.

Eriksen, T. H. *Sociální a kulturní antropologie*. Praha: Portál, 2008.

Hayes, J. *Japan and the World 2009*.
<http://factsanddetails.com/japan.php?itemid=827&catid=22&subcatid=149>.

Heazle, M. a Knight, N. (eds.) *China-Japan Relation in the Twenty-first century: Creating a Future Past*. Cheltenham: Edward Edgar Publishing, 2007.

He Yuhuai. *The Cycles of Repression and Relaxation: Politico-literary Events in China 1976-1989*. Bochum: Brockmeyer, 1992.

He Yinan. *History, Chinese nationalism and the Emerging Sino-japanese conflict*. In: *Journal of Contemporary China*. Routledge, 2007.
<http://www.princeton.edu/cwp/publications/HeJCCpublication.pdf>.

Hegel, G.W.F. *The Philosophy of History*. New York: Dover Publication, Inc. 1956.

Hickley, M. *The Uninvited Guest: Chinese Sub Pops up in Middle U.S. Navy Exercise, Leaving Military Chiefs Red Faced*. November 10: 2007.
<http://www.dailymail.co.uk/news/article-492804/The-uninvited-guest-Chinese-sub-pops-middle-U-S-Navy-exercise-leaving-military-chiefs-red-faced.html>

China Information and Sources China Military and armed forces (People's liberation army PLA). <http://www.chinatoday.com/arm/#china.military.budget>

Jansen, M. B. *China in the Tokugawa World*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 1992.

Jingguang mingjing. 金光明经 <http://www.buddhism-dict.net/>

Johnston, E. *Japan's Bubble Economy: Lessons From When the Bubble Burst*. The Japan Times. Online. January 6. 2009 <http://search.japantimes.co.jp/cgi-bin/nn20090106i1.html>

Kant, I. *An Idea for a Universal History from Cosmopolitan Point of View*. In: *On History*. Indianapolis: Bobs-Merril, 1963.

Katada, S. *Japan and the G7/G8*. THE G8 RESEARCH GROUP AT THE UNIVERSITY OF TORONTO. 2004. <http://www.g7.utoronto.ca/g8online/2004/english/lectures/lecture011.pdf>

Krishnan, A. *China Slows Growth of Military Spending to Allay Neighbors' Concerns*. The Hindu: March 4 2010.
<http://www.thehindu.com/news/international/article148906.ece>

Kristensen H. *Chinese Submarine Patrols Doubled in 2008*: Federation of American Scientist. February 03. 2009. <http://www.fas.org/blog/ssp/2009/02/patrols.php>

Kwok, D. T.W. *A Translation Of Datsu-A Ron: Decoding a Prewar Japanese Nationalistic Theory*. Graduate Department of East Asian Studies University of Toronto.2009. https://tspace.library.utoronto.ca/bitstream/1807/18797/1/Kwok_Dwight_TW_200911_MA_thesis.pdf

Köhler, H. *Japan and the IMF: 50 Years of Economic Progress and International Leadership*. International Monetary Fund.2002. <http://www.imf.org/external/np/speeches/2002/091002.htm>

Lam, P.E.(ed.). *Japan's Relation with China: Facing a Rising Power*. New York, Routledge, 2006

Lam. P. E. *Japan's Human Security Role in Southeast Asia*. http://findarticles.com/p/articles/mi_hb6479/is_1_28/ai_n29277072/

Li Q. et. al. *Aging of a Giant: A Stochastic Population Forecast for China, 2001-2050*. Max Planck Institute for Demographic Research: Working paper 2007. <http://www.demogr.mpg.de/papers/working/wp-2007-032.pdf>

Mason, R. H. P. a Caiger, J. G. *Dějiny Japonska*. Praha: Miroslav Sobotka, 2007.

Mizuno N. *Japan and Its East Asian Neighbors: Japan's Perception of China and Korea and the Making of Foreign Policy from the Seventeenth to the Nineteenth Century*, Ph.D. dissertation, Ohio State University, 2004. In <http://etd.ohiolink.edu/send-pdf.cgi/Mizuno%20Norihito.pdf?osu1101744928>

Morgenthau, H. J. *Politics Among Nations: The struggle for Power and Peace*, Revised by Thompson, K.W. New York: McGraw-Hill, 1948 a 1993.

Morvayová P. *Multikulturní výchova jako problém vzhledem k sebe-pojetí účastníků procesu institucionalizované a formalizované edukace*. in <http://userweb.pdf.cuni.cz/paideia/index.php?sid=3&lng=cs&lsn=10&jiid=8&jcid=49>

Nakane, Ch. *Japanese Society*. Berkeley and Los Angeles: University of California Press: 1970.

Rose, C. *Sino-Japanese Relations: Facing the Past, Looking to the Future?* New York, RoutledgeCurzon, 2005.

Rui Xia. *Asphalt Net Covers China's West*. Asia Times Online. September 15. 2005. http://www.atimes.com/atimes/China_Business/GI15Cb01.html

Russel, B. *Power. A new social analysis*. London: Routledge Classics, 2004.

Sinodefence 2002-2011. Jian-10 Multirole Fighter Aircraft, Jian-11 Multirole Fighter Aircraft, <http://www.sinodefence.com/airforce/fighter/j10.asp>

Stegewerns, D. ed. *Nationalism and Imperialism in Imperial Japan: Autonomy, Asian Brotherhood or World Citizenship?* London: Routledge Curzon 2003.

- Su W.S. *The Territorial dispute. Over the Diaoyu/Senkaku Islands: An update*. Taylor and Francis Group. 2005 <http://www.southchinesea.org/docs/Steven%20Wei%20Su-Tiaoyu-Senkaku%20Dispute.pdf>.
- Summary of the Japanese population Projection*. National Institute of population and Social Security Research. http://www.ipss.go.jp/pp-newest/e/ppfj02/suikai_g_e.html
- Světová populace 2003 Informační centrum OSN v Praze
<http://www.osn.cz/zpravodajstvi/zpravy/zprava.php?id=930>
- Tabuchi H. *Japan Orders History Books to Change Passages on Forced World War II Suicides*. ASSOCIATED PRESS.2007.
<http://legacy.signonsandiego.com/news/world/20070330-0757-japan-forcedsuicides.html>
- Taiwan Shipping Boat Repelled by Japanese Boats near Diaoyutai*: Want China Times.30.6. 2011 <http://www.wantchinatimes.com/news-subclass-cnt.aspx?cid=1101&MainCatID=&id=20110630000117>
- Takahashi, K. *China Signals V for Victory*. Asia Times Online.5.10. 2010
<http://www.atimes.com/atimes/Japan/LJ05Dh01.html>
- Talmadge. E. a Bodeen Ch. *Japan, Worried About China, May Boost Its Submarine Fleet*: Associated Press. October 26, 2010. <http://www.cnsnews.com/news/article/japan-worried-about-china-may-boost-its>
- The Cambridge History of China. Volume 3. Sui and T'ang China 589-906. Part 1*. Ed. by Twitchett, D. a Fairbank, J. K. Cambridge: Cambridge University Press. 2007.
- The Cambridge History of China. Volume 14. The People's Republic, Part 1: The Emergence of Revolutionary China 1949-1965*. Ed.by MacFarquhar, R. a Fairbank, J. K. Cambridge, Cambridge University Press, 1995.
- The Cambridge History of China. Volume 15. The People's Republic, Part 2: Revolutions Within the Chinese Revolution 1966-1982*. Ed.by MacFarquhar, R. a Fairbank, J. K. Cambridge, Cambridge University Press, 1991.
- In: *The Cambridge History of Japan. Volume 1. Ancient Japan*. Ed. by Brown, D. M. Cambridge: Cambridge University Press, 2006.
- The Cambridge History of Japan. Volume 2. Heian Japan*. Ed. by Shively, D. H. a McCullough, W. H. Cambridge: Cambridge University Press, 2007.
- The Cambridge History of Japan. Volume 3. Medieval Japan*. Ed. by Yamamura, K. Cambridge: Cambridge University Press, 2006.
- The Cambridge History of Japan. Volume 4. Early Modern Japan*. Ed. by Hall, J. W. a McClain, J. L. Cambridge: Cambridge University Press, 2006.
- The Cambridge History of Japan. Volume 5. The Nineteenth Century*. Ed. by Jansen, M. B. Cambridge: Cambridge University Press, 2007.
- The Cambridge History of Japan. Volume 6. The Twentieth Century*. Ed. Duus, P. Cambridge: Cambridge University Press, 2007,

The Economist. *Chinese Public Debt: Coming Clean: China Faces up to the Hidden Debts of its Local Governments*. Hong Kong. June 2 2011. <http://www.economist.com/node/18775343>.

The World Factbook. Central Intelligence Agency. 2011.
<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/ch.html>.

Toby, R. P. *State and Diplomacy in Early Modern Japan: Asia in the Development of the Tokugawa Bakufu*. Princeton: Princeton University Press, 1984; Repr. Stanford: Stanford University Press: 1991.

Veselý, Z. *Dějiny mezinárodních vztahů*. Plzeň. Aleš Čeněk, 2007.

Uchida M. *The Hanaoka Incident: Corporate Compensation for Forced Labor. Japan in the World*. Independent Web Journal on the Politics, Economics, Society and Culture of Japan, the Region and the World, from a Transnational Civil Society Perspective. 2001
<http://www.iwanami.co.jp/jpworld/text/hanaoka01.html>

Watkins. T. *The Bubble Economy of Japan*. San José State University. Department of Economics. <http://www.sjsu.edu/faculty/watkins/bubble.htm>

Zhang, D. *China's Relation with Japan in an Era of Economic Liberalisation*. New York: Nova Science Publishers, Inc. 1998.

Zürcher, E. *The Buddhist Conquest of China. The Spread and Adaptation of Buddhism in Early Medieval China*, Leiden: Brill 2007.

Japonské a čínské články a servery

Kihon shiryoshu. Nitchu kankei kihon shiryoshu, Kazankai foundation publ. 基本資料集。日中関係基本資料集。財団法人霞山会出版社 1970.

日本国とアメリカ合衆国との間の相互協力及び安全保障条約.
<http://www.mofa.go.jp/mofaj/area/usa/hosho/pdfs/jyoyaku.pdf>.

外交に関する世論調査図 1 2
<http://www8.cao.go.jp/survey/h22/h22-gaiko/zh/z12.html>

外交に関する世論調査 図 1 0
<http://www8.cao.go.jp/survey/h22/h22-gaiko/zh/z10.html>.

" 4 年前の教訓生かされず、日朝戦でブーイング サッカー東アジア選手権
<http://web.archive.org/web/20080220023905/http://sankei.jp.msn.com/sports/soccer/080217/sr0802171956003-n1.htm>.

【東アジアサッカー】日の丸燃やし、敗戦悔しがる＝騒乱防止へ 3000 人動員－中国当局 <http://minkara.carview.co.jp/userid/144749/blog/7861501/>

Riben guizi (Japonští d'áblové)
http://www.youtube.com/results?search_query=riben+guizi&aq=0&oq=riben+gui.

安保理改革の経緯と現状（詳細）：G4 と AU との交渉. 8.7. 2005.

http://www.mofa.go.jp/mofaj/gaiko/un_kaikaku/kaikaku.html.

王屏. 日本人の“中国観“の歴史的変遷について

<http://ci.nii.ac.jp>.

松尾理也. 安保理改革へG 4 外相級会合. 12. 2. 2011

<http://sankei.jp.msn.com/world/news/110212/erp11021211010002-n1.htm>.

第 161 回国会. 答弁書第九号. 参議院議員大田昌秀君提出中国海軍原子力潜水艦の日本領海侵犯に対する対処に関する質問に対し、別紙答弁書を送付する 2004

<http://www.sangiin.go.jp/japanese/joho1/kousei/syuisyo/161/touh/t161009.htm>.

防衛相普天間、3 月から対米交渉開始を. 21.2 2010.

<http://www.yomiuri.co.jp/feature/20091215-481540/news/20100221>.

中国が新型潜水艦配備弾道ミサイル実験用に. 16. 7. 2011

<http://sankei.jp.msn.com/world/news/110716/chn11071623130006-n1.htm>.

台湾：中国が対艦弾道ミサイル配備と指摘国防報告書. 2011 年 7 月 19 日

<http://mainichi.jp/select/world/news/20110720k0000m030028000c.html>.

尖閣諸島に関する Q & A. http://www.mofa.go.jp/mofaj/area/senkaku/qa_1010.html

尖閣諸島に関する領有権についての基本見解.

<http://www.mofa.go.jp/mofaj/area/senkaku/index.html>.

倩童 Qian Tong。日界杯中国渔政船现钓鱼岛海域 BBC 中文网日本特约记者. 3.7.2011

http://www.bbc.co.uk/zhongwen/simp/world/2011/07/110703_japan_china.shtml.